

สภาปฏิรูปแห่งชาติ

วาระพัฒนาที่ ๔ : ระบบค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม
เพื่อความเป็นพลเมืองที่ดีและมนุษย์ที่สมบูรณ์

คำนำ

สภาปฏิรูปแห่งชาติได้ปฏิบัติภารกิจตามที่กำหนดในมาตรา ๒๗ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ กล่าวคือ “...ศึกษาและเสนอแนะเพื่อให้เกิดการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ ...” นอกจากการวิเคราะห์และกำหนด “วิสัยทัศน์และอนาคตประเทศไทย” สำหรับระยะเวลาประมาณ ๒๐ ปี ในอนาคต เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางการกำหนดประเด็น และแนวทางการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ แล้ว สภาปฏิรูปแห่งชาติ ยังได้ศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อสนเทศ ตลอดจนประมวลความรู้ ความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้มีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ รวมถึงประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศ โดยได้ดำเนินการต่อเนื่อง ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม หยิบยกขึ้นกำหนดเป็นวาระปฏิรูปที่สำคัญ ๆ รวม ๓๗ วาระปฏิรูป และเป็นวาระพัฒนาที่ต้องดำเนินการ ต่อเนื่องภายหลังจากการปฏิรูปแล้ว อีก ๖ วาระพัฒนา

วาระปฏิรูปและวาระพัฒนาทั้งหมด ได้ผ่านความเห็นชอบของสภาปฏิรูปแห่งชาติ และได้นำเสนอ ไปยังคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาดำเนินการตามสมควรต่อไปแล้ว

เอกสารฉบับนี้เป็นประมวลรายงานวาระพัฒนาที่ ๔ ระบบค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม เพื่อความเป็น พลเมืองที่ดีและมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดำเนินการโดยคณะกรรมการปฏิรูปค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรม และ การศาสนา ซึ่งสภาปฏิรูปแห่งชาติได้จัดรวบรวมเพื่อเผยแพร่สำหรับประโยชน์สาธารณะสืบไป

สภาปฏิรูปแห่งชาติ

๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
รายงาน ระบบค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม เพื่อความเป็นพลเมืองที่ดีและมนุษย์ที่สมบูรณ์	๑
๑. หลักการและเหตุผล	๑
๒. ประเด็นปฏิรูป	๗
๓. วิธีการพิจารณาศึกษาวิเคราะห์	๙
๔. สรุปผลการศึกษาวิเคราะห์	๑๐
๕. ข้อเสนอปฏิรูปและแนวทางดำเนินการ	๔๘
๖. ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้	๖๗
๗. ตัวชี้วัดความสำเร็จตามผลลัพธ์	๖๗
บรรณานุกรม	๖๘
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก หลักสูตร “โตไปไม่โกง”	๗๓
ภาคผนวก ข คณะกรรมการปฏิรูปค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรมและการศาสนา	๘๕

รายงาน

วาระพัฒนาที่ ๔ : ระบบค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม เพื่อความเป็นพลเมืองที่ดีและมนุษย์ที่สมบูรณ์*

๑. หลักการและเหตุผล

๑.๑ “คน” คือ เป้าหมายและศูนย์กลางการปฏิรูป

เป้าหมายของการปฏิรูปประเทศไทยคือการสร้างประเทศไทยให้ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ซึ่งเมื่อกล่าวถึงประเทศไทยย่อมไม่ได้หมายถึงประเทศไทยในฐานะที่เป็นเขตแดน อันประกอบด้วยกรวดหิน ดิน ทราย หรือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ไม่มีชีวิต แต่หมายถึงสังคมไทยซึ่งประกอบด้วยคนไทยผู้เป็นเจ้าของประเทศ ดังนั้น การปฏิรูปประเทศจึงหมายถึงการปฏิรูปสังคมที่มี “คน” เป็นสมาชิก การสร้างความมั่นคง ความมั่งคั่ง และความยั่งยืนซึ่งเป็นเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศจึงหมายถึง การสร้างสังคมไทยให้ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ให้เกิดขึ้นโดยมี “คน” เป็นผู้รับประโยชน์จากการปฏิรูปและเป็นผู้ขับเคลื่อนการปฏิรูปด้วย จึงกล่าวได้ว่า “คน” มีความสำคัญสูงสุด เพราะคนคือศูนย์กลางและคือเป้าหมายที่แท้จริงของการปฏิรูป

เมื่อคนเป็นศูนย์กลางและเป็นเป้าหมายของการปฏิรูป การปฏิรูปประเทศจึงไม่อาจคำนึงถึงเฉพาะโครงสร้างและกลไกต่าง ๆ เพียงอย่างเดียว (เช่น รัฐธรรมนูญ กลไกด้านกฎหมาย กลไกด้านองค์กร องค์กรประกอบ ที่มาและอำนาจหน้าที่ของบุคคลที่มาทำหน้าที่กำกับดูแลเรื่องต่าง ๆ ฯลฯ) โดยไม่คำนึงถึงมิติที่เกี่ยวข้องกับคน เพราะโครงสร้างและกลไกเหล่านั้นอาจออกแบบให้มีความสลับซับซ้อน แหวมคม และมีลักษณะสามารถบรรลุผลได้ในเชิงยุทธศาสตร์ อย่างไรก็ตาม หากการปฏิรูปประเทศไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการปฏิรูปที่ตัว “คน” โดยคำนึงถึงบทบาทและพฤติกรรมของ “คน” ที่จะต้องมีความพร้อม สอดคล้อง และเอื้อต่อกระบวนการปฏิรูปแล้ว การออกแบบโครงสร้างและกลไกดังกล่าวอาจเป็นเพียงเอกสารการปฏิรูปที่ไม่ได้นำไปปฏิบัติหรือนำไปปฏิบัติแล้วไม่เกิดผลตามที่ต้องการ เนื่องจากขาดเงื่อนไขด้าน “คน” อันเป็นปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จ

เมื่อพิจารณาในแต่ละวาระการปฏิรูป ทั้ง ๓๖ วาระและวาระการพัฒนา ๗ วาระ จะเห็นได้ว่าความสำเร็จของการขับเคลื่อนการปฏิรูปจะเกิดขึ้นได้ ต้องมี “คน” เป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อน เพราะเป็นตัวจักรสำคัญในการนำแนวคิด วิธีการ และการดำเนินการปฏิรูป และพัฒนาไปปฏิบัติ เช่น การปฏิรูปเรื่องการป้องกันการทุจริตที่หากจะให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล คนจะต้องมีจิตสำนึกและกล้ายืนหยัดในความดี ความถูกต้อง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม รังเกียดและไม่ยอมรับคอร์รัปชัน หรือความสำเร็จของวาระการปฏิรูปเรื่องการผูกขาดและการแข่งขันที่เป็นธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคม และแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำก็ขึ้นอยู่กับคนที่ต้องมีจิตสาธารณะ นึกถึงผู้อื่น รู้จักความพอเพียง เพื่อสร้างการแข่งขันที่เป็นธรรมสำหรับทุกฝ่าย ซึ่งค่านิยมเหล่านี้จะช่วยกำกับพฤติกรรมความต้องการแบบไม่มีขอบเขตและความโลภแบบไร้สติ เป็นต้น

ระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม เกี่ยวข้องกับ “คน” เพราะเป็นกลไกสำคัญที่ทำหน้าที่กำกับพฤติกรรมของคน เป็นพื้นฐานของพลังขับเคลื่อนจากความรู้สึกภายในที่ช่วยตัดสินใจว่าจะทำหรือไม่ทำอะไร การปรับเปลี่ยนค่านิยมของคนในสังคมและการฟื้นฟูคุณธรรมจริยธรรมจึงเปรียบเสมือนการสร้างซอฟต์แวร์ให้สังคมหรือเป็นการสร้างวิธีการคิดที่ถูกต้องอันเป็นการพัฒนาคุณภาพของคนและพัฒนาคุณภาพของสังคม จึงควรถือเป็นวาระการพัฒนาอันสำคัญเร่งด่วนอันดับหนึ่ง เพื่อให้การปฏิรูปประเทศไทยบรรลุเป้าหมายการสร้าง ความ “มั่นคง มั่งคั่ง

* รายงานนี้จัดทำโดยคณะกรรมการปฏิรูปค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรมและการศาสนา โดยผ่านความเห็นชอบของสภาปฏิรูปแห่งชาติ เมื่อ ๓ สิงหาคม ๒๕๕๘ และได้นำส่งคณะรัฐมนตรี เมื่อ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๘

และยั่งยืน” ด้วยการปฏิรูป “คน” ปรับและพัฒนาระบบค่านิยมของสมาชิกของสังคมให้มีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับทิศทางการปฏิรูป และแก้ไขวิถีคิดบางอย่างของ “คน” อันเป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนประเทศ รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้คนไทยในทุกระดับในทุกภาคส่วนเพื่อให้เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ ซึ่งพื้นฐานคุณธรรม จริยธรรมอันแข็งแกร่งนี้จะช่วยป้องกันหรือเป็นภูมิคุ้มกันของสังคมไม่ให้วิกฤตปัญหาเกิดขึ้นอีกในอนาคต กล่าวโดยย่อคือ “ปฏิรูปประเทศต้องปฏิรูปที่ตัวคน ปฏิรูปที่ตัวคนต้องปฏิรูปที่พฤติกรรมของคน ปฏิรูปพฤติกรรมของคนต้องพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมที่กำกับพฤติกรรมของคน”

๑.๒ รากเหง้าปัญหา : “ระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม” กับวิกฤตการณ์สังคมไทย

ค่านิยมที่ไม่ถูกต้องและความเสื่อมทางคุณธรรมและจริยธรรมของคนในสังคมเป็นสาเหตุสำคัญของวิกฤตการณ์สังคมไทย ตัวอย่างเช่น การขาดจิตสาธารณะ (Public mind/ Public Spirit) ขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (Public responsibility) ขาดการตระหนักถึงผลประโยชน์ส่วนรวม (Public interest) หรือการเห็นว่าเป็นเรื่องส่วนรวมเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับตนหรือ “ธุระไม่ใช่” การให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าหลักการและความถูกต้อง การไม่ให้คุณค่าและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของทุกคน รวมถึงค่านิยมในเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นปัญหาและส่งผลกระทบต่อวิกฤตของประเทศ โดยเฉพาะปัญหาสำคัญในเรื่องต่อไปนี้

๑) ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน

ค่านิยมและความเสื่อมด้านคุณธรรมจริยธรรมเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน เพราะสังคมมีปัญหาระบบค่านิยมบางประการที่เอื้อต่อการกระทำการทุจริต เห็นการโกงเป็นเรื่องปกติที่ใคร ๆ ก็ทำกัน อีกทั้งยังไม่ต่อต้านจริงจังเพราะเห็นว่า “ธุระไม่ใช่” เห็นแก่พวกพ้องและสายสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ ขาดความซื่อสัตย์สุจริตและเห็นแก่ตัวมากกว่าการรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม

๒) ปัญหาการพัฒนาประชาธิปไตย

การสร้างประชาธิปไตยที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ ถ้าคนไทยมีจิตสำนึกและจิตวิญญาณ รวมถึงวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าการรักษาประโยชน์และความสัมพันธ์ส่วนตัว วิกฤตการณ์ปัญหาการเมืองที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า คนไทยมีปัญหาด้านวิถีคิดบางประการที่ขัดต่อหลักประชาธิปไตยที่แท้จริง เช่น ปัญหาการใช้สิทธิเสรีภาพโดยปราศจากความรับผิดชอบต่อใช้เสรีภาพแบบตามใจตัวเอง โดยคำนึงถึงเฉพาะสิ่งที่ตนเองต้องการมากกว่าการคำนึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสังคมในระยะยาว ประชาชนจึงมองว่าการได้รับผลประโยชน์เล็ก ๆ น้อย ๆ จากนโยบายประชานิยมมีความสำคัญกว่าปัญหาการฉ้อฉลของนักการเมืองและปัญหาในภาพใหญ่ของประเทศ หรือปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียงที่เกิดขึ้นเพราะประชาชนส่วนหนึ่งที่มาใช้สิทธิเลือกตั้งโดยเห็นแก่อำมีสินจ้าง อันเป็นการกระทำที่เห็นแก่ตัว (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๔๙) หรือเห็นว่าการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นการตอบแทนบุญคุณ การมีน้ำใจ และเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูและความจงรักภักดี และการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในระบบอุปถัมภ์ที่ฝังรากลึกในสังคมไทยที่ทำให้ผู้รับการอุปถัมภ์ฝากอนาคตไว้กับผู้ให้การอุปถัมภ์

๓) ปัญหาอื่น ๆ ของสังคมที่มีรากฐานจากค่านิยมที่ไม่ถูกต้องและการขาดคุณธรรมจริยธรรม เช่น

- ปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น

- ปัญหาการบุกรุกผืนป่า เข้ายึดครองพื้นที่ที่เป็นสมบัติสาธารณะ และปัญหาการให้สัมปทาน ขุดแร่บางชนิดที่ใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายแล้วปล่อยทิ้งสารพิษดังกล่าวในแหล่งน้ำสาธารณะ โดยไม่คำนึงผลที่จะเกิดขึ้นต่อสุขภาพของผู้ที่อยู่ในพื้นที่ ปัญหาเหล่านี้ที่เกิดจากความโลภ เห็นเงินเป็นใหญ่ นิยมการใช้อำนาจ ไม่เคารพกฎหมาย ไม่เห็นความผิดของการเบียดเบียน แย่งชิง เอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน จึงทำลายสภาพแวดล้อมและไม่คำนึงถึงผลกระทบ ที่อาจเกิดขึ้นต่อเพื่อนร่วมสังคม เพราะเห็นว่าผลประโยชน์ของตนเองสำคัญกว่าผลประโยชน์ ของส่วนรวมหรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้นต่อผู้อื่น ๆ
 - อีกตัวอย่างคือปัญหาประสิทธิภาพการจัดการขยะ ที่สาเหตุสำคัญมาจากจิตสำนึกของผู้ทิ้งขยะ ที่ไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและส่วนรวม มักง่าย ซึ่งการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องจะนำมาสู่พฤติกรรม การลดขยะ การแยกขยะ การนำกลับมาใช้ใหม่
- ปัญหาความเป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำทางสังคม รากฐานของความเป็นธรรมเกิดจากความคิด ความเชื่อที่เห็นว่ามนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีและสมควรได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันภายใต้ การบังคับใช้กฎหมายเดียวกัน ดังจะเห็นได้จาก
- ปัญหาในกระบวนการยุติธรรมที่ถูกกล่าวอ้างเสมอคือ “สองมาตรฐาน” หรือ “คุณมีไว้ซึ่งคนจน” ซึ่งบ่งบอกถึงความเชื่อว่ามี การปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมระหว่างคน เช่น คนจน – คนรวย คนไม่มี อำนาจ – คนมีอำนาจ
 - ปัญหาความไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ เพราะคนในสังคมยังมีค่านิยมเพศชายเป็นใหญ่ จึงทำให้ เพศหญิงมีโอกาสน้อยกว่าเพศชาย หรือเพศอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ชายหรือหญิงมักถูกมองว่าเป็นเพศ ที่มีปัญหา ทำให้เกิดปัญหาการเลือกปฏิบัติที่เกิดจากความแตกต่างทางเพศทำให้โอกาส ที่ได้รับแตกต่างกัน
 - ปัญหาการค้ำมนุษย์เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่สะท้อนการขาดสำนึกด้านมนุษยธรรมในการปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันไม่ว่าจะเป็นคนชาติ เดียวกันหรือเป็นแรงงานข้ามชาติก็ตาม
 - ปัญหาการเข้าถึงโอกาสที่ไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้นจากการครอบครองทรัพย์สินที่แตกต่างกันมาก ก่อให้เกิดปัญหาการกระจายรายได้แบบ “รวยกระจุก จนกระจาย”
 - ปัญหาภาวะการผูกขาดและการเอาเปรียบในการแข่งขันอย่างรุนแรง เป็นเงื่อนไขสำคัญเกี่ยวกับ ความเป็นธรรมในการค้า เพราะผู้ผูกขาดจะไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและปิดกั้นไม่ให้ มีการเปิดโอกาสแก่ผู้ที่อ่อนแอกว่า
- ปัญหาการขาดระเบียบวินัยและการไม่เคารพกฎหมาย
- ตัวอย่างที่พบเห็นโดยทั่วไปคือการฝ่าฝืนกฎจราจรในกรณีต่าง ๆ เช่น การขับรถยนต์ การฝ่า สัญญาณไฟจราจร การกลับรถในที่ห้ามกลับรถ จอดรถในที่ห้ามจอด แชนจ์ในที่ห้ามแชนจ์ พฤติกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นจากการมีความคิดความเชื่อที่ว่ากฎจราจรดังกล่าวเป็นเรื่องเล็กน้อย “ผิดนิดผิดหน่อยไม่เห็นจะเป็นอะไร” รวมทั้งการไม่คำนึงถึงสวัสดิภาพของผู้ใช้รถใช้ถนน มุ่งแต่ความสะดวกสบายของตนเองเป็นหลัก ทำให้เกิดความวุ่นวายขาดระเบียบ และอาจทำให้เกิดการบาดเจ็บและสูญเสียชีวิต

- นอกจากนี้ ยังมีปัญหาการกระทำผิดกฎหมายในเรื่องอื่น ๆ เช่น พนักงานขายของโกงลูกค้า ลูกจ้างโกงนายจ้าง นายจ้างเอาเปรียบลูกจ้าง รวมทั้ง ปัญหาอาชญากรรมในลักษณะต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงการไม่เคารพกฎหมายหรือใช้ช่องว่างทางกฎหมายเพื่อเป็นประโยชน์ ผนวกกับ วิธีคิดของผู้บังคับใช้กฎหมายบางส่วนที่ไม่เห็นว่าหน้าที่ในการรักษากฎหมายเป็นเรื่องสำคัญ หรือในทางกลับกันก็จะใช้อำนาจหน้าที่เพื่อการเรียกรับผลประโยชน์ส่วนตัว

- ปัญหาการลุ่มหลงในกระแสบริโภคนิยมและวัตถุนิยม

กระแสโลกาภิวัตน์ การเกิดขึ้นของสื่อสังคม และการเติบโตแผ่ขยายของทุนนิยมเสรี ยิ่งทำให้กระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมรุนแรงยิ่งขึ้น คนในสังคมเชื่อหรือยึดถือความคิดว่า การประสบความสำเร็จหรือชีวิตคนเราจะสุขสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อมีวัตถุพรั่งพร้อม ด้วยอิทธิพลความเชื่อนี้ มนุษย์จะมุ่งทำการทุกอย่างเพื่อสร้างความพรั่งพร้อมทางวัตถุ ให้นิยามของความสำเร็จคือความร่ำรวยผนวกกับพลังของสื่อโฆษณาในรูปแบบต่าง ๆ ที่หลั่งไหลโดยไร้การปิดกั้นก็ยิ่งปลุกเร้าความต้องการในการบริโภคนิยม ตามกระแสของผู้นำด้านบันเทิงและแฟชั่น ให้ความสำคัญต่อรูปร่างหน้าตา การนิยมการรวยทางลัด ยิ่งทำให้คนนับถือเงินเป็นพระเจ้า นิยมเสพวัตถุสิ่งของภายนอกจนตกเป็นทาสของวัตถุและหลงลืมคุณค่าของจิตใจภายใน นึกถึงความต้องการของตนเองเป็นหลัก และมองว่าความสำเร็จในชีวิตคือการได้บริโภคและการครอบครองสิ่งของที่ต้องการ ความลุ่มหลงในกระแสบริโภคนิยมเช่นนี้ยิ่งส่งผลกระทบต่อระบบค่านิยมในเรื่องอื่น ๆ ทำให้ภูมิคุ้มกันต่อปัญหาสังคมอื่น ๆ ลดถอยลงและหดหายไป

ปัญหาข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างของวิกฤตบางเรื่องที่มีต้นเหตุจากความคิด ความเชื่อ ซึ่งสะท้อนเป็นพฤติกรรมของคนทีก่อให้เกิดปัญหาต่อส่วนรวม ทำให้เกิดความเสียหายเดือดร้อนในวงกว้าง ซึ่งปัญหาดังกล่าว จะได้รับการบรรเทาเบาบางและแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน หากมีการพัฒนาคุณภาพของคนในสังคมอย่างจริงจัง ด้วยการปรับเปลี่ยนระบบค่านิยม เสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม ทำให้คนเป็นคนดี มีฐานทางความคิด ที่ถูกต้องโดยคำนึงถึงหลักของการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างสันติสุขและเป็นธรรม ซึ่งเมื่อคนมีความคิดที่ถูกต้องแล้ว คนก็จะพร้อมปฏิบัติอย่างถูกต้อง ไม่สร้างปัญหาด้วยการเอาเปรียบสังคมส่วนรวม รวมทั้งจะรู้สึกรับผิดชอบและเสียสละ ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมและพร้อมลงแรงและร่วมมือเพื่อแก้ไขเปลี่ยนแปลง การปรับเปลี่ยนระบบค่านิยม เสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นความหวังในการแก้ไขและป้องกันปัญหา เพราะเป็นการสืบค้นไปจนถึงรากฐานความคิดที่แท้จริงของปัญหาแล้วเชื่อมโยงไปสู่กระบวนการและวิธีแก้ไขปัญหา

๑.๓ ความท้าทายและการเตรียมความพร้อมคนไทยสู่โลกแห่งอนาคต

การพัฒนาคนต้องพัฒนาให้สอดคล้องโดยคำนึงถึงกาลและเทศะ ซึ่งมีกระแสโลกาภิวัตน์เป็นปัจจัยสำคัญ มีประชาคมโลกและองค์การระหว่างประเทศ เช่น สหประชาชาติ และองค์การอื่น ๆ ที่วางมาตรฐานและระบบการกำกับดูแลในระดับสากล ด้วยเหตุผลดังกล่าวการพัฒนาคนไทยจึงมีความจำเป็นต้องมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของโลกในฐานะที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกของประชาคมโลก การพัฒนาคนไทยจึงต้องพัฒนาให้เป็นคนของโลก ให้เป็นสมาชิกที่ดีของประชาคมโลก การกำหนดแนวทางการพัฒนาจึงต้องพิจารณาจากสภาพและสถานการณ์ที่เป็นจริงในปัจจุบัน กล่าวคือ เมื่อภูมิหลังของคนไทยอาจไม่สอดคล้องกับความต้องการของยุคใหม่ เราจะแก้ไขเตรียมคนของเราอย่างไร เราจะให้คนของเราเป็นอย่างไร หรือเราต้องการเห็นคนไทยที่พึงประสงค์อย่างไร ทั้งในประเทศและในระดับโลก เราจะอยู่ในโลกปัจจุบันอย่างมีศักดิ์ศรีได้อย่างไร และยิ่งไปกว่านั้น หากสภาพแวดล้อมของโลกเป็นโลกาภิวัตน์ที่มีปัญหา เราควรจะต้องสร้างคนไทยที่สามารถสร้างสรรค์อนาคตของมนุษยชาติ และสร้างสรรค์อารยธรรมของโลกใหม่ให้เป็นอารยธรรมที่ยั่งยืนอย่างไร (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๕๒)

ในขั้นต้น ถ้าประเทศไทยจะอยู่รอดและก้าวหน้าได้ในโลกแห่งอนาคตจำเป็นที่คนไทยต้องมีการปรับตัวให้สามารถก้าวทันและรับมือการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในทุกด้านทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี เพื่อให้มีความสามารถทั้งในการแข่งขันและการแสวงหาความร่วมมือจากนานาประเทศ การสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์นั้นอาจหมายถึงความจำเป็นที่จะปรับทั้งพันธุนาการจากอดีต เพื่อให้เกิดรากฐานใหม่ในการสร้างคนที่มีจิตสาธารณะ มีพฤติกรรมจรรยาโล่งส่งเสริมสังคมและประโยชน์ส่วนรวม รวมถึงต้องมีโลกทัศน์อันกว้างไกล และต้องมีลักษณะความคิดและจิตใจที่เปิดกว้างต่อความคิดและความรู้ที่หลากหลาย มีทักษะในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม เช่น สามารถใช้ภาษาอื่น ๆ นอกจากภาษาไทย (Multilingual skill) มีจิตใจใฝ่เรียนรู้มุ่งมั่นหาความจริงและคำตอบพร้อมที่จะลงมือทำ และเคารพผู้อื่นตามหลักแห่งสิทธิมนุษยชน (Human rights) และหลักคุณค่าสากลอื่น ๆ (Universal values) เช่น ให้เกียรติเคารพและรับฟังผู้อื่น (Respectful) ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ได้กลายเป็นกติกาสากลที่ทุกประเทศจะต้องพยายามปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด เช่น ให้มีการเจรจาต่อรองให้มีการแข่งขัน ให้มีการรวมกลุ่มอย่างเสรี การไม่ล่วงละเมิดทางเพศ การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนถ้วนหน้า การปราบปรามและไม่รับการค้ำมนุษย์ทุกรูปแบบ รวมถึงไม่ให้มีการค้าและหาประโยชน์จากสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์และสัตว์อนุรักษ์หรือหายาก การต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน รวมถึงการปฏิบัติตามหลักประชาธิปไตยสากลที่ให้ความสำคัญต่อสิทธิและเสรีภาพ ความโปร่งใส และการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน

นอกจากนี้ การที่โลกก้าวไปสู่สภาวะไร้พรมแดนทำให้แต่ละประเทศต้องพึ่งพาอาศัยกัน และจำเป็นต้องรู้จักอยู่ร่วมกันกับผู้คนจากประเทศอื่น ๆ ที่หลั่งไหลเข้ามาในภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงดังกล่าวโดยไม่ให้เกิดความขัดแย้ง คนในชาติจึงต้องมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนร่วมสังคมเดียวกัน (Caring and sharing) ซึ่งรวมถึงคนเชื้อชาติเดียวกันหรือไม่ก็ตาม การเห็นใจและการเข้าใจเพื่อนมนุษย์และเห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์และบุคคลในหลากหลายอาชีพแตกต่างทางชาติพันธุ์และวัย ดังนั้น การดูแลผู้สูงอายุ ให้โอกาสคนพิการ และคนหลากหลายทางชาติพันธุ์จะเป็นค่านิยมใหม่ของสังคมใหม่ (Humanistic society) ที่เน้นมนุษยธรรมเกื้อกูลต่อกัน

๑.๔ ความสำคัญของ “คน” ในฐานะที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานการพัฒนาประเทศ (Human Infrastructure)

พื้นฐานสำคัญของการพัฒนาคือการวางระบบโครงสร้างพื้นฐานให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา โดยเฉพาะความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานเกี่ยวกับ “คน” ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริงและมีความยั่งยืน เพราะนอกจาก “คน” จะเป็นผู้รับผลจากการพัฒนาแล้ว “คน” ยังเป็นผู้ที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม นักกฎหมายไปบังคับใช้ และเป็นผู้ดำเนินการหรือไม่ตามพิมพ์เขียวของการปฏิรูปและพัฒนาประเทศไทยต่อไป

ในการปฏิรูปประเทศก็เช่นกัน เงื่อนไขสำคัญในการปฏิรูปประเทศไทยเพื่อนำไปสู่เป้าหมายการสร้างประเทศให้ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” นั้น ไม่ได้อยู่ที่การพัฒนาเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพเพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่จำเป็นต้องมีการลงทุนและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้าน “คน” ให้พร้อมที่จะรับบทบาทและพร้อมที่จะขับเคลื่อนการปฏิรูปและพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อบรรลุผลสำเร็จอย่างแท้จริง “คน” จึงเป็นโครงสร้างพื้นฐานและเป็นเงื่อนไขชี้ขาดของการพัฒนา

เมื่อพิจารณา “คน” ในฐานะที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานของการปฏิรูป “คน” จึงมีความสำคัญยิ่ง จึงต้องมีการพัฒนาคน โดยให้ “คน” เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาเพื่อผลการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาคนจึงเป็นทั้งเป้าหมายและเป็นวิธีการในการปฏิรูป ซึ่งในยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนการปฏิรูปได้ระบุอย่างชัดเจนถึง “การสร้างคนไทยที่สมบูรณ” ที่ต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติและทักษะบางประการ ซึ่งการพัฒนาทักษะความรู้ (Skillset) และความคิดจิตใจ (Mindset) จะเป็นแรงผลักดันที่ทำให้คนสามารถขับเคลื่อนสังคมไปในทิศทางที่ต้องการ

เช่น หากต้องการประเทศที่เป็นประชาธิปไตย คนในสังคมก็ต้องมีทักษะความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตในวิถีประชาธิปไตย มีความคิดจิตใจแบบประชาธิปไตย เป็นต้น หรือหากต้องการขับเคลื่อนให้ประเทศมีความเข้มแข็งทางวิทยาศาสตร์ คนก็ต้องมีวิธีคิดแบบเป็นวิทยาศาสตร์ ไม่หลงงมงายเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ มีความรู้ความสามารถด้านวิทยาศาสตร์ หรือหากต้องการสร้างสังคมผู้ประกอบการ คนต้องมีทักษะความรู้ในการจัดการและริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ กล้าคิดกล้าลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง อดทนต่อความเหนื่อยยาก รู้ลึก รู้จริง ในสิ่งที่ทำ ไม่ฉาบฉวย เป็นต้น

ในหลักการการพัฒนาทักษะความรู้และพัฒนาความคิดจิตใจของ “คน” จะต้องไปด้วยกัน แต่เมื่อพิจารณาถึงพฤติกรรมของ “คน” แล้ว จะเห็นได้ว่ามิติด้านความคิดและจิตใจเป็นต้นกำเนิดของพฤติกรรมทุกด้านเสมือนเป็นรากของต้นไม้ที่ออกดอกออกผลเป็นพฤติกรรม แม้แต่มิติด้านทักษะความรู้ ก็ยังต้องเกิดจากจิตใจที่มุ่งแสวงหาความรู้และเพิ่มพูนทักษะ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาด้านความคิดและจิตใจเป็นรากฐานของการพัฒนาคนในทุกด้าน

การพัฒนา “คน” เพื่อให้พร้อมต่อการพัฒนาจึงต้องเตรียมความพร้อมของคนตั้งแต่การทำให้ระบบความคิดความเชื่อของคนให้มีความถูกต้องและมีคุณธรรม เช่น ไม่เห็นแก่ตัว คิดถึงส่วนรวม เสียสละ รักความเป็นธรรม รู้จักผิดชอบชั่วดี เห็นความสำคัญในการพัฒนาตนเอง เป็นต้น ระบบความคิดความเชื่อที่ถูกต้องเช่นนี้เกิดขึ้นจากระบบค่านิยมของสังคม และคุณธรรมภายในจิตใจที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝนเรียนรู้ และเมื่อคนมีความคิดความเชื่อที่ถูกต้องแล้ว ก็จะมีจริยธรรมหรือมีการกระทำ/พฤติกรรม/วิธีการปฏิบัติต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ตนเองและสังคมส่วนรวม เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม และเมื่อคนมีคุณภาพ ก็จะสามารถเป็นแกนกลางขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาในเรื่องอื่น ๆ ได้ ส่งผลพัฒนาให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ มีความสงบสุขและสามารถพัฒนาอย่างยั่งยืน

๑.๕ การพัฒนา “คน” เพื่อความเป็นพลเมืองดีและการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม คือการพัฒนา “คน” ให้เป็นพลเมืองที่ดีและมีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพราะประเทศต้องการประชาชนที่เป็นพลเมืองดี อันหมายถึงประชาชนที่มีความคิดความเชื่อ อุทิศการณ และพฤติกรรมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (๒๕๕๘) ได้ให้ความหมายคำว่าพลเมืองหมายถึง “ผู้ที่เป็นพลังของบ้านเมือง” กล่าวคือ เป็นประชาชนที่มีสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองและมีพฤติกรรมพลเมือง โดยผู้ที่มีสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เคารพกฎหมาย เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และรักสิทธิเสรีภาพของตนเอง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยการคำนึงถึงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ รวมทั้งการมีจิตสาธารณะที่คำนึงถึงส่วนรวม ให้ความสำคัญต่อส่วนรวมและมีส่วนร่วมในกิจการของบ้านเมือง พลเมืองที่ดีจะไม่ยินยอมขายเสียงและจะไม่นิ่งดูตายหากรัฐบาลที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามากระทำการฉ้อฉลใช้อำนาจโดยมิชอบ เป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (Active citizen) ดังนั้น การเป็นพลเมืองที่ดีจึงไม่ได้หมายถึง การมีส่วนร่วมลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเท่านั้น แต่เป็นพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมด้วยการคำนึงถึงความเป็นธรรม ซึ่งการมีสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองดีที่จะต้องได้รับการปลูกฝังและส่งเสริมให้เป็นวิถีคิดและเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม และถือเป็นหลักการสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม ความเป็นพลเมืองที่ดีอาจไม่เพียงพอต่อการสร้างสังคมที่ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” เพราะสังคมต้องการประชาชนที่มีคุณธรรมและจริยธรรม เป็นผู้ที่มีวิจรรย์ญาณรู้จักคิดแยกแยะ รวมทั้งใช้ข้อมูลและหลักเหตุผลประกอบการตัดสินใจ (จรี วิจิตรวาทการ, ๒๕๕๖) ไม่ว่าประชาชนคนนั้นจะเป็นใคร

หรืออยู่ในภาคส่วนใดก็ตาม หากคนในสังคมขาดความสามารถในการคิดวิเคราะห์และขาดคุณธรรม จริยธรรม แล้วสังคมนั้นก็จะเป็นสังคมที่ไม่รู้จักการจำแนกแยกแยะระหว่างส่วนตัวส่วนรวม เป็นสังคมที่เชื่อข่าวลือใช้อารมณ์ โดยไม่คิดพิจารณาตามเหตุผลข้อเท็จจริง เป็นสังคมพวกมากลากไป สังคมที่คำนึงถึงเฉพาะพวกพ้องของตนเอง หรือเป็นสังคมตัวใครตัวมันที่ไม่มีใครมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน คุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ขาดไม่ได้ ในฐานะที่เป็นคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ เป็นภูมิคุ้มกันของสังคมไม่ให้ถอยไปในทางที่เสื่อม เป็นเครื่องพุงและป้องกันปัญหามานับประการที่มีพื้นฐานจากความอ่อนแอและเสื่อมถอยทางคุณธรรม จริยธรรม เช่น ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาการเอาเปรียบกันของคนในสังคม ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นต้น

นอกจากนี้ คนทุกคนในฐานะที่เป็นมนุษย์ยังมีความพิเศษที่แตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่น ๆ เพราะมนุษย์มีสติปัญญา อารมณ์ ความรู้สึก และมีความสามารถในการคิด การใช้เหตุผล ความเป็นมนุษย์จึงประกอบด้วยมิติอื่น ๆ ที่ทำให้สังคมมนุษย์รุ่งเรืองและก้าวหน้า เช่น การแสวงหาคคุณค่าและความหมายในชีวิต การใฝ่รู้และใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่อง การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เชิงสุนทรียภาพ การคิดวิเคราะห์ค้นหาความจริงในมิติต่าง ๆ และการมีจิตสำนึกรักเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม มิติต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้มนุษย์สามารถสร้างสรรค์วัฒนธรรมและสั่งสมเป็นอารยธรรมมาตลอดพัฒนาการแห่งสังคมมนุษย์

การพัฒนา “คน” ให้มีสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองดีและมีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จึงเป็นเป้าหมายของการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม เพราะนอกจาก “คน” จะเป็นผู้ที่เป็นกำลังของเมืองหรือของประเทศและเป็นผู้ที่ใส่ใจในกิจการบ้านเมืองตามความหมายของคำว่า “พลเมือง” แล้ว ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ยังครอบคลุมถึงมิติสำคัญอื่น ๆ ที่ทำให้สังคมเจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะการมีคุณธรรม จริยธรรมที่ทำให้คนมีความเป็นมนุษย์หรือเป็นผู้มีใจสูง และมีมิติอื่น ๆ ที่ทำให้มนุษย์มีคุณค่าทั้งต่อตนเองและต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นการมีจิตใจแสวงหาความรู้ การอุทิศตนเสียสละอดทนต่อการทำงาน การมีสุนทรียภาพทางศิลปะ การพัฒนาทางจิตวิญญาณ การสร้างสรรค์นวัตกรรมต่าง ๆ การมองไปในอนาคตข้างหน้า ความปรารถนาในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับเพื่อนร่วมโลก เป็นต้น

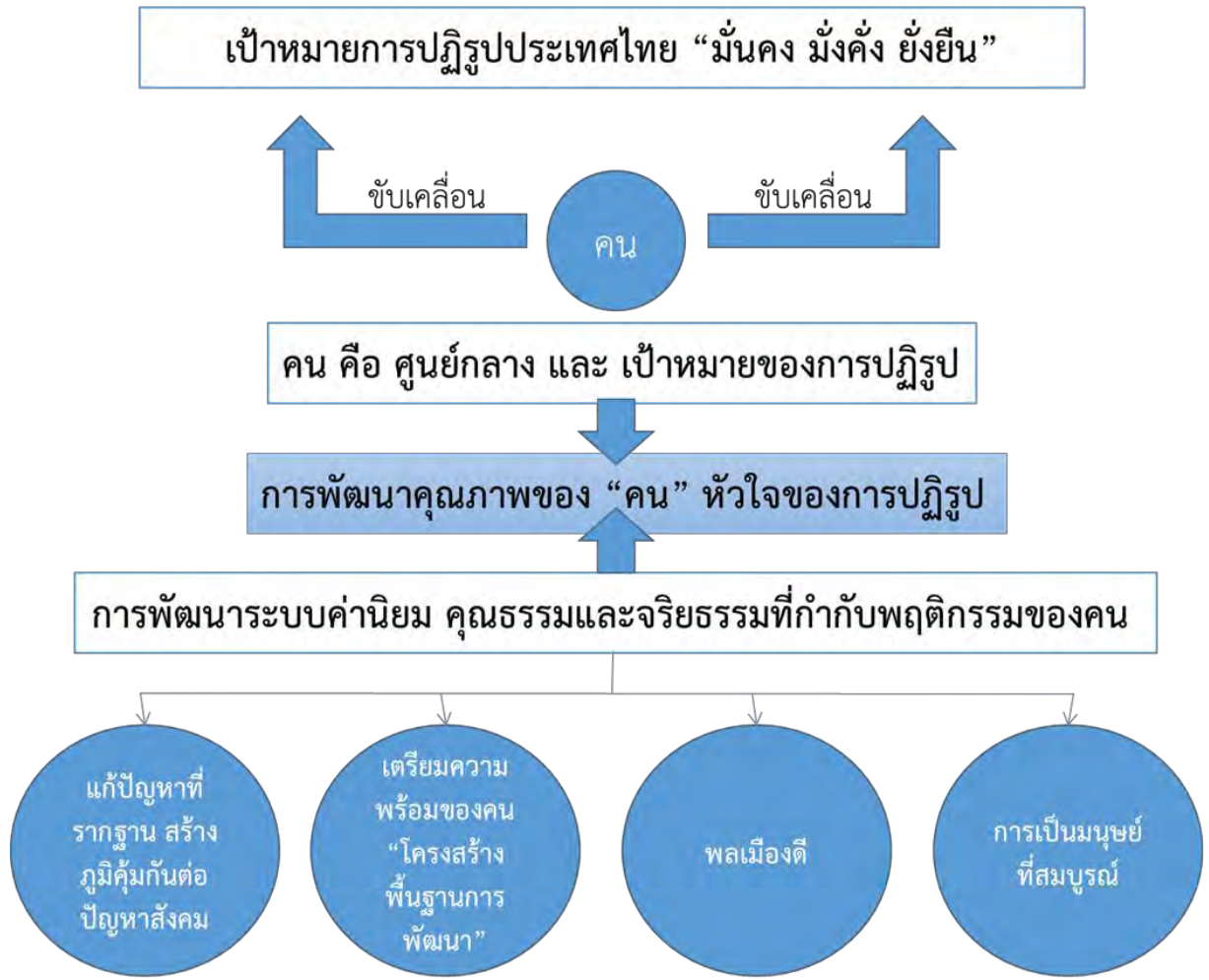
๒. ประเด็นการปฏิรูป

เราจะพัฒนา “คน” อย่างเป็นโจทย์ท้าทายสำหรับนักพัฒนาและนักวิชาการในทุกสาขา ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การพัฒนาระบบความคิดความเชื่อของคนนั้นต้องมุ่งไปที่ระบบและโครงสร้างที่ทำหน้าที่กำกับและมีอิทธิพลต่อตัวของเขาตั้งแต่เกิดจนวาระสุดท้ายของชีวิต นั่นคือ ระบบค่านิยมของสังคม ซึ่งเกิดขึ้นและสืบต่อจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งระบบค่านิยมอาจเปลี่ยนแปลงได้หากมีการกระทำเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมที่แตกต่างจากในอดีต รวมทั้งสามารถพัฒนาหรือออกแบบเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลในทิศทางที่ต้องการ ในการจัดทำวาระการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม จึงมีประเด็นในการปฏิรูปต่อไปนี้

- ๑) ปฏิรูปพฤติกรรมที่ตัวคน เพราะคนเป็นศูนย์กลางและเป็นเป้าหมายของการปฏิรูป
- ๒) พัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมที่กำกับพฤติกรรมของคน
- ๓) ปรับแก้ค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ และเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในตัวคน

๔) ดำเนินรณรงค์ปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์และคุณธรรมจริยธรรมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

(โปรดพิจารณากรอบความคิดการพัฒนา “คน” เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย)

๓. วิธีการพิจารณาศึกษาวิเคราะห์

๓.๑ ประเด็นการศึกษา

การออกแบบเพื่อกำหนด “วาระการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” คณะอนุกรรมการมุ่งวิเคราะห์สภาพปัญหาของระบบค่านิยม และคุณธรรม จริยธรรมในปัจจุบันที่เป็นผลจากภูมิหลังของคนไทยตั้งแต่อดีตและการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย เพื่อเตรียมความพร้อมสู่อนาคต โดยกำหนดประเด็นปัญหาเพื่อดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ ต่อไปนี้

๑) ค่านิยมใดของสังคมไทยที่เป็นปัญหาและมีผลต่อความสัมพันธ์ทางคุณธรรมจริยธรรม ส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาอื่น ๆ และเป็นอุปสรรคต่อการปฏิรูปประเทศ

๒) ค่านิยมที่พึงประสงค์ คุณธรรมและจริยธรรมข้อใดที่จะช่วยเสริมสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” และค่านิยมที่พึงประสงค์ข้อใดที่สามารถสร้างเสริมให้เป็นคุณธรรม จริยธรรมของคนในสังคมยุคใหม่

๓) เราจะออกแบบวิธีและกระบวนการปฏิรูปค่านิยมอย่างไรที่จะช่วยปรับเปลี่ยนค่านิยมที่เป็นปัญหาไปสู่ค่านิยมที่พึงประสงค์

๔) ประเด็นการปฏิรูปประเทศในแต่ละเรื่องนั้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมหรือไม่ อย่างไรบ้าง การพัฒนาปัจจัยด้านคนในเรื่องดังกล่าวจะสามารถดำเนินการได้อย่างไร

๓.๒ วิธีพิจารณาศึกษา

๑) ศึกษาทบทวนผลการศึกษาวิจัยเพื่อศึกษาค่านิยมของคนไทย (Existing values) โดยทบทวนผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับค่านิยมและลักษณะนิสัยของคนไทยที่ได้มีการดำเนินการโดยนักวิจัยชาวไทยและชาวต่างประเทศ เช่น John F. Embree (๑๙๕๐) “Thailand : Loosely Structured Society”, Herbert P. Phillips (๑๙๖๕) “Thai Peasants Personalities”, Ruth Benedict (๑๙๕๒) “Thai Culture and Behavior” สนิท สมักรการ (๒๕๔๕) “มีเงินก็นับว่าน่อง มีทองก็นับว่าพี่ : ระบบครอบครัวและเครือญาติของไทย” เป็นต้น เพื่อศึกษาทำความเข้าใจลักษณะพิเศษของค่านิยมและนิสัยของคนไทยที่มีการหล่อหลอมและถ่ายทอดทางวัฒนธรรมมาอย่างต่อเนื่องยาวนานหรือเป็น “พันธนาการมาตั้งแต่อดีต”

๒) ศึกษาข้อมูลผลการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะของคนไทย เพื่อพิจารณาสถานการณ์ปัจจุบันของค่านิยมคนไทยและแนวโน้มในอนาคต

๓) ศึกษาทบทวนค่านิยมที่พึงประสงค์ (Desirable values) ที่ได้เคยมีการเสนอแนะว่าเหมาะสมสำหรับสังคมไทยหรือเป็นนโยบายของรัฐหรือได้เคยมีการดำเนินการเพื่อรณรงค์/ปลูกฝังค่านิยมดังกล่าวมาก่อน เช่น พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ค่านิยม ๑๒ ประการตามนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หลักคุณค่าความดีในหลักสูตร “โตไปไม่โกง” ค่านิยมสร้างสรรค์ข้าราชการ ค่านิยมหลัก ๙ ประการของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน คุณลักษณะผู้เรียนตามนโยบายปฏิรูปการศึกษา คุณสมบัติการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น

๔) วิเคราะห์ความสอดคล้องของค่านิยมที่ศึกษากับเป้าหมายและทิศทางการปฏิรูปประเทศเพื่อนำไปสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” และบริบทของสังคมไทยและสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และการเมืองไปจากเดิม เช่น การขยาย/เติบโต/และความสัมพันธ์ของระบบทุนนิยมโลก ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทำให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างประเทศ การขยายตัวและลักษณะปัญหาบางประการของ

ระบอบประชาธิปไตย ลักษณะการใช้ชีวิตและการทำงานของผู้นับในยุคนปัจจุบัน ความเสื่อมโทรมทางทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งลักษณะปัญหาสำคัญของประเทศ เช่น ปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาคุณธรรมจริยธรรม ที่มีรากฐานจากปัญหาค่านิยมของคนไทย ฯลฯ

๕) ศึกษาวิธีการรณรงค์สร้างค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมที่ได้ผลจากตัวอย่างการดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จจากทั้งในและต่างประเทศและศึกษาหลักวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

๖) ออกแบบกรอบแนวทางการพัฒนาค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม (โมเดลการปฏิรูป/พัฒนา)

๗) ดำเนินการสำรวจข้อมูลเชิงประจักษ์ในกลุ่มประชาชน

๘) ประชุมกลุ่มย่อยกับผู้ทรงคุณวุฒิ สมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาติ ที่ปรึกษา และระดมสมองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในที่ประชุมคณะกรรมการปฏิรูปค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นที่เกี่ยวข้อง

๙) ประชุมหารือร่วมระหว่างคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และคณะกรรมการปฏิรูปการสื่อสารมวลชนและเทคโนโลยีสารสนเทศ เนื่องจากวาระการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม เพื่อความเป็นพลเมืองดีและมนุษย์ที่สมบูรณ์มีลักษณะเป็น Cross-cutting agenda ที่นอกจากจะเกี่ยวข้องกับวาระการปฏิรูปอื่น ๆ แล้ว ยังใช้กลไกการศึกษาและกลไกสื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อน

๑๐) ศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ พ.ศ. ๒๕๕๘

๑๑) สัมภาษณ์ สนทนา และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ทรงคุณวุฒิและที่ปรึกษา เป็นระยะ ๆ

๑๒) เสนอแนะมาตรการขับเคลื่อนเพื่อสร้างและพัฒนาค่านิยมที่พึงประสงค์ ปรับลดค่านิยมที่มีปัญหา โดยออกแบบกลไกและวิธีการขับเคลื่อน รวมทั้งกำหนดเป้าหมายของการขับเคลื่อนและผลลัพธ์เชิงรูปธรรม

๔. สรุปผลการศึกษาวิเคราะห์

๔.๑ การพัฒนา “คน” เพื่อความเป็นพลเมืองดีและมีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

พื้นฐานทางความคิดในการจัดทำวาระการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมเพื่อการปฏิรูปประเทศ เป็นวิธีคิดที่ให้ความสำคัญต่อ “คน” โดยมองว่าคนเป็นศูนย์กลางและเป็นเป้าหมายในการปฏิรูปประเทศ เพราะคนมีศักยภาพ สามารถพัฒนาตนเอง และเป็นผู้ขับเคลื่อนสังคมต่อไป ดังที่ปรากฏในประวัติศาสตร์และพัฒนาการของสังคมมนุษย์ที่มนุษย์มีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลักดันและเป็นผู้เหนี่ยวรั้งการพัฒนา วิธีการมองโลกเช่นนี้เป็นแกนกลางของหลักปรัชญามนุษยนิยมและหลักพุทธศาสนา ที่มองว่าสิ่งทั้งหลายล้วนเกิดจากเจตจำนงและการกระทำของตัวของมนุษย์เอง การกำหนดเป้าหมายและวิธีการในวาระการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมได้ใช้มุมมองที่สอดคล้องกับทัศนะของหลักปรัชญามนุษยนิยมและหลักพุทธศาสนา เพื่อการพัฒนา “คน” ให้เป็นพลเมืองดีและมีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๔.๑.๑ การพัฒนาตามแนวคิดมนุษยนิยม : คนคือศูนย์กลางของการพัฒนา

ปรัชญามนุษยนิยมมองว่าธรรมชาติของมนุษย์มีความพิเศษที่มีความแตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่น ๆ เพราะมนุษย์มีสติปัญญา อารมณ์ ความรู้สึก และความสามารถในการคิด การใช้เหตุผล ตลอดจนการใช้ภาษาที่มีความซับซ้อนกว่าระดับของสัญชาตญาณของสัตว์ พฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์จึงไม่ได้ถูกกำหนดด้วยปัจจัยสิ่งเร้าจากภายนอก แต่เป็นผลจากความสามารถและการกระทำจากภายในตัวมนุษย์เอง เมื่อมนุษย์มีความแตกต่างเช่นนี้ ความต้องการของมนุษย์จึงมีความสลับซับซ้อน ดังที่ Abraham Maslow ได้เสนอทฤษฎี

เกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ (Theory of Human Motivation) เมื่อปี ๑๙๕๓ โดยวิเคราะห์เกี่ยวกับมนุษย์ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความต้องการ โดยเป้าหมายของมนุษย์แต่ละคนจะต้องพยายามบรรลุความต้องการของตน ในแต่ละระดับ ซึ่งระดับความต้องการของมนุษย์ประกอบด้วย ขั้นที่ ๑ ความต้องการทางกาย (Physiological Needs) คือความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ขั้นที่ ๒ ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety and Security Needs) คือความต้องการที่จะมีชีวิต ที่มั่นคง ปลอดภัย ไม่รู้สึกถึงการคุกคาม ขั้นที่ ๓ ความต้องการความรัก และการเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม (Love and Belonging Needs) มนุษย์เมื่อเข้าไปอยู่ในกลุ่มใดก็ต้องการให้ตนเป็นที่รักและยอมรับในกลุ่มที่ตนอยู่ เกิดความรู้สึกอบอุ่นมั่นคงในสัมพันธภาพ ขั้นที่ ๔ ความต้องการได้รับการยกย่อง จากผู้อื่น (Self-Esteem Needs) ความต้องการในขั้นนี้ถ้าได้รับจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง รู้สึกถึงคุณค่า ของตนเอง และขั้นที่ ๕ ความต้องการในการเข้าใจและรู้จักตนเอง (Self-Actualization Needs) เป็นความต้องการ ในระดับสูงสุดของมนุษย์ ที่มนุษย์ต้องการบรรลุศักยภาพหรือความสมบูรณ์ของตนเอง มีความเข้าใจในตนเอง อย่างแท้จริง

มุมมองในเชิงมนุษยนิยมนี้จึงให้ความสำคัญต่อมนุษย์ในฐานะที่มนุษย์เป็นปัจเจกบุคคลที่มีศักยภาพ ในการพัฒนาหรือความสามารถในการเรียนรู้ ในฐานะสมาชิกของสังคมมนุษย์ด้วยกัน และในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิต ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้น ความเป็นมนุษย์จึงประกอบด้วยมิติที่หลากหลาย ไม่ใช่เฉพาะการอยู่รอดทางกายภาพเท่านั้น แต่หมายถึงความเป็นมนุษย์ที่อยู่ในระดับที่สูงขึ้นกว่าระดับความ ต้องการพื้นฐาน

ตัวอย่างของความเป็นมนุษย์ เช่น การแสวงหาคคุณค่าและความหมายของชีวิต การใฝ่รู้และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การใช้เหตุและผลในความคิดและการตัดสินใจ การแสวงหาและสร้างสรรค์ในเชิงสุนทรีย์ การใช้ความคิด เชิงลึกและเชิงตรรกะเพื่อค้นหาความเป็นจริงในมิติต่าง ๆ การมีจิตสำนึกในเชิงบวกต่อเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งการมีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งถือเป็นหลักการและอุดมการณ์ที่ช่วยกำกับความประพฤติ ของมนุษย์ มุ่งเน้นการกระทำดี ความชอบธรรมและความถูกต้อง ช่วยการตัดสินใจในเชิงความดีสูงสุด และ ช่วยส่งเสริมการกระทำหรือจุดมุ่งหมายให้เป็นไปตามแนวทางที่ถูกต้อง (จรัส วิจิตรวาทการ, ในการบรรยายบัณฑิต กับคุณค่าความเป็นมนุษย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์)

การพัฒนา “คน” ในแนวทางมนุษยนิยมนี้ เห็นว่าเมื่อมนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ จึงเป็นผู้ที่มีเหตุผล สามารถได้รับการ ชัดเจน ตัดสินใจเลือกวิถีชีวิตของตนเองได้ ถ้ามีอิสระเพียงพอ และมีบรรยากาศที่เอื้ออำนวย ซึ่งจะนำไปสู่ การพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพและพัฒนาไปสู่ทิศทางที่เหมาะสมกับ ความสามารถของแต่ละบุคคล เมื่อความมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์ที่มีศักยภาพ คือ ความพยายามปรับปรุงตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แล้ว การพัฒนา “คน” ก็คือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่มนุษย์ เพื่อให้มนุษย์บรรลุศักยภาพของตนเอง โดยเน้น พัฒนาค้นแต่ละคน หากคนแต่ละคนมีการพัฒนา สังคมก็จะพัฒนาไปด้วย การมองในลักษณะนี้ “คน” จึงเป็น เป้าหมายของการพัฒนา

๔.๑.๒ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามแนวพุทธศาสนา

พุทธศาสนาเป็นระบบปรัชญาที่ว่าด้วยเรื่องชีวิตของมนุษย์ วิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ การแก้ไข ปัญหาและพัฒนาชีวิตเพื่อความพ้นทุกข์และเพื่อความสมบูรณ์ในชีวิตของมนุษย์ การศึกษาแนวคิดเรื่องความเป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ตามแนวพุทธศาสนาจะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจรากฐานและแก่นของความคิดในการพัฒนา “คน” ที่ให้ความสำคัญต่อการมีธรรมะหรือคุณธรรม จริยธรรมของมนุษย์

ความหมายสำคัญของความเป็นมนุษย์ คือ ผู้มีจิตใจสูง (สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (ม.ป.ป), พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๒๑) คือ สัตว์ประเสริฐ เป็นผู้รู้จักดำเนินชีวิตที่ดีงาม เพราะสิ่งที่ทำให้มนุษย์พิเศษกว่าสัตว์อื่น ๆ คือการศึกษา เรียนรู้ ฝึกฝนและพัฒนา ดังนั้น มนุษย์ที่ฝึก ศึกษาหรือพัฒนาแล้ว จึงเป็นสัตว์ที่ประเสริฐ (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๕๓) มนุษย์จึงมีปัญญาสูงกว่าสัตว์เดรัจฉาน รู้จักเปรียบเทียบในความคิด ความชั่ว รู้จักสิ่งที่ควรทำไม่ควรทำ รู้จักละอาย รู้จักเกรง รู้จักปรับปรุงสร้างสรรค์ที่เรียกว่าวัฒนธรรม อารยธรรม ศาสนา เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงว่ามนุษย์มีปัญญา ที่ทำให้มนุษย์มีคุณสมบัติที่แตกต่างจากสัตว์ (๑๐๐ คำสอนสมเด็จพระสังฆราช)

เมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์ ความแตกต่างของมนุษย์กับสัตว์อยู่ที่สัตว์ไม่รู้จักรู้การใช้เหตุผล ไม่มีปัญญาเท่าเทียมกับมนุษย์ สัตว์จะดำรงชีวิตส่วนใหญ่ด้วยสัญชาตญาณ แต่ไม่รู้ผิดชอบชั่วดี ไม่รู้ว่าการเบียดเบียนส่งผลเสียอย่างไร เพราะต้องเอาตัวรอดเพื่อดำรงชีวิตอยู่ แต่มนุษย์ถูกขัดเกลาและปลูกฝังให้มีคุณธรรมมีสติปัญญา ด้วยคุณสมบัติด้านปัญญาารู้ผิดรู้ชอบเช่นนี้จึงทำให้มนุษย์มีคุณค่า กล่าวคือ คุณค่าของความเป็นมนุษย์ คือ *“ความไม่เป็นสัตว์”* (สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, ม.ป.ป.)

นอกจากนี้ ตามหลักพุทธศาสนายังได้กล่าวว่า การได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้นเป็นของยาก เพราะต้องสั่งสมคุณความดีเป็นเวลานาน ดังนั้น การเป็นมนุษย์จึงมีค่าอย่างยิ่ง ควรแก่การรักษา ซึ่งสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (ม.ป.ป) ได้เปรียบเทียบว่า *“ดังได้เพชรน้ำงามเม็ดใหญ่หาค่ามิได้ไว้ในมือ”* มนุษย์จึงจำเป็นต้องถนอมรักษาคุณค่าของตนเอง ประดุจการรักษาเพชรน้ำงาม ด้วยการรักษาคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ไว้ให้สมบูรณ์ ซึ่งการรักษาคุณค่าของความเป็นมนุษย์ไว้ให้สมบูรณ์ ไม่ใช่การรักษาชีวิตให้ยืนยาวเท่านั้น แต่ต้องรักษาความเป็นมนุษย์ไว้ไม่ให้สูญเสียไปด้วย

นอกจากความแตกต่างระหว่างมนุษย์และสัตว์แล้ว พุทธทาสภิกขุ (อ้างในมูลนิธิจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, ๒๕๕๕) ได้แสดงทัศนะว่าคนกับมนุษย์ก็มีความแตกต่างกัน คนทุกคนเมื่อเกิดมาต่างก็เป็นคนเหมือนกัน กล่าวคือ มีลักษณะที่บ่งบอกว่าเป็นคน กำเนิดในเผ่าพันธุ์ของคน แต่การเป็นมนุษย์นั้น คนจะต้องมีการศึกษาอบรมให้มาก ด้วยการยกระดับจิตใจด้วยธรรม มนุษย์จึงหมายถึง ผู้มีจิตใจสูง ถ้าจิตใจต่ำหรือยังไหลไปในทางที่ต่ำก็ถือว่าไม่เป็นมนุษย์ เป็นแต่เพียงคนเท่านั้น (พุทธทาสภิกขุ, อ้างในมูลนิธิจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ) ส่วนผู้มีจิตใจสูง จะปรากฏสภาวะใจสะอาด ใจสว่าง ใจสงบ ด้วยคุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติ ดังที่ได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ เพราะ

<i>“เป็นมนุษย์ เป็นได้ เพราะใจสูง ถ้าใจต่ำ เป็นได้ แต่เพียงคน ใจสะอาด ใจสว่าง ใจสงบ เพราะทำถูก พุดถูก ทุกเวลา ใจสกปรก มีดมัว และร้อนรุ่ม เพราะพูดผิด ทำผิด จิตประเวง คิดดูเถิด ถ้าใครไม่ยอมตก ให้ใจสูง เสียได้ ก่อนตัวตาย</i>	<i>เหมือนหนึ่งยูง มีดี ที่แววขน ย่อมเสียที่ ที่ตน ได้เกิดมา ถ้ามีครบ ควรเรียก มนุสสา เปรมปรีดา คินวัน สุขสันต์จริง ใครมีเข้า ควรเรียก ว่าผีสิง แต่ในสิ่ง นำตัว กลัวอบาย จงรีบยก ใจตน รีบชวนชวาย ก็สมหมาย ที่เกิดมา อย่าเชื่อนอวย”</i>
---	---

ความเป็นมนุษย์จึงเป็นบ่อเกิดของความถูกต้องทั้งหมด ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพราะคนขาดการศึกษาและอบรมเรื่องความเป็นมนุษย์ จึงมีความเห็นแก่ตัวและเอาเปรียบผู้อื่น ดังนั้น การแก้ไขปัญหานั้นต้องทำให้คน *“ละสัญชาตญาณอย่างสัตว์ แล้วมีความนึกคิดอย่างมนุษย์”* หรือมีมนุษยธรรม ซึ่งท่านแปลว่า *“ธรรมสำหรับ*

ทำความเป็นมนุษย์” ดังนั้น “การบังคับตนเองย่อมนำมาซึ่งความมีใจสูง อันเป็นความหมายของความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง” (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๒๑)

ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์หรือความเป็นมนุษย์ที่เต็ม “เป็นจุดหมายปลายทาง เป็นวัตถุประสงค์ เป็นสิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้รับ” การเป็นมนุษย์ ที่เต็มจึงเป็นเป้าหมายของชีวิตและเป็นคำตอบของคำถามที่ว่า มนุษย์เกิดมาทำไมและควรจะได้อะไร ทั้งนี้ การมีอำนาจ ชื่อเสียง เกียรติยศ มิตรสหาย และเงินทองไม่ได้ทำให้เป็นมนุษย์ที่เต็ม แต่การทำตนให้มีธรรมะจะทำให้มนุษย์มีความเต็ม และช่วยให้หลุดรอดหรือก้าวพ้นจากปัญหาหรือความทุกข์

ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หมายถึง การที่มนุษย์รู้จักใช้สติปัญญารักษาคุณธรรมต่าง ๆ ไว้ในการดำเนินชีวิตให้ดีที่สุด เพราะคุณธรรมของมนุษย์ก็คือคุณสมบัติที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ (สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, ม.ป.ป.) การประกอบด้วยคุณธรรมจึงเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ ซึ่งพุทธทาสภิกขุ (อ้างแล้ว) เน้นว่า มนุษย์จึงต้องประกอบด้วยธรรม มิฉะนั้นจะต้องสูญเสียความเป็นมนุษย์ไป ส่วนผู้ที่ไม่ประกอบด้วยธรรมก็ต้องประกอบด้วยอธรรม และจะต้องเป็นอมมนุษย์ในร่างของมนุษย์ และท่านได้ตั้งคำถามถึงการดำรงอยู่ของสังคมว่า “โลกนี้จะเป็นอย่างไร หากเป็นโลก ที่ประกอบอยู่ด้วยอมมนุษย์ในร่างของมนุษย์ เต็มไปทั่วโลก” (พุทธทาสภิกขุ, อ้างแล้ว)

การที่จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจสูงและเป็นผู้ที่บริบูรณ์ด้วยคุณธรรม ซึ่งตามหลักพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหมวดธรรมต่าง ๆ สำหรับพัฒนาความเป็นมนุษย์ เช่น การมีสุจริตทั้ง ๓ (กายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต) สัปปริยธรรม (ธรรมของคนดี) คือ ๕ (การงดเว้นความประพฤติที่ทำให้เกิดการเบียดเบียน) ธรรม ๕ (ธรรมที่พึงกระทำ) พรหมวิหาร ๔ (ธรรมของผู้ประเสริฐ) สังฆหัตถุ ๔ (หลักการสงเคราะห์หมู่ชน) ฆราวาส ๔ (หลักธรรมแห่งฆราวาสที่ดี) เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ๒๕๕๓)

ในการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้น มนุษย์ต้องฝึกฝน พัฒนา ด้วยการศึกษ ารียนรู้และปฏิบัติ ซึ่งในทัศนะทางพุทธศาสนา เห็นว่ามนุษย์นั้นมีศักยภาพ มีความสามารถในการฝึกฝนและพัฒนาตนเองได้ และมนุษย์เมื่อฝึกแล้วจึงจะประเสริฐ (พระมหาพยุงค์ศักดิ์, ๒๕๕๔) โดยกระบวนการฝึกฝนเพื่อพัฒนา “คน” ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพุทธศาสนามีระบบการพัฒนาคนมนุษย์ เรียกว่า “ไตรสิกขา” หรือ หลักการฝึกฝนศึกษา ารียนรู้เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ได้แก่ ๑) ฝึกฝนพัฒนาด้านความประพฤติทางกายและวาจา (ศีล ๒) ฝึกฝนพัฒนาด้านจิตใจ (สมาธิ) และ ๓) ฝึกฝนพัฒนาด้านปัญญา (พุทธทาสภิกขุ, อ้างแล้ว)

การพัฒนาคนตามหลักพุทธศาสนาจึงต้องทำให้คนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยการฝึกฝนคนตามหลักไตรสิกขา หรือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งหลักการทั้ง ๓ ด้านนี้เป็นองค์ประกอบของการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งมีความสัมพันธ์อาศัยกันและส่งผลต่อกัน เป็นปัจจัยแก่กันในการกระบวนการพัฒนา “คน” ได้แก่

๑) การพัฒนาพฤติกรรม (Moral Development) ศึกษาอบรมการมีระเบียบวินัย การเลี้ยงชีพสุจริต วิธีปฏิบัติในการผลิตและบริโภค ที่เกื้อกูลและแบ่งปัน อยู่ร่วมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทั้งสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ เพื่อนมนุษย์ อย่างสร้างสรรค์และไม่เบียดเบียนกัน

๒) การพัฒนาจิตและอารมณ์ (Emotional/Psychological Development) ศึกษาอบรมการปลูกฝังคุณธรรม ทำจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นในความดีงาม เบิกบาน ผ่องใส สงบสุข มีเจตจำนงที่เป็นกุศล จิตใจดีมีคุณภาพ ประกอบด้วย สติและสมาธิ หนักแน่นเข้มแข็ง จิตมีความพอใจและมีความสุข

๓) การพัฒนาปัญญา (Cognitive/Intellectual Development) ศึกษาอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง รู้เท่าทันความเป็นไปตามระบบของเหตุและปัจจัยที่จะทำให้สามารถแก้ปัญหาตามเหตุผลที่รู้เท่าทันโลกและชีวิต มีทัศนคติค่านิยมที่ถูกต้อง สามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์ จนสามารถไปสู่การหลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวง ซึ่งการพัฒนาปัญญานี้จะเป็นตัวเชื่อมให้เกิดการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมควบคู่กันไป (พระพรหมคุณาภรณ์, ๒๕๓๙)

๔.๑.๓ ค่านิยมความเป็นพลเมืองดีกับการพัฒนาระบบประชาธิปไตย

การอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคมประชาธิปไตยจะต้องมีค่านิยมประชาธิปไตย อันหมายถึง ความคิดความเชื่อหรือการให้คุณค่าของผู้คนต่อหลักการอยู่ร่วมกันแบบประชาธิปไตย ในสังคมที่มีวิถีชีวิตหรือค่านิยมที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นประชาธิปไตย ยังดำเนินชีวิตตามค่านิยมความเชื่อเดิม เช่น เห็นแก่ประโยชน์ของตนหรือเฉพาะกลุ่มและพรรคพวกมากกว่าผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศ ไม่รู้สึกเดือดร้อนต่อปัญหาส่วนรวมและผลประโยชน์ส่วนรวม ไม่มีการตรวจสอบพฤติกรรมการใช้อำนาจของนักการเมืองเพราะถือว่า “ธุระไม่ใช่” กระทำการเอาเปรียบและละเมิดสิทธิของเพื่อนร่วมสังคม เพิกเฉยต่อความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นอยู่ตรงหน้า ไม่เคารพ/รับฟังความเห็นของผู้อื่น ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นหรือวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ และยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ สิ่งเหล่านี้เป็นค่านิยมที่ขัดกับค่านิยมประชาธิปไตยเป็นอย่างมากจนไม่สามารถสร้างความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้ ดังนั้น การสร้างความเข้มแข็งของสังคมประชาธิปไตยจึงต้องเริ่มจากการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ความคิดและความเชื่อด้วยการเสริมสร้างค่านิยมสำคัญบางประการที่เป็นรากฐานของสังคมประชาธิปไตย และทดแทนค่านิยมเดิมที่ให้ความสำคัญต่อเงิน อำนาจ อภิสถิธิ เกียรติยศ และยศถาบรรดาศักดิ์ ซึ่งเป็นตัวบั่นทอนความก้าวหน้าของสังคม ด้วยการทำให้คนไทยมีนิสัยใจคอและจิตใจที่เป็นประชาธิปไตย คิดและทำแบบประชาธิปไตย ซึ่งการพัฒนาค่านิยมประชาธิปไตยในสังคมไทยจะต้องเข้าใจประเด็นดังต่อไปนี้

๑) ค่านิยมแห่งสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค

ผู้คนในสังคมประชาธิปไตยมีความคิดความเชื่อร่วมกันในเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างบุคคล กล่าวคือ มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เชื่อว่าทุกคนเป็นมนุษย์เหมือนกัน ไม่ว่าเขาหรือเธอผู้นั้นจะเป็นหญิงหรือชาย คนจนหรือคนรวย มีอำนาจหรือไม่มีอำนาจ เด็ก หนุ่ม สาว หรือแก่เฒ่า สุขภาพดีหรือเจ็บป่วย ไม่ได้เรียนหนังสือหรือจบปริญญา ลูกชานาหรือลูกนายพล เพราะมนุษย์ทุกคนต่างมีความรู้สึกและมีการรับรู้ และมีความต้องการพื้นฐานในชีวิตที่ไม่แตกต่างกัน เมื่อทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน คนทุกคนจึงสมควรได้รับการปฏิบัติและปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาคเท่าเทียม ความเสมอภาคเท่าเทียมจึงรวมถึงความเสมอภาคเท่าเทียมกันในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ในฐานะพลเมือง หมายถึงเมื่อคนเป็นสมาชิกของสังคมใดสังคมหนึ่ง สมาชิกของสังคมนั้นควรมีสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ในสังคมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน เช่น สมาชิกในสังคมไทยทุกคนมีหน้าที่ในการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน มีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาพื้นฐานอย่างเท่าเทียมกัน มีสิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลอย่างเท่าเทียมกัน มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน เป็นต้น

ในสังคมไทย หากคนไทยยังให้คุณค่ากับระบบอุปถัมภ์ซึ่งยินดีที่จะยอมฟังฟังต่อผู้มีอำนาจที่เหนือกว่า เพราะอำนาจในแนวนี้สามารถให้คุณให้โทษต่อเราได้ โดยมีข้อแลกเปลี่ยนกับความจงรักภักดีและอภิสถิธิของผู้มีอำนาจในบางเรื่อง หรือหากเราเป็นฝ่ายที่มีอำนาจก็ยังไม่จำเป็นต้องเดือดเนื้อร้อนใจแต่ประการใด เพราะเป็นฝ่ายได้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ที่มีลักษณะไม่เท่าเทียมอยู่แล้ว ซึ่งวิถีคิดแบบนี้ถูกบ่มเพาะต่อกันมานานหลายศตวรรษ ทำให้สังคมไทยมองไม่เห็นอะไรที่เท่าเทียมหรือเสมอภาคกัน และให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์

ส่วนตัวมากกว่าเรื่องของส่วนรวม ซึ่งขัดต่อหลักการประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญต่อสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค ดังนั้น ถึงแม้ว่าในรัฐธรรมนูญจะระบุไว้ว่าประชาชนไทยย่อมมีสิทธิเสมอภาคกัน แต่ก็เห็นธรรมดาที่พบเห็นทั่วไปว่า ผู้มีสถานภาพทางสังคมต่ำต้อยจะไม่ได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมสูง โดยผู้มีตำแหน่ง และมีฐานะทางเศรษฐกิจมักจะได้รับอภิสิทธิ์หรือได้รับการปฏิบัติเป็นพิเศษ การเลือกปฏิบัติและการใช้เส้นสาย จึงกลายเป็นสิ่งที่ปฏิบัติจนเป็นปกติวิสัย หรือพวกพ้องต้องมาก่อนส่วนรวม

๒) ค่านิยมการเคารพและอดทนต่อความแตกต่าง

การเคารพและความอดทนต่อความแตกต่างเป็นค่านิยมพื้นฐานของหลักประชาธิปไตยที่ทุกคนมีเสรีภาพ ในการแสดงความคิดและการกระทำแต่ต้องไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น เพราะทุกคนต่างมีเสรีภาพ ในการคิด พูดและทำในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเหมือนหรือแตกต่างกันได้ แต่จะไม่แตกแยกหรือทำสงครามกัน เพราะความแตกต่างทางความคิดหรือการกระทำ แต่ต้องทำความเข้าใจผู้อื่นและยอมรับความคิดหรือการกระทำ ที่แตกต่างโดยใช้ความคิดไตร่ตรองและเหตุผลมาประกอบมาพิจารณา ไม่ใช่อารมณ์หรือความรู้สึกแบบสัญชาตญาณ แต่ต้องเคารพความคิดและการกระทำของผู้อื่นอย่างเสมอภาคกันในสังคม ถ้าคนในสังคมมีค่านิยมที่อดทนต่อ ความแตกต่างสังคมจะก้าวสู่ความเป็นประชาธิปไตยได้

๓) ค่านิยมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ค่านิยมแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นค่านิยมพื้นฐานของหลักประชาธิปไตยที่ทุกคนจะต้องเคารพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นและไม่ละเมิดต่อผู้อื่น การมีค่านิยมแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หมายถึง การปฏิบัติ ต่อเพื่อนมนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน ไม่ใช่สินค้าหรือบริการหรือเป็นเพียงสิ่งของที่สามารถซื้อขายกันได้ เหมือนเหตุการณ์การค้ามนุษย์กับกลุ่มโรฮิงญาที่มองเพื่อนมนุษย์เป็นสินค้าที่สามารถซื้อขาย เขี่ยนตี หรือปล่อยทิ้ง ฆ่าตายได้โดยไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขา หรือแม้แต่การมองแรงงานผู้อพยพเป็นเหมือนเครื่องจักร ที่ไม่มีจิตใจ ใช้แรงงานเยี่ยงทาส และปฏิบัติต่อแรงงานเหมือนสัตว์มากกว่าจะคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่เขามีเหมือนกับเรา การมีค่านิยมเช่นนี้เป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งถ้าค่านิยมการละเมิด ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังปรากฏอยู่ในสังคมไทยก็ยากที่จะพัฒนาประเทศให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้

๔) ค่านิยมเคารพกฎหมาย

การที่คนเราจะอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้นจำเป็นต้องมีกฎหมายหรือกฎเกณฑ์กติกาบางอย่างที่ใช้เพื่อ ควบคุมบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติตามเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม เพราะหากคนแต่ละคนใช้เสรีภาพ ทำตามความต้องการของตนอย่างไม่มีขอบเขตก็อาจทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนเสียหาย กฎหมายจึงเป็น ระเบียบทางสังคมที่หวังผลแก่ส่วนรวมที่ต้องอยู่ร่วมกันมากกว่าที่จะตามใจตามความต้องการของส่วนตัว ค่านิยมเรื่องการเคารพกฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม แต่การมีและใช้กฎหมาย อย่างเดียวยังไม่เพียงพอ จะต้องรวมถึงการเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายของคนในสังคม และความชอบธรรม ของตัวบทกฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และความเอาใจจริงเอาใจของผู้บังคับใช้กฎหมายที่มีความเป็นธรรม สามารถแก้ไขปัญหา อำนวยความยุติธรรมแก่ทุกคนในสังคม และก่อประโยชน์แก่ส่วนรวม การเคารพกฎหมาย จึงเป็นหลักประกันให้ความมั่นใจแก่ทุกคนว่า ทุกคนจะได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม เพราะ “บ้านเมืองมีชื่อมีแป” คนในสังคมประชาธิปไตยจึงต้องเคารพและเชื่อมั่นในหลักนิติธรรม เพราะเป็นการเคารพกติกาของสังคมในการ กำหนดว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกและอะไรที่ต้องละเว้นในสิ่งที่ผิด หากคนบางคนไม่เคารพกฎหมายก็จะทำให้คนอื่น เดือดร้อนได้ ในขณะที่เดียวกันหากกฎหมายหรือกติกาใดในสังคมที่ล้าสมัย หรือไม่ได้นำมาซึ่งความเป็นธรรม

หรือความยุติธรรมในสังคม คนทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมก็ควรร่วมกันแก้ไขกฎหมายนั้นให้ทันสมัยและเป็นธรรม อีกทั้งผู้ใช้อำนาจรักษากฎหมายก็ต้องทำหน้าที่โดยไม่ลำเอียง ปฏิบัติต่อทุกคนตามหลักกฎหมายอย่างเสมอภาค เสมอหน้า ไม่ใช่กฎหมายเพื่อประโยชน์ต่อตนเองหรือพวกพ้อง

๕) ค่านิยมการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมือง

การมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองของประชาชนที่ต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบก็เป็นหนึ่งในค่านิยมประชาธิปไตยที่เริ่มพูดกันมากขึ้น แต่ก่อนประชาชนเป็นเพียงผู้รับหรือรอคอยผลประโยชน์จากผู้มีอำนาจ ไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะเอาหรือไม่เอา รับหรือไม่รับประโยชน์นั้น จึงทำให้ผู้มีอำนาจใช้อำนาจอย่างเบ็ดเสร็จ และตามอำเภอใจ เช่น การจะสร้างโรงไฟฟ้าที่นี่ จะขุดเหมืองที่โน่น จะเปิดสัมปทานอันนี้ หรือแม้แต่จะเวนคืนที่ดินเพื่อสร้างถนนก็ไม่ต้องขอความร่วมมือจากประชาชนเพียงแต่สั่งการและบังคับให้ปฏิบัติตามเท่านั้น ซึ่งเป็น การกระทำที่ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่น่าจะได้รับรู้ชะตาชีวิตของตนเอง อีกตัวอย่างที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองขั้นพื้นฐานอย่างการเลือกตั้งซึ่งเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่แสดงความเป็นประชาธิปไตย แต่ประชาชนส่วนใหญ่กลับใช้การเลือกตั้งเป็นช่องทางในการหาเงินจากผู้สมัครรับเลือกตั้ง ไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมและคุณค่าประชาธิปไตยของตนเองในการสร้างนักรการเมืองที่ดีมีคุณธรรมจริยธรรมและทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แต่ปล่อยให้อำนาจเงินหรือความเห็นแก่ประโยชน์ตรงหน้ามาบังตาทำให้การมีส่วนร่วมขั้นพื้นฐานเป็นเพียงเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าจะคิดถึงการรักษาสิทธิและคุณค่าของประชาธิปไตยที่จะช่วยพัฒนาประเทศ รวมทั้งเป็นการสร้างความชอบธรรมจากเสียงของประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างขาดจริยธรรม ทำให้ได้นักรการเมืองที่คิดแต่จะแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรของแผ่นดินโดยไม่คิดถึงส่วนรวมซึ่งเป็นภาพสะท้อนจากการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างขาดจริยธรรมก็จะได้นักรการเมืองที่ขาดจริยธรรมเข้ามาบริหารประเทศ ดังนั้น ถ้าประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเข้าใจและลึกซึ้งแล้ว ปัญหาที่กล่าวเหล่านี้ก็จะค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนสู่ความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ประชาชนที่สามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองจนเป็นวิถีชีวิตตั้งแต่การเลือกผู้แทนที่ดี มีส่วนร่วมในการเสนอโครงการ การดำเนินโครงการ และร่วมตรวจสอบถึงความโปร่งใสของโครงการ โดยไม่มองว่าการมีส่วนร่วมเป็นการยึดเหนี่ยวให้มีส่วนร่วมหรือว่าจ้างให้มีส่วนร่วมหรือไม่ใช้ธรรมาภิบาลที่ต้องมีส่วนร่วมแล้ว การมีส่วนร่วมทางการเมืองก็จะกลายเป็นนิสัยและในที่สุดจะเป็นค่านิยมของคนในสังคมนั้น

ดังนั้น การสร้างค่านิยมประชาธิปไตยของผู้คนในสังคมจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะสร้างความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย เพราะถ้าคนในสังคมมีค่านิยมประชาธิปไตยมากขึ้นจนกลายเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ การสร้างค่านิยมประชาธิปไตยของคนในสังคมต้องจะเริ่มปลูกฝังตั้งแต่เด็กและผู้ใหญ่และผู้เฒ่าก็ต้องประพฤติปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างที่ดี รวมทั้งสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความเป็นประชาธิปไตยของสังคม

๔.๒ ลักษณะค่านิยมของคนไทย

๔.๒.๑ ผลการศึกษาจากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับค่านิยมคนไทย

การทำความเข้าใจลักษณะของคนไทยว่าคนไทยเป็นคนอย่างไร จะต้องทำความเข้าใจระบบค่านิยมที่บ่งบอกความคิดความเชื่อร่วมกันของคนในสังคม จากการศึกษาทบทวนงานวิชาการและผลงานวิจัยเกี่ยวกับค่านิยมและลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพคนไทย เมื่อนำมาวิเคราะห์แล้ว พบว่า คนไทยมีลักษณะเด่น ดังนี้

๑) คนไทยเป็นคนรักอิสระมีความเป็นปัจเจกนิยมสูง (Individualistic)

คนไทยไม่ชอบการถูกบังคับ ไม่ผูกมัดตนเองกับพันธสัญญาใดใด แต่จะตัดสินใจโดยพิจารณาจากความรู้สึกของตนเองเป็นหลัก ดังคำกล่าวที่ว่า “ทำอะไรตามใจคือไทยแท้” ซึ่งเป็นจุดแข็งในฐานะที่เป็นเสรีชนรักอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ไม่นิยมการอยู่ใต้อาณัติใคร ใครบังคับไม่ได้ ไม่อยู่ภายใต้การกำกับของอำนาจทางสังคม ไม่เคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณี ไม่คิดจะฟังฟังใคร มีความยืดหยุ่นต่อสถานการณ์ ไม่ยึดติดตายตัว อะลุ่มอล่วยต่อความเห็นและการกระทำของผู้อื่นในฐานะที่เป็นปัจเจก เช่น “เขาก็มีเหตุผลของเขา” “เรื่องของเขา” เป็นต้น โดย John Embree (อ้างใน จุรี วิจิตรวาทการ, อ้างแล้ว) ได้ระบุว่า ลักษณะดังกล่าวสะท้อนถึงโครงสร้างของสังคมไทยที่มีลักษณะเป็นโครงสร้างหลวม (Loose Structure) ที่มีลักษณะ คือ เป็นปัจเจกชน คือ ทำอะไรตามใจตนเองไม่มีระเบียบวินัย แม้จะเข้าใจกฎระเบียบปกติแต่ก็ชอบฝ่าฝืนละเมิด และชอบทำงานเฉพาะกิจ ไม่ชอบผูกมัดระยะยาวมีความยืดหยุ่นสูง

ลักษณะเช่นนี้มีข้อดีคือ ความขัดแย้งที่รุนแรงเกิดขึ้นน้อยเพราะคนไทยเป็นคนอ่อนปรน ประนีประนอม แต่จุดอ่อนที่สำคัญคือ การขาดระเบียบวินัย ไม่เคารพต่อกฎเกณฑ์กติกา ไม่สนใจกติการ่วมกัน ไม่สนใจแรงกดดันทางสังคม และไม่สนใจที่จะสร้างแรงกดดันทางสังคม จึงมีปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาการรักษาวินัยจราจร การตรงต่อเวลา การบังคับใช้กฎหมาย หรือปัญหาการทำงานรวมหมู่ในลักษณะที่ใช้พลังกลุ่ม และประการสำคัญอาจมองได้ว่าไม่คำนึงถึงหลักการ (Komin, ๑๙๙๑)

๒) คนไทยให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์แนวดิ่ง (Hierarchical view) มีลักษณะอำนาจนิยม และดำรงอยู่ในความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์

คนไทยเป็นผลผลิตของสังคมระบบอุปถัมภ์มาตั้งแต่อดีต (Vichit-Vadakan, ๒๐๐๑) ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ทำให้คนไทยมีวิธีการมองโลกในลักษณะนี้จึงมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ไม่เท่าเทียมกัน โดยยกย่องและให้คุณค่าต่อผู้ที่มีสถานภาพเหนือกว่าทั้งด้านอำนาจ (Power), อภิสิทธิ์ (Privilege), ตำแหน่งหน้าที่การงาน (Position) และเกียรติยศ (Prestige) (จุรี วิจิตรวาทการ, มปท.) ซึ่งความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ยังรวมไปถึงความเหนือกว่าในลักษณะฐานะความมั่งคั่ง (Wealth) ระดับการศึกษา และวัย จุดแข็งจากการมีค่านิยมเช่นนี้สังคมไทยจึงให้การยกย่องนับถือต่อผู้ที่มีสถานภาพเหนือกว่า รวมถึงคาดหวังความเมตตาและการปกป้องจากผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่าต่อผู้ที่มีสถานภาพต่ำกว่า การเคารพเชื่อฟัง การให้เกียรติอ่อนน้อมต่อผู้ที่มีความอาวุโส แต่ในขณะที่เดียวกันอาจมีปัญหาเกี่ยวกับอำนาจนิยม คือการใช้อำนาจตามอำเภอใจหรือโดยมิชอบของผู้ที่มีสถานภาพเหนือกว่าโดยปราศจากการทักท้วงอย่างมีเหตุผล นอกจากนั้น การคำนึงถึงความกตัญญูรู้คุณแบบไร้เหตุผล การขาดความคิดสร้างสรรค์เพราะยอมจำนนต่ออำนาจ การชื่นชมคนรวยโดยไม่สนใจที่มาของเงินล้วนมีความเชื่อมโยงหรือเป็นผลพวงของระบบอุปถัมภ์ที่สืบเนื่องมาจากอดีต และยังคงมีอิทธิพลในเชิงความคิดและปฏิบัติในปัจจุบัน

การหวังพึ่งผู้มีอำนาจเหนือกว่ามีผลทำให้คนไทยไม่สามารถลงมือทำอะไรก็ตามอย่างจริงจังเพื่อความสำเร็จ เพราะคนไม่ยอมใช้ความคิด ความเพียรพยายามของตนเองอย่างจริงจัง แต่หวังพึ่งอำนาจภายนอก อำนาจด้านหนึ่งคือผู้มีอำนาจที่สามารถให้การอุปถัมภ์ อำนาจอีกด้านหนึ่งคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คิดว่ามีอำนาจดลบันดาลให้สมประสงค์ในสิ่งที่ต้องการ เช่น แทนที่จะมานะเพียรพยายามในการทำมาหาเลี้ยงชีพ แต่กลับอ่อนน้อม ทำบุญเพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้โชคลาภแก่ตนเอง

๓) คนไทยให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ส่วนบุคคล (Personalism)

สายสัมพันธ์ (Connection) เป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนไทย ความสำเร็จในงานหลายเรื่องเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คนไทยมุ่งที่จะรักษาความสัมพันธ์ให้ราบรื่นและยืนนาน จึงมักจะหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง (Conflict avoidance) โดยการไม่แสดงความรู้สึกที่แท้จริงแต่ให้คุณค่าต่อการเก็บอารมณ์ความรู้สึกไว้ภายใน (Social cosmetics) ในลักษณะ “น้ำซุ่นไว้น้ำใสไว้นอก” นิยมการวางเฉย ใจเย็น ไม่เผชิญหน้าแบบแตกหัก ประสานประโยชน์ ประนีประนอม จะทำอะไรต้องคำนึงถึงความรู้สึกหรือเกรงใจอีกฝ่ายหนึ่ง สุภาพเรียบร้อย ความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทน จุดแข็งจากค่านิยมเช่นนี้ คือ สัมพันธภาพที่คำนึงถึง “ใจเขาใจเรา” ความมีน้ำใจรักและช่วยเหลือพวกพ้อง มีความขัดแย้งต่อนาน้อย โดยเปรียบความรู้สึกเสมือนเป็นคลื่นใต้น้ำแต่ราบเรียบเหนือหน้า มีความรู้สึกร่วมของการเป็นพวกเดียวกัน และการบรรลุวัตถุประสงค์ในงานโดยใช้ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ ลดการปะทะหรือเผชิญหน้า (Confrontation) ใจเย็น รักสงบ

ในทางตรงกันข้าม หากให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ส่วนบุคคลมากเกินไปจะทำให้ละเลยภารกิจหน้าที่แบบมืออาชีพที่ต้องทำในฐานะที่ไม่ได้ทำเพื่อใครหรือทำให้ใคร การไม่ทักท้วงพวกของตัวเองเพราะ “เกรงใจ” และกลัวเขาจะเสียหน้า รวมไปถึง การเห็นแก่พวกพ้องจนไม่คำนึงถึงส่วนรวมหรือองค์กร การใช้เส้นสาย การสร้างความก้าวหน้าและความสำเร็จในหน้าที่การงานจากความสัมพันธ์ไม่ได้มาจากความสามารถ การให้ค่าของคนจากการเป็นคนของใครมากกว่าการพิจารณาจากผลสำเร็จของงาน การแบ่งแยกพวกเขา-พวกเรา โดยไม่คำนึงถึงเหตุผล การยกพวกตีกันเพราะโกรธแค้นแทนพวกพ้อง

๔) การคำนึงถึงผลตอบแทน (Utility and profit)

Kingshill (๑๙๗๖) ได้ระบุจุดเด่นของคนไทยในเรื่องนี้ไว้ว่า การที่คนไทยจะตัดสินใจทำหรือไม่ทำอะไรนั้น จะคิดถึงผลลัพธ์หรือผลตอบแทนที่ตนเองจะได้ ในลักษณะผลประโยชน์รูปธรรมที่จะได้รับ หรือ “ช่วยเขาแล้วเขาก็จะช่วยเรากลับ” หรืออาจอยู่ในลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Komin, ๑๙๙๑) และผลตอบแทนที่ในลักษณะที่เป็นความเชื่อ เช่น ผลบุญที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น หรือถ้าทำอย่างที่เหมาะสมจะช่วยให้บรรเทาทุกข์จากเคราะห์กรรมที่เกิดขึ้น จุดแข็งของค่านิยมเช่นนี้ คือ การสร้างแรงจูงใจให้เห็นผลตอบแทนที่ชัดเจนเพื่อการลงมือปฏิบัติ เช่น ชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือในการทำเหมืองฝาย เนื่องจากตนเองทราบดีว่าตนเองก็จะได้ประโยชน์เช่นกัน การปรับเปลี่ยนวิธีการปลูกพืชเพื่อผลตอบแทนที่มากกว่า ส่วนจุดอ่อนคือ อาจเป็นการยากที่คนไทยจะทำสิ่งใดโดยไม่หวังอะไรเป็นสิ่งตอบแทน อีกทั้งในการตัดสินใจว่าใครเป็นคนดีจะไม่ดูจากคุณสมบัตินี้แต่จะดูจากผลตอบแทนที่ตนเองได้รับ เพราะคนดีในสายตาของคนไทย คือ คนที่ดีต่อตนเอง (Phillips, ๑๙๖๕) ด้วยเหตุนี้ผู้มีอิทธิพล นักธุรกิจ และนักการเมืองที่ขาดจริยธรรมจึงเป็นคนดีเพราะได้บริจาคเงินหรือให้ความช่วยเหลือ โดยไม่ถูกตำหนิในข้อด้อยหรือข้อบกพร่องที่ได้กระทำต่อผู้อื่น ต่อสาธารณชน หรือต่อประเทศชาติ นอกจากนี้ ยังมีผลทำให้คนไทยเห็นความร่ำรวย และการครอบครองวัตถุสิ่งของเป็นเรื่องน่าชื่นชมและยกย่องคนรวย คนมีอำนาจ โดยเฉพาะถ้าตนเองจะได้รับผลประโยชน์ ซึ่งเป็นการไม่แยกแยะระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนจากส่วนรวม (private vs public interest)

๕) คนไทยชอบความสนุกสนานรื่นเริง (Fun loving)

คนไทยชอบใช้ชีวิตอย่างมีความสุข เพลิดเพลิน มีอารมณ์ขัน มองโลกในแง่ดี ไม่ชอบความเครียด ชอบความสบาย การให้ลงมือทำในเรื่องใดจึงต้องเป็นกิจกรรมที่สร้างความสนุกและดูไม่จริงจังจนเกินไป การที่คนไทยอาสาช่วยงานกิจกรรมของส่วนรวม เช่น งานทำบุญที่วัด เพราะสนุก ได้พบปะสังสรรค์กับคนอื่น ๆ แต่ข้อเสีย

ในเรื่องนี้อาจมีผลทำให้คนไทยขาดความเอาใจจริงเอาใจงั้นในชีวิต การไม่คิดมากถือว่าเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ (Benedict, ๑๙๕๒) ซึ่งอาจทำให้คนไทยไม่ชอบใช้ความคิดและวิเคราะห์อย่างจริงจัง เพราะถือว่าการคิดเป็นเรื่องหนักที่ควรปล่อย หรือใครมีความเอาใจจริงเอาใจงั้นถือว่าเป็นคนแปลกแยก และอีกด้านหนึ่งของการรักสนุกคือการหลีกเลี่ยงความลำบากจากการทำงานและขาดความอดทนในสิ่งที่ไม่ชอบ เพราะในทัศนะของคนไทยทำงานต้องสนุก ความยากลำบากเป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยง (Phillips, ๑๙๖๕) หากต้องการความร่าเริง ชื่อเสียง และความมั่งคั่งก็จะนิยมทางลัดที่ไม่ต้องเหนื่อยยากลำบาก เช่น การเล่นหวยเสี่ยงโชค การยอมเป็นภรรยาออกสมรสเพื่อหวังรวยทางลัด เป็นต้น

(โปรดดูตารางสรุปลักษณะค่านิยมของคนไทยในภาคผนวก)

๔.๒.๒ ผลการสำรวจค่านิยมคนไทยในปัจจุบัน

การสำรวจค่านิยมของคนไทยเป็นการสะท้อนความคิดความเชื่อของคนและสภาพแวดล้อมในสังคมนั้น หลายองค์กรได้มีการสำรวจความคิดเห็นและทัศนคติของคนไทยในประเด็นต่าง ๆ เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมของคนในสังคมซึ่งจะมีประโยชน์ในการทำความเข้าใจถึงวิถีชีวิตและการให้คุณค่าของคนในสังคมนั้น

ประเด็นที่พบจากการสำรวจของสวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต โดยสำรวจประชาชนจากทุกสาขาอาชีพทั่วประเทศในประเด็นค่านิยมความซื่อสัตย์ของคนไทย พบว่า ร้อยละ ๕๙.๓๓ เห็นว่า มีค่านิยมความซื่อสัตย์น้อยลง เพราะค่านิยมของสังคมเปลี่ยนไปลุ่มหลงบูชาวัตถุนิยมมากขึ้น รองลงมาร้อยละ ๓๐.๗๖ เห็นว่า เพราะสังคมเสื่อมโทรม มีค่านิยมที่เลวให้เห็นมากมายโดยเฉพาะในแวดวงการเมือง นอกจากนี้ ยังสำรวจเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้ค่านิยมความซื่อสัตย์ของคนไทยลดลงส่วนใหญ่ร้อยละ ๓๔.๔๒ เห็นว่า เป็นเพราะความเห็นแก่ตัว ความละโมภ กิเลสตัณหาเพิ่มขึ้น คนรุ่นใหม่ขาดการปลูกฝังแต่เด็ก รองลงมาร้อยละ ๒๔.๐๘ เห็นว่า เพราะขาดแบบอย่างที่ดี

ผลการสำรวจของสวนดุสิตโพลมีความใกล้เคียงกับรายงานของคนไทยมอนิเตอร์ ๒๕๕๗ : เสียงเยาวชนไทยที่พบว่า ปัจจุบันเยาวชนจำนวนมากมีพฤติกรรมการทุจริตคอร์รัปชันมากขึ้น เห็นได้จากร้อยละ ๘๑ ของเยาวชนกลุ่มตัวอย่างเคยทุจริตโดยให้เพื่อลอกข้อสอบ/ลอกข้อสอบเพื่อน ร้อยละ ๖๓ เคยเซ็นชื่อเข้าเรียนแทนเพื่อน/ให้เพื่อนเซ็นชื่อเข้าเรียนให้ นอกจากนี้ มีการสำรวจต่อถึงพฤติกรรมที่มองว่าไม่ผิดมากหรือไม่ผิดเลยของเยาวชนพบว่า ร้อยละ ๗๕ เห็นว่าการให้เพื่อนลอกข้อสอบ/ลอกข้อสอบเพื่อนเป็นการกระทำที่ไม่ผิดมากหรือไม่ผิดเลย รองลงมาร้อยละ ๗๓ เห็นว่าการเซ็นชื่อเข้าเรียนแทนเพื่อนให้เพื่อนเซ็นชื่อเข้าเรียนให้เป็นการกระทำที่ไม่ผิดมากหรือไม่ผิดเลย

นอกจากนี้ ประเด็นที่สำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศไทย คือ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งมีการสำรวจความคิดเห็นต่อการทุจริตคอร์รัปชันซึ่งสะท้อนค่านิยมต่อการทุจริตคอร์รัปชันของคนในสังคม ซึ่งผลการสำรวจต่าง ๆ พบว่า สำนักวิจัยเอแบคโพล มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ได้ทำการสำรวจเปรียบเทียบค่านิยมยอมรับการทุจริตถ้าตนเองได้ประโยชน์เป็นเวลา ๓ ปีติดต่อกัน ตั้งแต่ปี ๒๕๕๔-๒๕๕๖ ผลสำรวจระบุประชาชนเกินร้อยละ ๖๐ รับผิดชอบรับได้ถ้ารัฐบาลคอร์รัปชันแต่ตัวเองได้ประโยชน์ เป็นการสะท้อนค่านิยมการยอมรับการโกงและการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวของคนในสังคมไทยยังปรากฏให้เห็นอยู่ค่อนข้างสูง

อีกประเด็นหนึ่งที่มีการสำรวจโดยบริษัท เอ็นไวโรเซล (ประเทศไทย) ที่ศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคเพื่อต้องการทราบค่านิยมของคนไทยในปี ๒๕๕๘ โดยพบพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ๘ ประการ ได้แก่ ๑) รวยลัด เป็นค่านิยมที่จะไม่ยอมอดทน ต้องการรวยทางลัด ๒) งามภายนอก ค่านิยมที่ไม่ค่อยเห็นคุณค่าของความงามภายใน

๓) ช่วยเหลือตัวเอง อยู่กับสังคมออนไลน์มากขึ้น ๔) ไม่ผูกมัด จะรักอิสระมากขึ้น ไม่ชอบถูกบังคับ ๕) เปิดเผยชัดเจน อย่าปิดบัง ๖) วัฒนธรรม เดียวกัน ๗) มาตรฐานสูง และ ๘) ซื่อสัตย์แต่ได้เยาะ ค่านิยมเหล่านี้สะท้อนความคิดของคนในสังคมไทยซึ่งจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

๔.๒.๓ ผลการสำรวจ “ค่านิยมที่พึงประสงค์” และ “ค่านิยมที่ควรปรับปรุง”

จากการสำรวจ “ค่านิยมที่พึงประสงค์” จากการเก็บข้อมูลของคณะอนุกรรมการ เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๖ โดยสำรวจความคิดเห็นจากนักศึกษาจำนวน ๒๕๐ คน และใช้แบบสอบถามความคิดเห็นของประชาชนทั่วไป ณ บริเวณเซ็นทรัลเวิลด์ ในช่วงที่มีการจัดงาน “คนไทยขอมือหน่อย” ระหว่างวันที่ ๑๗ - ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘ จำนวน ๖๗ คน สรุปผลการศึกษา ดังนี้

๑) “คนไทยเป็นคนอย่างไร” ซึ่งความคิดเห็นส่วนใหญ่เห็นว่าคนไทยเป็นผู้ที่มีน้ำใจ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีอัธยาศัยดี ยิ้มแย้มแจ่มใส รองลงมาเห็นว่าคนไทยเป็นคนรักสงบ ชอบสบาย รักสนุก และรักอิสระ

๒) “ค่านิยมอะไรที่ต้องมีการแก้ไขและปรับปรุง” ได้แก่

- การแก้ค่านิยมที่ยึดถือระบบอุปถัมภ์ช่วยเหลือพวกพ้องมากกว่าการเห็นแก่ส่วนรวมและความถูกต้อง (เส้นสาย พวกพ้อง)

- วัตถุนิยม บริโภคนิยม ให้คุณค่าต่อสิ่งภายนอกมากกว่าคุณค่าของจิตใจ

- แก้ไขเรื่องความเห็นแก่ตัว เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตน แข่งแย่งชิงดี ควรทำให้คนไทยคำนึงถึงการช่วยเหลือสังคม ความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว และมีจิตสาธารณะ คำนึงถึงมารยาทในการปฏิบัติตัว และการเคารพผู้อื่น

- ความไม่มีระเบียบวินัย จึงควรสร้างความมีวินัย ทั้งเรื่องวินัยในตนเองและการเคารพระเบียบวินัย และกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ การตรงต่อเวลา

- ความมั่งง่าย ปล่อยผ่านอะไรง่าย ๆ “ช่างมันเถอะ” แต่ควรสร้างความจริงจัง ขยัน การตื่นตัวในการเรียนรู้ ในการทำงาน และการใช้ชีวิต

- ขาดความรับผิดชอบ ไม่ยอมรับผิดชอบต่อส่วนที่เกี่ยวข้อง โยนความผิดให้ผู้อื่น เอาตัวรอดหรือฉลาดแกมโกง ควรสร้างความซื่อสัตย์และซื่อตรงในจิตใจของคนไทย

- ความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมทางสังคม ให้โอกาสและสิทธิแก่ผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่า (ผู้ใหญ่ - เด็ก) (คนรวย - คนจน)

- การขาดการคิดวิเคราะห์ ขาดการไตร่ตรองขาดการใช้เหตุผล หนีไปตามกระแสสังคม รวมทั้งเชื่อไสยศาสตร์ โชคกลาง บนบานศาลกล่าว ไม่ใช่เหตุผล จึงควรพัฒนาการคิดและการใช้เหตุผล การแก้ไขปัญหา

๓) “คนไทยควรปลูกฝังเรื่องอะไรมากที่สุด” ได้แก่

- ศีลธรรม จริยธรรม และธรรมะ

- การมีจิตสาธารณะ การช่วยเหลือสังคมและการเสียสละ

- ความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คดโกง

- ความรักชาติ ความภูมิใจในความเป็นไทย

- ความมีวินัย เคารพกฎระเบียบและกฎหมาย ตรงต่อเวลา

- ความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

- การรู้จักหน้าที่และความเป็นพลเมืองที่ดี มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่

- ความกล้าหาญในการทำมาดี

- รักความเป็นธรรมทางสังคม คำนึงถึงความเท่าเทียมของมนุษย์ เคารพสิทธิของผู้อื่น

- รักความพอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ
- ความสามัคคีไม่แบ่งเขาแบ่งเรา
- มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่

๔.๓ ค่านิยมของคนไทยที่ไม่พึงประสงค์ที่ต้องปรับแก้อย่างเร่งด่วน

จากการศึกษาข้างต้น พบว่า ปัญหาค่านิยม และคุณธรรมของคนไทยมีผลกระทบต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ด้วยความเป็นธรรมและก้าวหน้าอย่างยั่งยืนประกอบด้วยปัญหาหลัก ดังนี้

๑) ปัญหาการขาดจิตสาธารณะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม

การที่คนในสังคมคิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตัวโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีผลทำให้สังคมส่วนรวมล่มสลาย เนื่องจากทุกคนต่างแย่งชิงและฉกฉวยผลประโยชน์ ต่างคนต่างคิดว่า “มือใครยาว สาวได้สาวเอา” เกิดการเห็นแก่ตัว นึกถึงประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องเป็นที่ตั้ง เช่น เมื่อเกิดภัยแล้ง ทางหน่วยงานราชการขอความร่วมมือจากเกษตรกรให้ชะลอการสูบน้ำจากแหล่งน้ำสาธารณะเพื่อส่งน้ำเข้ากระบวนการผลิตเพื่อการอุปโภคบริโภคเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าก่อน แต่ปรากฏว่าเกษตรกรจำนวนมากแย่งชิงน้ำไปใช้เพื่อการเกษตรมากกว่าที่จะคิดถึงผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากการไม่มีน้ำกินน้ำใช้ หรือความคิดของคนส่วนหนึ่งที่มองว่าเรื่องส่วนรวมไม่ใช่เรื่องของตนเอง เช่น การมองว่าโกงเป็นเรื่องธรรมดาที่ใคร ๆ ก็ทำกัน หรือการโกงเป็นสิ่งที่สามารถทำได้ตราบใดที่ได้รับส่วนแบ่ง พฤติกรรมการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองเพราะไม่เห็นความจำเป็นที่ต้องประหยัด ความคิดต่าง ๆ ในลักษณะนี้เป็นความคิดที่เป็นอันตรายเพราะความเห็นแก่ตัวจะทำให้ประเทศและสังคมส่วนรวมเกิดความเสียหายหรืออาจล่มสลาย

รวมทั้งหากมีเหตุการณ์ใดที่เป็นปัญหาที่ทำให้ส่วนรวมเสียหายเกิดขึ้น คนไทยเป็นจำนวนมากยังเห็นว่าไม่ใช่เรื่องของตน “ธุระไม่ใช่” และไม่ยอมเกี่ยวข้องเพราะอาจต้องลำบากและเดือดร้อน จึง “รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี” การขาดจิตสาธารณะจึงมีส่วนที่ไม่ส่งเสริมให้คนมีความกล้าหาญเสียสละเพื่อส่วนรวมโดยมองว่าเป็นการหาเรื่องหรือความเดือดร้อนมาใส่ตัว เช่น “อย่าแวงงเท้าหาเสี้ยน” หรือ “อย่าเอาไม้ซีกไปงัดไม้ซุง” เป็นต้น

การขาดจิตสาธารณะยังเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาสังคมให้เป็นประชาธิปไตย ที่มีคนจำนวนมากยินยอมให้มีการซื้อสิทธิขายเสียง เพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนเล็กน้อยมากกว่าการเลือกคนดีไปทำหน้าที่เพื่อส่วนรวม หรือปรากฏการณ์ “มือรับจ้าง” หรือการเรียกร้องสิทธิของตนเองแต่ไม่คำนึงถึงหน้าที่ของตนเองและสิทธิผู้อื่น

๒) ปัญหาระบบอุปถัมภ์

ผลจากค่านิยมระบบอุปถัมภ์ของไทยที่ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการส่วนรวม แต่เน้นความสัมพันธ์ส่วนตัวทำให้คนไทยส่วนใหญ่ได้รับการปลูกฝังให้เห็นแก่เพื่อนและพวกพ้อง โดยมุ่งรักษาความสัมพันธ์ของพรรคพวกให้ราบรื่นมากกว่าการยืนหยัดในหลักการและความถูกต้องของส่วนรวม ลูกน้องต้องทำเพื่อนาย และนายก็ต้องให้ผลประโยชน์ตอบแทนลูกน้อง เพราะในระบบอุปถัมภ์ผู้ที่มีสถานภาพเป็นนายที่ได้รับการยอมรับ ต้องเป็นผู้ที่มีความใจกว้าง ใจถึง ฟังได้ (อคิน รพีพัฒน์, ๒๕๓๙) เพราะผู้ที่มีบารมี ต้องมีเพื่อนมีลูกน้อง ถ้านายไม่รู้จักเลี้ยงเพื่อนเลี้ยงลูกน้องแล้วก็จะถูกมองว่าเป็นนายที่ไม่มีบารมี เพราะบารมีขึ้นอยู่กับการให้ นายจึงต้องไป “โล” หรือหารายได้ในทางที่ไม่ชอบ หรือใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้อง เพื่อดูแลลูกน้องที่อยู่ในสังกัด

การเห็นแก่ระบบเครือญาติพวกพ้อง (Nepotism and Cronyism) นี้เองที่เป็นส่วนสำคัญทำให้เกิดปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน การใช้เส้นสายหรือการให้สิทธิพิเศษที่ไม่เป็นธรรม การใช้อำนาจโดยมิชอบ รวมทั้งปัญหาระบบอุปถัมภ์ในการเมืองที่ขัดขวางการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ดังเห็นได้จาก การใช้อิทธิพลและกลไกหัวคะแนนในการซื้อสิทธิขายเสียงเลือกตั้ง การใช้นโยบายของรัฐเป็นเครื่องมือตอบแทนและแบ่งผลประโยชน์ในกลุ่มอุปถัมภ์ การอยู่ในสังกัดกลุ่มหรือมุ่งการเมืองของ “นาย” ที่ทำให้นักการเมืองปฏิบัติตามความต้องการของนายโดยไม่ยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

ปรากฏการณ์ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นจากการเห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์และความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าเรื่องของส่วนรวม ถึงแม้ว่าผู้ปฏิบัติอาจรู้สึกอัดอั้นแต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ เพราะถูกกำกับพฤติกรรมจากความคาดหวังของสังคมรอบข้างว่าต้องปฏิบัติตามต่อพรรคพวกจึงได้รับการยอมรับ ค่านิยมในระบบอุปถัมภ์จึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการปฏิรูปประเทศให้มีความเป็นธรรมและปลอดจากการทุจริตคอร์รัปชัน รวมทั้งการสร้างการเมืองที่เป็นไปเพื่อส่วนรวม ไม่ใช่เพื่อการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์และรักษาความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์

๓) ปัญหาการขาดระเบียบวินัย มั่งง่าย และขาดความรับผิดชอบ

การไม่เคร่งครัดต่อระเบียบกฎเกณฑ์ และรักอิสระ จึงมีผลต่อความไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ต่อองค์กรและต่อสังคมส่วนรวม คนไทยจึงมีลักษณะผ่องปรน ไม่อยู่ในหลักการ ซึ่งในอดีตนั้นวิถีชีวิตลักษณะนี้เป็นวิถีชีวิตที่ไม่กระทบส่วนรวมแต่อย่างใด เพราะสังคมไทยยังเป็นสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม คนไทยกระจายอยู่อย่างกระจัดกระจาย หากรวมกลุ่มกันก็เป็นกลุ่มชุมชนที่ขนาดไม่ใหญ่นัก แต่เมื่อเวลาผ่านไปพัฒนาการทางสังคมได้ทำให้เกิดสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น จำนวนคนมากขึ้น ต้องสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสังคมอื่น ๆ มากขึ้น เกิดความเป็นประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติน้อยลง ฯลฯ หน้าที่ความรับผิดชอบของคนคนหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อคนอื่นคนหนึ่ง และกระทบต่อสังคมส่วนรวม การอยู่แบบสบาย ๆ ไม่ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่จึงไม่อาจทำได้ สังคมไทยจึงมีปัญหาการขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ซึ่งเป็นปัญหาที่หลายองค์กรกำลังเผชิญ ที่บุคลากรในองค์กรไม่ทุ่มเททำงานเพื่อองค์กร ผู้ที่อยู่ในวิชาชีพไม่มีความเคร่งครัดรับผิดชอบต่อหน้าที่ด้วยความเป็นมืออาชีพ บุคลากรขององค์กรหลายแห่งมีพฤติกรรมเช้าชามเย็นชาม ทำงานแบบขอไปที ไม่เอาจริงเอาจึงต้องงานที่ต้องรับผิดชอบ

การไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ยังทำให้เกิดการเอาตัวรอดเฉพาะหน้า ไม่ยอมรับผลจากการกระทำที่มีข้อผิดพลาดเพราะจะเกรงกลัวต่อความผิด หรือโยนความผิดไปให้ผู้อื่น ซึ่งการเอาตัวรอดในลักษณะนี้เป็นการเอาตัวรอดของผู้ที่เคยชินต่อวัฒนธรรมอำนาจนิยม ที่มองว่าตนเองเป็นเพียงคนเล็กคนน้อยในสังคม ไม่มีอำนาจที่จะรับผิดชอบต่อเรื่องใดได้ การเอาตัวรอดจึงเป็นวิธีการหลีกเลี่ยงและรับมือต่อผลกระทบที่เกิดจากการใช้อำนาจที่ต้องรู้จัก “รู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง” “รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี”

๔) ปัญหาการฟุ้งเฟ้อ เกินตัว และความโลภเกินพอดี

ความรักสนุก รักสบาย ซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานของคนไทย เมื่อผนวกกับกระแสบริโภคนิยมที่เร่งเร้าและหลั่งไหลให้คนนิยมบริโภควัตถุภายนอกกายมากกว่าการให้คุณค่าภายใน ทำให้คนไทยเป็นจำนวนมากขาดการมองเพื่ออนาคต ดังจะเห็นได้จากการที่คนไทยในปัจจุบันเป็นหนี้สิน จากการซื้อปิ้ง กิน ดื่ม เที่ยว และสังสรรค์เพื่อความสนุกสนานเฉพาะหน้า และบริโภคตามกระแสนิยม โดยไม่คำนึงความสามารถในการจ่ายของตนเองเพื่อความสนุกสนานของตน และสร้างการยอมรับจากสังคมรอบข้างต่อสถานภาพของตนเอง ด้วยการใช้น้ำเงินค่าราคาแพงทั้งที่ไม่จำเป็น ความฟุ้งเฟ้อจึงเป็นส่วนหนึ่งของการรักษาหน้าตา ขณะที่การประหยัดเป็นสิ่งที่น่าอับอาย เพราะเห็นว่าหากฐานะยากจนแล้วจะทำให้ได้รับการดูหมิ่นดูแคลน

การฟุ้งเฟ้อ เกินตัว และความโลภอย่างไร้สติยังนำมาซึ่งการสะสมความมั่งคั่ง โดยไม่คำนึงวิธีการที่ได้ทรัพย์สินมา ด้วยการกระทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องเพียงเพื่อตอบสนองความต้องการในการบริโภคของตนเอง เช่น การหวังรวยทางลัดด้วยการขายบริการทางเพศ หรือเล่นการพนัน หรือการทุจริตคอร์รัปชัน เป็นต้น ความโลภยังเป็นอุปสรรคต่อการแบ่งปัน คำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคม และการมีจิตสาธารณะ จึงเป็นปัญหาต่อการปฏิรูป เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เช่น การแก้ปัญหาการผูกขาด การปรับโครงสร้างภาษี การถือครองที่ดิน เป็นต้น และยังเป็นส่วนสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการยึดครองสมบัติส่วนรวมไปเป็นของตนเอง เช่น การบุกรุกผืนป่า หรือที่สาธารณะ เป็นต้น

๕) ปัญหาการขาดความเอาใจจริงเอาใจ ขาดการคิดวิเคราะห์ ใช้หลักเหตุผล

ความรักสนุกและรักสบาย ทำให้คนไทยมองว่าความสุขคือการไม่คิดมาก คนไทยจึงไม่นิยมมองการไกล หรือมองไปข้างหน้า จึงขาดการวางแผนระยะยาว จึงไม่ลงทูลลงแรงกับภาระงานที่อยู่ตรงหน้า ไม่ชอบใช้ความคิด ขาดการใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างจริงจังจริงจัง จึงเป็นอุปสรรคต่อการทำงานให้ประสบความสำเร็จ หรือการทำงานเพื่อความเป็นเลิศ และขาดจิตใจในการแข่งขัน การขาดความเอาใจจริงเอาใจนี้มีผลให้คนไทยนิยมพึ่งโชคความนิยมรวยทางลัดแบบไม่ต้องลงแรง เชื่อสิ่งที่ไม่มีความหมาย ไม่สนใจเรื่องส่วนรวม แต่นิยมชั่วชู้ชิบในวงการบันเทิง ชาวที่ไม่มีสาระ อยากรู้เรื่องส่วนตัวของดารา เพราะสนใจเรื่อง ตื่นเต้น ผิวผิน ที่ให้ความเพลิดเพลิน เป็นหัวข้อสนทนาสร้างความสนุกสนาน

การขาดความเอาใจจริงเอาใจจึงเป็นอุปสรรคต่อการปฏิรูปประเทศ โดยเฉพาะการสร้างความก้าวหน้าและพัฒนาขีดความสามารถของประเทศ การพัฒนาทางปัญญาและการสร้างสรรค์เริ่มนวัตกรรมต่าง ๆ เพราะการพัฒนาในเรื่องดังกล่าว ต้องอาศัยความมุมานะ อุทิศตน การใช้เวลา แสวงหาข้อเท็จจริง และวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักเหตุและผล จึงสามารถจะนำพาประเทศไปสู่ความเป็นเลิศและอยู่รอดได้ในโลกแห่งการแข่งขัน นอกจากนี้ การขาดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ด้วยหลักเหตุผลยังทำให้โครงสร้างสังคมส่วนอื่น ๆ มีความอ่อนแอลงทุกขณะ เช่น สื่อมวลชนที่ไม่ทำงานติดตามตรวจสอบในเชิงลึก หรือกลับยิ่งส่งเสริมเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ บั่นทอนสติปัญญาของคนในสังคม สถาบันศาสนาที่ไม่อาจเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณที่แท้จริง แต่กลับมอมเมาให้คนหลงใหลในไสยศาสตร์ เครื่องราง ของขลัง ระบบราชการที่ไม่เอาใจจริงเอาใจ รวมทั้งทำงานแบบขอไปที หรือฝักซีโรยหน้า เป็นต้น

๔.๔ ค่านิยมเดิมที่เป็นทุนทางสังคมของสังคมไทย

แม้ว่าสังคมไทยจะมีปัญหาที่สืบเนื่องจากค่านิยมซึ่งเป็นพันธุการจากอดีต แต่ก็มีค่านิยมเดิมที่เป็นจุดแข็งของสังคมที่สามารถพัฒนาไปในทิศทางของค่านิยมที่พึงประสงค์ ได้แก่

๑) ความกตัญญูต่อบุพการี

ความกตัญญูต่อผู้ให้กำเนิดและผู้มีพระคุณเป็นจุดแข็งของคนไทย เป็นค่านิยมที่ทำให้คนไทยไม่ทอดทิ้งผู้ที่เคยอุปการะกันมา โดยเฉพาะบิดามารดาผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ จึงเป็นหลักสวัสดิการสังคมโดยสมัครใจที่สังคมให้ความสำคัญต่อการดูแลเพื่อตอบแทนพระคุณ อย่างไรก็ตาม ความกตัญญูอาจมีปัญหาหากกตัญญูอย่างไม่มีเหตุผลและทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมและการเอาเปรียบ เช่น เมื่อลูกสาวต้องแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ด้วยหาเงินจากการให้บริการทางเพศ หรือเมื่อลูกน้องแสดงความกตัญญูต่อนายด้วยการใช้อำนาจหน้าที่ละเว้นการปฏิบัติหน้าที่และปกปิดความผิด เป็นต้น

๒) การทำบุญ ให้ทาน ความเมตตา กรุณา

ความคิดทางพุทธศาสนาที่อยู่กับสังคมไทยมาอย่างยาวนานคือ ความเชื่อเรื่องบุญกรรม ที่มองว่าชีวิตในปัจจุบันเป็นผลจากบุญกรรมในอดีต ชีวิตในอนาคตจึงเป็นผลจากบุญกรรม ดังนั้น การมีชีวิตที่ดีในอนาคตข้างหน้าจะเกิดขึ้นได้ด้วยการทำบุญซึ่งรวมถึงการให้ทานหรือการบริจาคหรือการสละออก การทำบุญให้ทานจึงเป็นการแสดงถึงความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมการให้เพื่อสังคมของคนไทยที่มักจะให้เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ตกอยู่ในความยากลำบาก เช่น ผู้ประสบภัย ผู้พิการ เด็กกำพร้า ขาดที่พึ่ง ดังพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ ๖ ว่า “อันความกรุณาปราณี จักมีใครบังคับก็หาไม่ หลังมาเองดั่งฝนอันชื่นใจ จากพากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน” นอกจากนี้ สังคมไทยคาดหวังว่าความเมตตากรุณาเป็นคุณลักษณะของผู้มีอำนาจ ดังนั้น อำนาจที่ถูกต้องชอบธรรมจึงเป็นอำนาจโดยธรรม ที่ผู้ปกครองต้องมีความเมตตากรุณา เป็นเหมือน “ร่มโพธิ์ร่มไทร” หรือต้นไม้ใหญ่ที่ให้ผู้คนก่าได้พึ่งพิง

๓) ความมีน้ำใจ

สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีกำลังคนเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต ความเอื้ออาทร มีความเป็นมิตร และการมีน้ำใจ จึงเป็นเครื่องมือในการอยู่ร่วมกัน เพราะชีวิตต้องพึ่งพาอาศัยกัน การมีน้ำใจยังทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ด้วยสายสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่แม้ต่างครอบครัวแต่ก็มีความเอื้ออาทรและแบ่งปันต่อกัน เช่น การแบ่งปันข้าวปลาอาหาร การช่วยงานของเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ น้ำใจยังรวมถึงการตอบแทนน้ำใจ (Reciprocity) เป็นการแสดงความขอบคุณต่อความช่วยเหลือที่ได้รับ

การให้คุณค่าต่อน้ำใจ ทำให้สังคมปฏิเสธและไม่ยอมรับผู้ที่ไม่มือน้ำใจ ผู้ที่ไม่ให้ความช่วยเหลือใครถูกมองว่าเป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว น่ารังเกียจ ใจดำ โดยความหมายของความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ ความมีน้ำใจจึงหมายถึง ความเอื้ออาทรต่อกัน การแบ่งปัน และรวมไปถึงการผ่อนปรน ยินยอมเสียประโยชน์ของตนเองเพื่อเห็นแก่ผู้อื่น ซึ่งเป็นค่านิยมที่ทำให้คนในสังคมไทยอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น และช่วยลดข้อขัดแย้งที่ทำให้สังคมแตกแยก

ขอบเขตของความมีน้ำใจยังครอบคลุมถึงความเป็นมิตรต่อคนแปลกหน้า เช่น การแสดงความเป็นมิตรต่อคนต่างชาติ พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือ เพราะสงสารและเห็นใจ ดังในบทความของนักวิชาการอเมริกันรายหนึ่งได้แสดงถึงความประทับใจต่อการแสดงออกของนักศึกษาไทยที่ช่วยเดินไปเรียกรถแท็กซี่ในคืนที่ฝนตก (Knutson, 2004)

อย่างไรก็ตาม น้ำใจอาจถูกแปรเปลี่ยนจากความหมายที่แท้จริงเป็นการให้ความหมายในทางที่เอื้อประโยชน์ในสิ่งที่ผิดต่อหลักการ หรือเป็นการใช้น้ำใจในโครงสร้างของระบบอุปถัมภ์ เช่น ผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ไม่จ่ายเงินซื้อสิทธิ ทั้งที่เป็นการกระทำที่ถูกต้องแต่ประชาชนบางส่วนมองว่าไม่มีน้ำใจ หรือหัวหน้าที่ไม่เล็งดูลูกน้องถูกมองว่าไม่มีน้ำใจ หรือการมองว่าเจ้าพ่อหรือผู้มีอิทธิพลและกระทำการผิดกฎหมายเป็นผู้ที่มีน้ำใจเพราะให้เงินทุนการศึกษาครอบครัวลูกน้อง หรือการตีความของน้ำใจไปในทางที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนต่อตนเอง เช่น เลี้ยงดูเพื่อนฝูงจนต้องเป็นหนี้สิน เป็นต้น

๔.๕ ทิศทางของค่านิยมที่พึงประสงค์

คณะอนุกรรมการปฏิรูปค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม ได้พิจารณาและวิเคราะห์ความสอดคล้องของค่านิยมที่ศึกษากับเป้าหมายและทิศทางการปฏิรูปประเทศเพื่อนำไปสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ภายใต้บริบทของสังคมไทยและสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไปจากเดิม เช่น การขยาย/เติบโต/และความเสื่อมของระบบทุนนิยมโลก ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทำให้เกิด

ความเชื่อมโยงระหว่างประเทศ การขยายตัวและลักษณะปัญหาบางประการของระบอบประชาธิปไตย ลักษณะการใช้ชีวิตและการทำงานของผู้นับในยุคนปัจจุบัน ความเสื่อมโทรมทางทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งลักษณะปัญหาสำคัญของประเทศ เช่น ปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาคุณธรรม จริยธรรม ที่มีรากฐานจากปัญหาค่านิยมของคนไทย ฯลฯ และเห็นว่าค่านิยมที่พึงประสงค์ที่ควรรณรงค์ส่งเสริมให้เป็นค่านิยมหลัก (Core Values) และเป็นคุณธรรม จริยธรรมของสังคมไทย ประกอบด้วยค่านิยม ๖ กลุ่ม ดังนี้

ประเภท/กลุ่มค่านิยม	ค่านิยมหลัก
กลุ่มที่ ๑ ค่านิยมความเป็นพลเมืองดีมีคุณธรรม	<ul style="list-style-type: none"> ● การตระหนักและส่งเสริมผลประโยชน์ของส่วนรวม (Public mind/interest) ● การยืนหยัดในความถูกต้องเที่ยงธรรม (Integrity)
กลุ่มที่ ๒ ค่านิยมที่ทำให้สังคมน่าอยู่	<ul style="list-style-type: none"> ● การแบ่งปันและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (Caring and sharing)
กลุ่มที่ ๓ ค่านิยมที่ช่วยสร้างความสำเร็จก้าวหน้า	<ul style="list-style-type: none"> ● ความตั้งใจมุ่งมั่นใฝ่เรียนรู้ กล้าทำจริง (Commitment to and pursuit of learning and practicing)
กลุ่มที่ ๔ ค่านิยมที่มีลักษณะเป็นอุดมการณ์แห่งชาติ	<ul style="list-style-type: none"> ● รักความเป็นไทย
กลุ่มที่ ๕ ค่านิยมที่เป็นสากล	<ul style="list-style-type: none"> ● การเข้าถึงและเคารพค่านิยมในระดับสากล เช่น ความเป็นประชาธิปไตย การให้ความสำคัญต่อสิทธิและทรัพย์สินทางปัญญา การต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน การมีธรรมาภิบาลและความโปร่งใส การคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
กลุ่มที่ ๖ ค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าที่จรรโลงความเป็นมนุษย์	<ul style="list-style-type: none"> ● สิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human rights and human dignity) ● ค่านิยมด้านการจรรโลงศิลปะ ดนตรี และสุนทรียศาสตร์ ● ค่านิยมเกี่ยวกับความสมดุลในชีวิต

กลุ่มที่ ๑ ค่านิยมความเป็นพลเมืองดีมีคุณธรรม

ค่านิยมที่พึงประสงค์ในกลุ่มนี้เป็นการให้คุณค่าต่อส่วนรวมและการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นความคาดหวังต่อพฤติกรรมที่ไม่เอาเปรียบส่วนรวม เคารพสิทธิ กฎเกณฑ์กติกา และใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม ในฐานะพลเมืองที่ดี ตลอดจนมีคุณธรรมยืนหยัดต่อหลักการและความถูกต้อง ได้แก่

- การตระหนักและส่งเสริมผลประโยชน์ของส่วนรวม (Public mind/interest)

ประโยชน์สาธารณะ (Public interest) คือการเกิดผลดีหรือสิ่งที่เป็นคุณแก่ส่วนรวม สังคม หรือประชาชนโดยรวมไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม แต่ในบางครั้งประโยชน์ส่วนรวมอาจขัดกันกับประโยชน์ส่วนตัวของบุคคลหรือกลุ่มคนได้ ซึ่งประชาชนควรจะต้องเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมก่อน

การจะทำให้ประชาชนเห็นถึงประโยชน์ส่วนรวมนั้นต้องปลูกฝังจากภายในคือ สร้างให้คนมีจิตสาธารณะ (Public mind) หากคนในสังคมคิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตัวก่อน ผลคือจะทำให้ สังคมส่วนรวมล่มสลาย เนื่องจากทุกคนต่างแย่งชิงและฉกฉวยผลประโยชน์ ต่างคนต่างคิดว่า “มือใครยาว สาวได้สาวเอา”

- การยืนหยัดในความถูกต้องเที่ยงธรรม (Integrity)

Integrity เป็นค่านิยมที่ทั่วโลกยอมรับ โดยมีความหมายลึกซึ้งมากกว่าคำว่า “ซื่อสัตย์สุจริต” คือมีความหนักแน่นและน่าเชื่อถือ ยึดมั่นในหลักการและความถูกต้อง จะต้องสามารถพิเคราะห์และแยกแยะได้ว่าอะไรถูกอะไรผิด และต้องทำตามในสิ่งที่ตนเชื่อมั่นว่าถูกต้องด้วย คณะอนุกรรมการปฏิรูปค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม ได้ลงความเห็นให้ใช้คำว่า “การยืนหยัดในความถูกต้องเที่ยงธรรม” (Integrity) ทั้งนี้ครอบคลุมค่านิยมสำคัญที่เป็นการแสดงถึงความถูกต้องเป็นธรรม ได้แก่

- ความซื่อสัตย์สุจริต
- การกระทำอย่างรับผิดชอบ
- การยึดถือผลประโยชน์ส่วนรวมเหนือผลประโยชน์ส่วนตน
- การรักความถูกต้องเป็นธรรม
- การมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย

การยืนหยัดในความถูกต้องเป็นธรรมนี้เป็นค่านิยมที่มีความจำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม หากปราศจากการยืนหยัดในความถูกต้องเป็นธรรมแล้วจะเกิดผลกระทบและความเสียหายต่อส่วนรวมอย่างรุนแรง เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาขาดความเป็นธรรม ฯลฯ

กลุ่มที่ ๒ ค่านิยมที่ทำให้สังคมน่าอยู่

สังคมที่พึงปรารถนาคือสังคมที่น่าอยู่ มีความสงบสุข ร่มเย็น ด้วยพื้นฐานของคนในสังคมที่ให้คุณค่าต่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พอใจต่อการดำรงชีวิตด้วยความพอดี มีความพอเพียง ด้วยค่านิยมที่เป็นพื้นฐานดั้งเดิมของสังคมไทยที่ช่วยส่งเสริมสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลในสังคมและเป็นทุนทางสังคมที่จะทำให้สังคมเข้มแข็งต่อไป

- การแบ่งปันและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (Caring and sharing)

สังคมไทยในอดีตมีวิถีชีวิตแห่งการพึ่งพาอาศัยกัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจให้กัน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ทำให้สังคมเข้มแข็ง การ “มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่” จะช่วยให้สังคมมีความน่าอยู่ ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข ดูแลซึ่งกันและกันตั้งแต่ในครอบครัว ชุมชน และสังคม

การ “มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่” จะทำให้เกิดการแบ่งปันทรัพยากรเพื่อประโยชน์สาธารณะและช่วยเหลือผู้ที่ยากลำบากรวมทั้งการมีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์อีกด้วย เป็นค่านิยมช่วยสร้างสังคมที่ดี เช่น แนวนวัตกรรมให้มี Open Source เพื่อพัฒนาซอฟต์แวร์ การยกเลิกการเป็นเจ้าของสิทธิบัตรยาเพื่อประโยชน์ในการรักษาผู้ป่วย การช่วยเหลือเด็กที่ถูกทอดทิ้ง การเป็นอาสาสมัครและการให้เพื่อสังคม เป็นต้น

- การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต (Moderation, sufficiency and reasonableness)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักชี้แนะแนวทางการปฏิบัติและการดำรงชีวิตเพื่อนำไปสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืนแก่ชีวิต/เศรษฐกิจ/สังคมและสิ่งแวดล้อม การจะทำให้คนดำรงชีวิตโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้นั้น ต้องเริ่มจากการสร้างพื้นฐานจิตใจของคนให้มีจิตสำนึกที่พอเพียงเสียก่อน คือการที่เราไม่โลภ

ณ ขณะนั้น และพร้อมที่จะใช้หลัก ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข ในการพิจารณา วิเคราะห์สถานการณ์และสิ่งต่าง ๆ ก่อนที่จะตัดสินใจแสดงพฤติกรรม หรือลงมือกระทำการใด ๆ

หากคนในสังคมขาดการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิต คนในสังคมจะใช้ชีวิตอย่างสุดโต่ง ขาดการใช้เหตุผลและวิจารณ์ญาณในการใช้ชีวิตและตัดสินใจ ใช้จ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่าย ฟุ้งเฟ้อใช้ของที่เกินจำเป็น สังคมเต็มไปด้วยความโลภ การแก่งแย่ง ไม่รู้จักพอ หน้าที่ใหญ่ใจโตจนบางครั้งก็ยอมเป็นหนี้ขาดสติในการยับยั้งชั่งใจ เป็นต้น

กลุ่มที่ ๓ ค่านิยมที่ช่วยสร้างความสำเร็จก้าวหน้า

การประสบความสำเร็จทั้งด้านส่วนตัวและการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ประเทศได้นั้น คนในสังคมต้องมีค่านิยมที่พึงประสงค์ที่ควรพัฒนาให้เกิดขึ้น ดังนี้

- *ความตั้งใจมุ่งมั่นใฝ่เรียนรู้ กล้าทำจริง (Commitment to and pursuit of learning and practicing)*

ในโลกแห่งการแข่งขันของสภาพปัจจุบันแห่งโลกาภิวัตน์ คนต้องมีความเข้มแข็ง เอาใจจริงเอาใจ รู้ลึก รู้จริง และไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก ซึ่งปัญหาพื้นฐานของสังคมไทยนั้น ผู้คนไม่ได้อยู่บนวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับการคิดค้น ถกเถียง ใช้หลักเหตุผล แต่คนไทยชอบอะไรง่าย ๆ รักความสะดวกสบาย เพราะไม่ต้องพยายาม โดยทั่วไปจึงไม่เป็นคนหมั่นเพียร ขาดความใฝ่รู้-สู้สิ่งยาก เป็นคนไม่มีความเข้มแข็ง **จึงต้องทำให้คนไทยมีลักษณะใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก** หรือขยายให้เต็มว่า **ใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ และ บากบั่น สู้สิ่งยาก** อย่างน้อยเพื่ออยู่ได้ดีในสภาพโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน และเอาชนะการแข่งขันให้ได้ เช่น หากเราต้องการพัฒนาประเทศให้เป็นศูนย์กลางแห่งความเป็นเลิศ การพัฒนาสู่ความเป็นเลิศจะต้องมีทรัพยากรคนที่มีจิตใจแห่งการแสวงหามุ่งมั่น เข้าใจอย่างลึกซึ้งและมีความเชี่ยวชาญในสิ่งที่ตนกระทำ จึงจะสามารถสร้างความเป็นเลิศได้ หรือความสำเร็จในการสร้างผู้ประกอบการก็ต้องประกอบด้วยมีคนที่มีจิตใจของผู้ประกอบการ มีความริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถวิเคราะห์และมองไปข้างหน้าด้วยหลักเหตุผล และอดทนเพียรพยายาม

อย่างไรก็ตาม ปัญหาในสังคมไทยไม่ได้อยู่ที่การขาดความรู้ความเข้าใจเชิงทฤษฎีหรือหลักการ แต่อยู่ที่ช่องว่างระหว่างการเชื่อมทฤษฎีกับภาคปฏิบัติ การศึกษาขณะนี้เน้นเรียนเพื่อสอบได้ จึงมีการกวัดวิชาหาคำตอบเป็นหลัก และการมุ่งเรียนเพื่อได้เข้ามหาวิทยาลัยและได้รับปริญญาบัตร มิได้เปิดโอกาสหรือส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติ และนิสัยของการใฝ่รู้ ข่างสังเกต ข่างคิด ข่างหาเหตุผล เด็กไทยจึงถูกสอนให้สอบเป็นโดยไม่ต้องคิดมาก ทำให้เน้นความฉาบฉวย ไม่รู้ลึกรู้จริง และไม่รักในการเรียนรู้ แต่ถนัดในการหาคำตอบเฉพาะหน้า

ค่านิยมความตั้งใจ มุ่งมั่น ใฝ่เรียนรู้ กล้าทำจริง จะช่วยสร้างความสำเร็จก้าวหน้าแก่บุคคลและประเทศชาติ เพราะสังคมที่จะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องประกอบด้วยผู้คนที่มีความตั้งใจที่มุ่งมั่นตั้งใจ มีความอดทน เพียรพยายาม ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก ขวนขวายและรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต เอาใจจริงเอาใจ และลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

กลุ่มที่ ๔ ค่านิยมที่มีลักษณะเป็นอุดมการณ์แห่งชาติ

อุดมการณ์แห่งชาติเป็นค่านิยมที่ช่วยยึดโยงให้คนในชาติมีความรู้สึกร่วมและผูกพันต่อชาติและเพื่อนร่วมชาติว่าเป็นคนกลุ่มเดียวกัน เป็นความรักและภาคภูมิใจในชาติของตน เป็นการสร้างเอกลักษณ์ร่วมกันของคนในชาติ โดยจะต้องพัฒนาให้คนเกิดอุดมการณ์ร่วม ดังนี้

- รักความเป็นไทย

การรักความเป็นไทย เป็นความรักและภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทย ได้แก่ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี อักษรศาสตร์ ศิลปะ และจารีตประเพณี การมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่งดงามของไทย สิ่งเหล่านี้ เป็นความพิเศษและเอกลักษณ์ที่ทำให้ชาติไทยโดดเด่นและแตกต่างจากชาติอื่น ๆ ความเป็นไทยจึงมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรีที่สมควรได้รับการยอมรับนับถือจากนานาประเทศ

การรักความเป็นไทย ยังรวมไปถึงการมีอุดมการณ์แห่งชาติร่วมกันของคนในชาติ ซึ่งประเทศไทยได้มีการรณรงค์ให้ยึดมั่นในอุดมการณ์แห่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มาเป็นเวลายาวนาน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจให้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันของคนในชาติ

การรักความเป็นไทยจึงทำให้เกิดความรักต่อส่วนรวมหรือความรักชาติ เพราะเมื่อเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือเป็นส่วนหนึ่งของชาติหรือของสังคมแล้ว ย่อมไม่ต้องการให้สังคมเสื่อมถอยหรือถูกทำลาย แต่ต้องการให้สังคมเจริญก้าวหน้า ความเป็นไทยจึงมิใช่เป็นการรณรงค์ให้คลั่งชาติ หรือระดมการยกย่องทุกอย่างที่เป็นไทย แต่เป็นการเสริมสร้างความตระหนักรู้และความผูกพันต่อสิ่งที่งดงามในวัฒนธรรมและสังคมไทยทำให้เกิดความรัก ภาคภูมิใจ และห่วงแหนในสิ่งที่งดงามของสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นกำลังใจและแรงบันดาลใจให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีเป้าหมาย มีความสุข และไม่เกิดความแปลกแยกกัน (Alienation) ทั้งนี้ทั้งนั้น การจรรโลงความเป็นไทยทั้งในเชิงสัญลักษณ์และอัตลักษณ์นั้นควรต้องตั้งอยู่บนหลักของเหตุและผล โดยมีคำอธิบายถึงคุณค่าและความสำคัญของความดีงามในความเป็นไทย โดยไม่ตกเข้าสู่กับดักทางความคิดและปฏิบัติที่อ้างว่า ทุกอย่างที่เป็นไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันมีความพิเศษและวิเศษทั้งหมด นอกจากนี้แล้ว ความเป็นไทย มิควรจะเป็นข้ออ้างที่จะทำให้ลบล้างคุณงามหรือปฏิเสธอะไรอื่น ๆ ที่มิใช่เป็นไทยอีกด้วย

กลุ่มที่ ๕ ค่านิยมที่เป็นสากล

ในโลกยุคใหม่ สังคมไทยจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับประชาคมโลก ในภูมิภาคเองเราจะก้าวสู่ประชาคมอาเซียนในเร็ววันนี้ ค่านิยมสากลที่ประเทศต่างๆให้ความสำคัญถือว่าเป็นกติกาสากลหรือหลักที่นานาชาติทั่วโลกถือปฏิบัติร่วมกัน ประเทศไทยและคนไทยในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลก จึงต้องทำความเข้าใจและตระหนักถึงค่านิยมและสิ่งที่ประเทศอื่น ๆ ในระดับสากลที่เขายกย่องรับ ดังนั้น เราต้องมีคุณค่า ค่านิยมที่ไม่สวนทางกับมาตรฐานทางค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมที่ระดับสากลยึดถือ และพัฒนาให้คนไทยเป็นคนของโลก เป็นสมาชิกที่ดีของประชาคมโลก โดยค่านิยมที่ส่งเสริมความเป็นสากล ได้แก่

- การเข้าถึงและเคารพค่านิยมสากลต่าง ๆ (Universal values)

- ค่านิยมประชาธิปไตย การให้ความสำคัญต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน
- ค่านิยมธรรมาภิบาล ความโปร่งใส และการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน
- ค่านิยมสิทธิมนุษยชน ได้แก่ การต่อต้านการค้ามนุษย์ การปกป้องสิทธิเด็ก เป็นต้น
- ค่านิยมในการปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
- ค่านิยมการทรัพย์สินและสิทธิทางปัญญา (Intellectual property rights) ฯลฯ

- การอยู่ร่วมกันในสังคมโลก

ในการปรับตัวสู่ความเป็นสากลของโลกยุคใหม่ ประเทศไทยไม่สามารถดำรงอยู่แบบปิดประเทศหรือคำนึงถึงเฉพาะการอยู่เพียงลำพังแต่ประเทศเดียว แต่คนไทยต้องมีความคิดที่เปิดรับและพร้อมปรับตัวต่อการ

อยู่ร่วมกันระหว่างผู้คนของประเทศต่าง ๆ ในสังคมโลก คนไทยจำเป็นต้องมีการพัฒนาทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมในโลกยุคใหม่ ด้วยการพัฒนาทักษะด้านภาษา (Multilingual skill) ได้แก่ การใช้ภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ นอกจากภาษาไทย รวมทั้งมีความสนใจใฝ่รู้ประสบการณ์จากสังคมอื่น ๆ และมีจิตใจที่เปิดกว้างและไม่กีดกันหรือมีอคติทางเชื้อชาติหรือเผ่าพันธุ์

กลุ่มที่ ๖ ค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าที่จรรโลงความเป็นมนุษย์

มนุษย์มีความสง่างามและมีคุณค่าในตนเอง ความเป็นมนุษย์จึงมีมิติที่หลากหลาย ไม่ใช่เฉพาะการกระทำตามสัญชาตญาณของสิ่งมีชีวิตที่ต้องการเอาตัวรอดเท่านั้น การให้คุณค่าต่อมนุษย์จึงเป็นหลักสำคัญที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้น ดังนี้

- ค่านิยมที่ให้ความสำคัญต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human rights and human dignity)

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติเป็นข้อตกลงของสหประชาชาติได้กำหนดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ เพื่อให้ประเทศสมาชิกได้ใช้เป็นแนวทางในการคุ้มครองดูแลสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองประเทศของตน โดยมีหลักการพื้นฐานของหลักสิทธิมนุษยชนว่า มนุษย์ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน เสมอภาคกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของอิสรภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพ

สิทธิมนุษยชนจึงเป็นหลักประกันพื้นฐานที่จะช่วยให้สังคมและชีวิตมนุษย์ก้าวไปสู่ความดีงามมีสันติสุขเป็นการที่มนุษย์ได้มาตกลงกัน ให้บุคคลในฐานะมนุษย์แต่ละคนได้รับความเคารพ นับถือ เอาใจใส่ ดูแล คุ้มครองรักษา และได้รับประโยชน์จากการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ (ป.อ. ปยุตโต, ๒๕๔๑) ซึ่งการให้ความสำคัญต่อสิทธิมนุษยชนนี้ยังขยายขอบเขตไปยังเพื่อนร่วมโลกที่ไม่ใช่คนในชาติเดียวกันอีกด้วย

ผู้ที่ให้ความสำคัญต่อสิทธิมนุษยชนจะปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยการคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขา ความเข้าใจศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นจะช่วยสกัดกั้นไม่ให้มีการค้ามนุษย์ หรือไม่รังเหยและทนต่อการล่วงละเมิดมนุษย์กันเอง ทำให้ไม่มีอคติและเลือกปฏิบัติต่อเพศใดหรือศาสนาใดเป็นพิเศษ ไม่กระทำต่อผู้อื่นด้วยความโหดร้าย ไม่เห็นว่าใครเป็นทาสรับใช้ ไม่ขูดรีดเอาเปรียบแรงงาน รวมทั้งการใช้ความรุนแรงหรือการล่วงละเมิดต่อสตรีและเด็กก็จะเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับไม่ได้ และค่านิยมมีความเป็นธรรมเห็นคุณค่าความสำคัญของชีวิตอื่น

- ค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าที่จรรโลงความเป็นมนุษย์ (Humanistic values)

ความเป็นมนุษย์นั้น ไม่ได้หมายถึง การเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเพียงเรื่องความต้องการทางธรรมชาติ การแสวงหาความมั่นคงและความจำเป็นพื้นฐานด้วยการหาเลี้ยงชีพ หรือการมุ่งสนองตอบเฉพาะความต้องการทางวัตถุเท่านั้น แต่มนุษย์มีชีวิต ที่ประกอบด้วยความคิด ความรู้สึก อารมณ์ สติปัญญา และจิตใจ จึงต้องคำนึงมิติต่าง ๆ ของความเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นด้านความสมดุลในการใช้ชีวิต การได้รับการยอมรับจากเพื่อนมนุษย์ ความภาคภูมิใจในตนเอง การแสวงหาคูณค่าความหมายของชีวิต การได้รับโอกาสที่จะพัฒนาตนเอง ฯลฯ

การคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ที่มีชีวิต จิตใจ และมีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง จึงประกอบด้วยมิติต่าง ๆ ที่ส่งเสริมคุณค่าความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะศิลปะ วัฒนธรรม และความสมดุลของชีวิตที่มีคุณภาพ

ศิลปะ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ยืดหยุ่นและช่วยจรรโลงคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ คนไทยจึงควรได้รับการปลูกฝังให้รู้จักชื่นชมในศิลปะ วัฒนธรรมทุกแขนง เพื่อความสร้างสรรค์ทางอารยธรรมมนุษย์ เพื่อกล่อมเกลาจิตใจในเชิงสุนทรียภาพ และเพื่อพัฒนาคุณค่าทางด้านจิตวิญญาณ

ในด้านความสมดุลของชีวิต คนไทยต้องเข้าใจบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับเพื่อนมนุษย์ และสรรพสิ่ง โดยมีความตระหนักว่าการที่มนุษย์จะอยู่รอดได้ ต้องรวมกลุ่มกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความเมตตากรุณาต่อกัน รู้และเข้าใจถึงบทบาทของตนเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมส่วนรวม และเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดังนั้น ในฐานะมนุษย์จึงมีความเข้าใจและเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างเหมาะสมอย่างเป็นอารยชน ซึ่งจะทำให้มนุษย์สามารถพึงพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

การดำรงอยู่ของมนุษย์จึงต้องอาศัยหลักความสมดุลในชีวิต ความสมดุลในการใช้เวลา การจัดสรรเวลาในการทำงาน การให้เวลากับครอบครัว การให้เวลากับสังคมและสิ่งแวดล้อม และสมดุลในมิติของการพัฒนาตนเองทั้งในด้านการพัฒนาความสามารถและการพัฒนาจิตใจ การพักผ่อน ผ่อนคลาย สนุกสนาน ทั้งด้านศิลปะ ดนตรี การละคร กีฬา นันทนาการ และอื่น ๆ

การให้ความสำคัญกับคุณค่าที่จริงใจของความเป็นมนุษย์ หรือหลักมนุษยนิยมนี้จะวางมนุษย์ไว้ในศูนย์กลางของทุกสิ่ง เพราะมนุษย์คือแก่นสารหลักและหัวใจของการกระทำใด ๆ ทั้งสิ้น ดังนั้น จะมีการตั้งโจทย์และใช้หลักคิดว่า **มนุษย์จะได้อะไร ฤกษ์ผลกระทบบ้าง** กับการกำหนดแผนงาน โครงการ นโยบาย หรือมาตรการต่าง ๆ เช่น ถ้าจะร่างกฎหมายโดยย่อต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของคน และผลกระทบจากกฎหมายต่อคน โดยให้ความสำคัญกับความสะดวกในการทำงานของหน่วยงานเป็นรอง หรือการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาจูงเน้นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนมากกว่าการขยายผลงานของรัฐบาลหรือหน่วยงานราชการ เป็นต้น

๔.๖ ค่านิยมที่พึงประสงค์กับประเด็นการปฏิรูป

เมื่อพิจารณาในแต่ละวาระการปฏิรูปและวาระการพัฒนาเพื่อการปฏิรูปประเทศทั้งหมด จะเห็นได้ว่าความสำเร็จของการขับเคลื่อนการปฏิรูปจะเกิดขึ้นได้ ต้องมี “คน” เป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อน เพราะเป็นตัวจักรสำคัญในการนำแนวคิด วิธีการ และการดำเนินการปฏิรูป และพัฒนาไปปฏิบัติ หากคนขาดความยอมรับหรือศรัทธาในสาระของการปฏิรูปและพัฒนา การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ยากและไม่สมบูรณ์แน่นอน ทั้งนี้ เป้าหมายสุดท้ายของการปฏิรูปและพัฒนาก็คือ “คน” นั่นเอง

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
การป้องกันการทุจริต	การป้องกันการทุจริตให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น ขึ้นอยู่กับ “คน” ซึ่งเป็นทั้งผู้กระทำและผู้รับประโยชน์ ดังนั้น คน จึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยป้องกันการทุจริต การปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ และคุณธรรมจริยธรรมในตัวคนจะเป็นวิธีการป้องกันการคอร์รัปชันได้อย่างจริงจังและถาวร เพราะถ้าคนรังเกียจและไม่ยอมรับคอร์รัปชันเมื่อใด การคอร์รัปชันจะลดน้อยลงอย่างแน่นอน ถ้าคนมีจิตสำนึกและมีการยืนหยัดในความดี ความถูกต้อง (integrity) โดยไม่หวั่นไหวต่อแรงกดดันและเสียตทานจากสังคมและสภาวะแวดล้อม อัตราการทำผิดด้านนี้จะลดลง เฉกเช่นประเทศที่อยู่ลำดับคอร์รัปชันน้อย

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
การเข้าสู่อำนาจ/ระบบพรรคการเมือง	การสร้าง “คนดี” เข้าสู่อำนาจถือเป็นวิธีการที่จะช่วยปฏิรูปและพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี รวมทั้งระบบพรรคการเมืองต้องคัดเลือกและกลั่นกรอง “คน” ดี ที่จะทำงานการเมืองเพื่อประเทศชาติ การเมืองที่ดีย่อมหมายถึงมีกติกาและกฎหมายที่เกี่ยวข้องแบบเหมาะสมและมีคุณภาพ แต่อย่างไรก็ตาม ประชาชนก็ต้องมีคุณภาพ คุณธรรมและจริยธรรมเช่นเดียวกับนักการเมืองและพรรคการเมือง
ปรับโครงสร้างอำนาจส่วนกลาง ภูมิภาค ท้องถิ่น	การปรับโครงสร้างอำนาจให้มีความเหมาะสมนั้น ต้องคำนึงถึงศักยภาพของระบบและ “คน” ที่จะปฏิบัติตามด้วย “คน” ที่มีอำนาจต้องกระจายอำนาจเพื่อสร้างความเท่าเทียมและสมดุลของการพัฒนา และ “คน” ทุกคนจะได้รับความเท่าเทียมในการเข้าถึงบริการของภาครัฐ ค่านิยม และความคิด เกี่ยวกับอำนาจอาจเป็นอุปสรรคอันใหญ่ต่อการยอมรับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจ โดยบุคคลหรือองค์กรที่คุ้นชินกับการมีและใช้อำนาจมักจะรู้สึกหวงแหนและเสียดายอำนาจ หากมีการปรับการถือครองอำนาจโดยวิธีการกระจายอำนาจและการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงเป็นปกติวิสัยของมนุษย์ จึงจำเป็นต้องเน้นการปรับเปลี่ยนค่านิยมทัศนคติ ให้คู่ขนานไปกับวาระปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจเพื่อให้เกิดการยอมรับ
งบประมาณ	การดูแลงบประมาณของแผ่นดินจะต้องได้ “คน” ที่ซื่อสัตย์สุจริต และมีคุณธรรมเป็นอย่างมาก การจัดสรรงบประมาณต้องเป็นธรรมและคุ้มค่า มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นการเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาประเทศ ในส่วนนี้จะเห็นว่า คุณธรรม จริยธรรมของคนที่จัดการและจัดสรรงบประมาณสามารถสร้างคุณค่าและประสิทธิภาพให้กับงานงบประมาณอย่างแน่นอน
ประสิทธิภาพและคุณภาพการบริหารงานภาครัฐ	การบริหารงานภาครัฐให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพ “คน” คือกำลังสำคัญ ต้องเพิ่มสมรรถนะด้านความรู้และคุณธรรมเพื่อสร้างการบริหารงานภาครัฐที่ดี
กิจการตำรวจ	“ตำรวจ” ผู้ซึ่งมีอำนาจสามารถใช้ดุลยพินิจตามกฎหมายต่อประชาชน การใช้อำนาจและดุลยพินิจจะต้องกระทำอย่างซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่และรับผิดชอบต่อการกระทำซึ่งจะทำให้การปฏิรูปกิจการตำรวจสำเร็จลุล่วง คุณธรรมและจริยธรรมคือพื้นฐานหลักของตำรวจที่ดี และขาดเสียมิได้ ประชาชนจะมีศรัทธาและความเชื่อมั่นในตัวตำรวจที่มีคุณธรรม
โครงสร้างภาษี	โครงสร้างภาษีจะต้องมีความเป็นธรรมและยึดประโยชน์ของประเทศชาติเป็นหลัก ไม่เปิดช่องให้ประโยชน์แก่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด จึงจะมีระบบภาษีที่เป็นธรรมได้ รวมทั้งผู้เสียภาษีก็น่าจะต้องปฏิบัติ

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
	ตามโครงสร้างภาษีนั้นจะเห็นว่า ในมิติของภาษียุทธศาสตร์เกี่ยวกับค่านิยมของคนในสังคม รวมถึงคุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ในฐานะผู้จัดการระบบภาษียุทธศาสตร์และจัดเก็บภาษี และประชาชนผู้มีหน้าที่เสียภาษี การยอมเสียภาษีอย่างตรงไปตรงมาสำคัญยิ่ง เช่นเดียวกับการไม่คดโกงในการทำบัญชี หรือไม่แสวงหาจุดว่าง ช่องโหว่ที่จะหาประโยชน์เพื่อจ่ายภาษีน้อยลง ค่านิยมที่รังเกียจคนคดโกงภาษี แต่ชื่นชมสรรเสริญและยกย่องคนจ่ายภาษีจะเป็นมาตรการการลงโทษ และให้รางวัลทางสังคม (social sanction)
รัฐวิสาหกิจ	จะต้องมีการยกระดับประสิทธิภาพและธรรมาภิบาลของ รัฐวิสาหกิจ โดย “คน” เป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญที่จะทำให้รัฐวิสาหกิจรอดพ้นจากวิกฤต และสร้างเสริมมูลค่าและคุณค่าให้สังคม
ระบบพลังงาน	การจัดโครงสร้างระบบการบริหารจัดการและกำกับกิจการพลังงานของชาติที่ดีจะต้องได้ “คน” ที่มีความรู้ความสามารถและคุณธรรมมาบริหารงาน พร้อมทำงานเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชาติและต้องมีแนวคิดที่เป็นนวัตกรรมในการสร้างพลังงานทดแทนเพื่ออนาคตของประเทศชาติ ทั้งนี้ ความคิดที่เกื้อหนุนและสร้างเสริมนวัตกรรมจะงอกงามในสังคมที่เน้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ซึ่งมาจากค่านิยมที่ยอมรับและอภิบาลความแตกต่างหลากหลาย รวมถึงความอยากรู้อยากเห็น (Inquisitive mind/endless curiosity)
ปฏิรูปที่ดินและการจัดการที่ดิน	“คนหนึ่ง” มีส่วนในการจัดสรรสิทธิ์การถือครองที่ดินต้องทำงานอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม อีก “คนหนึ่ง” คือประชาชนก็ต้องรู้จักรักษาสิทธิ์การถือครองที่ดินของตนเอง ไม่นำไปขายหรือจำนำ ถ้า “คน” ทั้งสองสามารถปฏิบัติอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรมแล้ว การปฏิรูปที่ดินจะเป็นประโยชน์มหาศาลต่อการพัฒนาประเทศชาติ
การผูกขาดและการแข่งขันที่เป็นธรรม	คนที่มีอำนาจมากมีทรัพยากรมาก สามารถจะผูกขาดได้ง่ายกว่าคนอื่น ดังนั้น “คน” ที่มีอำนาจหน้าที่จะต้องจัดการผูกขาดทางการค้า และสร้างการแข่งขันที่เป็นธรรมสำหรับทุกฝ่าย ค่านิยมคุณธรรมและจริยธรรมที่พอเพียงจะช่วยกำกับพฤติกรรมความต้องการแบบไม่มีขอบเขต และมีความโลภแบบไร้สติ มีเท่าไรไม่พอ ซึ่งนำมาถึงการผูกขาด
การเงินฐานรากและสหกรณ์	ปัญหาจากกองทุนและสหกรณ์ที่เกิดขึ้นมาจากความโลภของ “คน” ดังนั้น การปฏิรูปต้องสร้างคนดีที่มีความโปร่งใสและพร้อมให้มีการตรวจสอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจตัวเอง รวมถึงมีคุณธรรม จริยธรรม ไม่ให้มีการเอารัดเอาเปรียบ ฉ้อฉลคดโกงสมาชิกอื่น ๆ เป็นต้น

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
ปฏิรูปภาคเกษตร	การพัฒนาภาคการเกษตรจะต้องเน้นความสำคัญของการพัฒนา “คน” ในภาคการเกษตรให้มีความรู้และทักษะโดยรวมและเฉพาะด้าน เน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายดังกล่าว ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภาคเกษตร รวมถึงเกษตรกรเองควรมีคุณธรรม และจริยธรรมประจำใจ ดำรงตนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเข็มทิศในการดำเนินชีวิต ซึ่งหมายถึงการคำนึงถึงความเป็นธรรม ผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตน รวมถึงเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนรวมที่อาจจะบั่นทอนหรือลดทอนผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นอาจิดน
การสร้างสังคมผู้ประกอบการ	การสร้างสังคมผู้ประกอบการนั้น “คน” ถือเป็นปัจจัยสำคัญ ในการพัฒนาและคิดค้นสินค้าและบริการใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองต่อ ความต้องการของลูกค้า แต่การเป็นผู้ประกอบการที่ดีต้องซื่อสัตย์ ต่อลูกค้า สินค้าและบริการต้องมีคุณภาพไม่หลอกลวง การบริการ ต้องตรงต่อเวลาและรับผิดชอบ รวมทั้งการให้ความเป็นธรรมแก่ ลูกจ้าง และแบ่งกำไรบางส่วนทำกิจกรรมเพื่อสังคมซึ่งสิ่งเหล่านี้ ผู้ประกอบการที่ดีต้องมีค่านิยมที่สอดคล้องกับการกล้าเสี่ยง กล้าคิด กล้าทำ และมีคุณธรรมและจริยธรรมของการแบ่งปันและเอื้ออาทร ต่อผู้อื่น
ระบบจัดการการศึกษา	การจัดการการศึกษาที่ดีนั้น “คน” ที่สำคัญในการออกแบบและ วางโครงสร้างการศึกษาต้องมีค่านิยมที่พึงประสงค์ มีคุณธรรมและ จริยธรรม ควรนึกถึงผลประโยชน์ของผู้เรียนเป็นตัวตั้ง โดยไม่คำนึง ถึงผลประโยชน์ของผู้ให้บริการเป็นสำคัญ การสร้างนักเรียนเป็น ศูนย์กลางการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้และคุณธรรม จริยธรรม สำคัญยิ่ง การกำหนดทิศทางการหลักสูตรควรเน้นความต้องการ ของผู้เรียนเป็นหลัก เพราะจะทำให้การเรียนรู้สอดคล้องไปตาม ความต้องการของผู้เรียน
ระบบการเรียนรู้ของประชาชนทุกระดับ	การสร้างระบบการเรียนรู้ของ “คน” ทุกระดับในสังคมจะต้องเน้น การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและทักษะการดำเนินชีวิตเพื่อเตรียม ความพร้อมในการพัฒนาประเทศ การเรียนรู้ตลอดชีวิตจะบังเกิด ผลอย่างจริงจัง ถ้ามีการปรับเปลี่ยนค่านิยมเกี่ยวกับการเรียนการสอน ที่เน้นการเรียนเพื่อสอบได้ เพื่อได้คะแนนดี เรียนเพื่อเข้ามหาวิทยาลัย และเรียนเพื่อได้ปริญญาบัตร แต่ไม่ได้เป็นการเรียนเพื่อหาความรู้ การเรียนรู้ด้วยตนเองและด้วยวิธีต่าง ๆ คือมิติใหม่สำหรับสังคมไทย ผู้เรียนรู้ต้องรับผิดชอบต่อตนเอง และมีได้ใช้คะแนนเป็นเป้าหมาย ของการเรียนรู้

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
กีฬา	การสร้างความเป็นเลิศด้านกีฬา “คน” จะต้องมุ่งมั่นและมีวินัยในการฝึกซ้อม พร้อมได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่าย ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่มีเด็กฝากหรือเด็กเส้น นอกจากนั้น การส่งเสริมให้ “คน” ออกกำลังกายเพื่อสุขภาพก็เป็นประเด็นที่สำคัญในการช่วยลดภาระการรักษาโรคร้ายต่าง ๆ การมีคุณธรรมและจริยธรรมในการบริหารจัดการการกีฬาเป็นประเด็นสำคัญในโลกปัจจุบัน เพราะในเวทีสากลได้ตระหนักเกี่ยวกับการคดโกง ไม่ตรงไปตรงมาของการจัดการ พร้อมทั้งยังได้ผลักดันให้กีฬาเป็นการค้าธุรกิจมากขึ้นไป
ระบบวิจัยเพื่อเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาของประเทศ	การเตรียมความพร้อมเพื่อสร้างพื้นฐานทางปัญญาของประเทศจะต้องพัฒนาคนให้รู้จักคิด วิเคราะห์ โดยใช้หลักเหตุผล สืบค้นถึงเหตุปัจจัย ไม่นิยมมกมายในสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ ต้องรักการเรียนรู้ ค้นคว้าหาความจริง มีความเพียร บากบั่น อดทนต่อความยากลำบาก ค่านิยมใฝ่รู้ เอาจริงเอาจังจึงมีความสำคัญต่อการสร้างระบบนี้
ระบบวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางนวัตกรรมของประเทศ	<p>- คนต้องมีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ เปิดรับการเรียนรู้ใหม่ ๆ มีนิสัยรักการศึกษา ทดลอง ค้นคว้า รู้จักการประยุกต์ต่อยอด ผลិតคิดค้น กล้าริเริ่มลงมือทำในสิ่งใหม่ ๆ ค่านิยมของไทยที่เน้นความสบาย ฉาบฉวยจะไม่เอื้อต่อการพัฒนาระบบวิทยาศาสตร์อย่างแน่นอน นอกจากนี้แล้ว ความคิดสร้างสรรค์มิได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญในตัวบุคคล สังคมต้องมีความใส่ใจ พุ่มพัก ส่งเสริมอภิบาล รวมถึงเปิดพื้นที่และเปิดโอกาสให้คนในสังคมได้ทำกิจกรรมสร้างสรรค์ ได้คิดแบบสร้างสรรค์ ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงผู้ใหญ่ สังคมที่มีการเรียนการสอนแบบทางเดียวโดยครูเป็นผู้ถ่ายทอดข้อมูลความรู้และเด็กมีหน้าที่รับฟังนั้นจะขาดบรรยากาศของการเกื้อหนุนและเสริมสร้างความคิดริเริ่มสร้างสรรค์</p> <p>- การเรียนการสอนและการเรียนรู้แบบเน้นกิจกรรมและภาคปฏิบัติ จะเปิดโอกาสให้ผู้ศึกษาเรียนรู้ได้สำรวจคิดค้น รวมถึงแสวงหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะสร้างสรรค์งานด้วยตนเองได้ ทั้งนี้ บรรยากาศของสังคมต้องเปิดกว้าง ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิดและการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ด้วย</p>
ระบบบริการสาธารณสุข	ผู้ให้บริการมีจิตใจที่เมตตา ให้ความเป็นธรรม ปฏิบัติต่อผู้รับบริการอย่างเท่าเทียม ซื่อสัตย์สุจริตในวิชาชีพ
ระบบส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคใหม่ ๆ	ใช้ชีวิตอย่างสมดุล ด้วยความพอเพียงในการบริโภค เปิดกว้างยอมรับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพ
ระบบการเงิน การคลัง ด้านสุขภาพ	ผู้ใช้บริการมีจิตใจรักความเป็นธรรมร่วมจ่ายค่าบริการสุขภาพ ไม่เอาเปรียบสังคมส่วนรวม หากจ่ายได้เองโดยไม่ต้องร้อนก็รับผิดชอบแบบมีจิตสาธารณะ

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
ระบบการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม	คนมีจิตสาธารณะย่อมคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ยินยอมจ่ายภาษีสิ่งแวดล้อม เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องถูกต้องเป็นธรรมแล้ว ที่ผู้ที่ทำให้เกิดมลภาวะต้องจ่ายภาษีเพื่อลดผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อส่วนรวม คุณค่าที่คนดีมีคุณธรรมให้กับสิ่งแวดล้อมเป็นหลักประกันว่าจะไม่เอาर्डเอาเปรียบธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ รวมถึงสิ่งมีชีวิตทั้งหมดที่รวมอยู่กับมนุษย์ในระบบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเดียวกัน ค่านิยมที่เน้นการอนุรักษ์ธรรมชาติ รวมทั้งไม่ใช่ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย เป็นจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องมีการบ่มเพาะเรียนรู้ และซึมซับ เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติโดยปกติธรรมดา ที่ไม่ต้องถูกบังคับหรือตรวจสอบ
ภัยพิบัติตามธรรมชาติ ภาวะโลกร้อน	จิตใจเอื้อเฟื้อเมตตาผู้ที่เดือดร้อนจากการเกิดภัยพิบัติ มีบทบาทส่วนร่วมในการลดภาวะโลกร้อน
การเตรียมการเพื่อรับมือวิกฤตการณ์ “กรุงเทพฯจม”	รอบคอบ ระมัดระวัง ยืดหยุ่น รู้จักปรับตัว แก้ไขปัญหาด้วยหลักเหตุผล พยายามพึ่งตนเอง ไม่ใช่คนที่เมื่อเดือดร้อนแล้วต้องบนบานศาลกล่าว ขอให้แคล้วคลาดจากสิ่งไม่ดีทั้งปวง ค่านิยมที่เน้นความมุ่งมั่น เอาจริงเอาจังกับชีวิต ไม่มีมั่งง่าย หรือใส่ใจในการเตรียมพร้อม จะช่วยให้คนไทยจริงจังกับการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต รวมถึงเรื่อง “กรุงเทพฯจม” มิติของการเตรียมตัวลงทุนลงแรงเตรียมพร้อมเพื่อป้องกันปัญหาจึงเป็นโจทย์ที่ท้าทายสำหรับการพัฒนาคนต่อไปและมีความจำเป็นและสำคัญยิ่ง
ระบบเพื่อส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง	กระตือรือร้นและรับผิดชอบต่อเรื่องของส่วนรวม มีจิตสาธารณะ คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม รู้จักหน้าที่ของตนเอง รวมถึงการจรรโลงค่านิยมที่ช่วยเสริมสร้างทุนทางสังคม เช่น ความไว้วางใจ การแบ่งปัน เป็นต้น
สวัสดิการสังคม	คำนึงถึงหลักมนุษยธรรม และสิทธิของบุคคลที่จะได้รับ โดยมองเห็นผลที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว และพร้อมที่จะแบ่งปันเกื้อกูลผู้ที่ยังช่วยตัวเองไม่ได้ในภาวะของสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำสูง และมีช่องว่างอันห่างไกลระหว่างคนที่ร่ำรวยช่วยตัวเองได้กับคนที่อ่อนแอขาดแคลนปัจจัยต่าง ๆ ช่วยตัวเองได้ยาก การออกแบบสวัสดิการสังคมถ้าจะมุ่งเน้นไปที่กลุ่มขาดแคลน โดยไม่สมควรจะใช้หลัก “ถ่วงหน้า” โดยเฉพาะถ้ารัฐยังไม่มีทรัพยากรมากมายที่จะกระจายความช่วยเหลือให้ทุกคน การมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายพิเศษจะช่วยให้ผู้อ่อนด้อยได้รับสวัสดิการมากขึ้น โดยไม่ต้องนำเอาทรัพยากรที่จำกัดมาเฉลี่ยให้ทุกคนจนเงินที่มีกลายเป็นเบี้ยหัวแตก ไม่สามารถจะยกระดับหรือจุนเจือผู้ยากไร้ได้อย่างเต็มที่ โดยเรื่องนี้คุณธรรมประจำใจของผู้ที่ช่วยเหลือตัวเองได้จึงจำเป็นและสำคัญ เพราะจะไม่ทำให้เกิดการมาเรียกร้องใช้สิทธิ เป็นต้น

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
สังคมสูงวัย	ลูกหลานมีความกตัญญูกตเวทียิ่งตอบแทนผู้มีพระคุณเมื่อแก่เฒ่า คนไทยมีจิตใจเอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุ เปิดกว้างและปฏิบัติอย่างเป็นธรรมต่อแรงงานข้ามชาติที่จะมาทำหน้าที่ในการดูแลผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีความพยายามในการพึ่งตนเอง มีความใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต ทำตนเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ซึ่งช่วยให้เกิดความภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเองด้วย
การคุ้มครองผู้บริโภค	เคารพสิทธิของผู้บริโภค ชื่อสัตย์สุจริตและรับผิดชอบในการผลิตในส่วนกลไกที่มาจากภาคประชาชน ในแต่ละภาคส่วนรู้จักให้เกียรติซึ่งกันและกัน สามารถทำงานร่วมกันในแนวราบ
การกำกับดูแลสื่อ	องค์กรกำกับดูแลมีความชื่อสัตย์สุจริต ทำหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ คำนึงถึงความถูกต้องเป็นธรรม คุณธรรมและจริยธรรม จึงเป็นเสาหลัก เป็นเข็มทิศให้คนในวงการสื่อโดยเฉพาะเมื่อถูกกระทบจากอำนาจทุนและผู้มีอำนาจ
สิทธิเสรีภาพบนความรับผิดชอบต่อ	สื่อมวลชนเสนอข่าวอย่างรับผิดชอบต่อ ทำหน้าที่ด้วยความสุจริตเสนอข่าวด้วยความถูกต้องเที่ยงธรรม ปราศจากอคติ ด้วยหลักเหตุผลและหลักวิชาชีพ นึกถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม เคารพสิทธิของบุคคลที่นำเสนอในเนื้อหาของข่าว โดยเฉพาะสิทธิของเด็ก และสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมที่ต้องการการดูแล ประพฤติตนตามหลักจริยธรรมสื่ออย่างเคร่งครัด
ป้องกันการแทรกแซงสื่อ	ผู้สนับสนุนสื่อมีสำนึกแห่งความถูกต้อง หากสื่อที่ตนสนับสนุนขาดจริยธรรม ต้องพร้อมทบทวนการสนับสนุน และพร้อมที่จะสื่อสารกับสังคมเกี่ยวกับปัญหาและความอ่อนด้อยของสื่อ
ปฏิรูปศิลปะ วัฒนธรรม เพื่อคุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจของประเทศ	คนมีจิตใจอ่อนโยน เห็นถึงคุณค่าและมีสุนทรียภาพในงานศิลปะจิตใจเอื้อเพื่อดูแลศิลปินผู้ทำงานสร้างสรรค์สังคม ศิลปินมีจิตใจเพื่อสังคม ผลิตงานศิลปะเพื่อสร้างสรรค์ มิติทางศิลปะ วัฒนธรรมยังสามารถเป็นแหล่งดึงดูดและจูงใจให้เกิดการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมเพื่ออนุชนรุ่นหลัง รวมทั้งสามารถจะแปลงมิติต่าง ๆ ในศิลปะและวัฒนธรรมให้เป็นสิ่งดึงดูดต่างชาติมาท่องเที่ยวไทยหรือแปลงเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจด้วย สิ่งของที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมถูกประดิษฐ์คิดค้นบนรากฐานทางวัฒนธรรมโดยใช้วัสดุหรือวัตถุดิบในพื้นที่ซึ่งเป็นการบูรณาการหลายสิ่งหลายอย่างเข้ากันจนกลายเป็นสินค้าด้านวัฒนธรรมที่มีคุณค่า รวมทั้งยังมีมูลค่าสูงด้วย
ส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันทางศาสนาเพื่อให้เป็นสถาบันหลักของสังคม	บุคลากรในสถาบันศาสนามีความเข้มงวดกวดขันตนเอง โปรงใสตรวจสอบได้ ใฝ่เรียนรู้และตั้งใจปฏิบัติศาสนธรรม เพื่อทำหน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนาธรรม ประชาชนใช้หลักเหตุผล ไม่มงาย

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
แรงงานข้ามชาติ	เคารพสิทธิมนุษยชน ปฏิบัติต่อแรงงานข้ามชาติอย่างมีมนุษยธรรม และคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยไม่กดขี่ข่มเหง เอาเปรียบ และไม่รังเกียจกีดกัน มีจิตใจเมตตาอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อต่อแรงงานที่ต้องจากบ้านมาเพื่ออนาคตที่ดีกว่า การปฏิบัติต่อเขาอย่างดีจะ ช่วยเชื่อมสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน เพราะในอนาคตเราต้องพึ่งพาอาศัยกัน
Center of Excellence	ต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา อุตสาหะพากเพียร ตั้งใจจริง ในการประสบความสำเร็จ มีจิตใจแห่งการศึกษาค้นคว้า พัฒนา เพื่อนำไปสู่ความเชี่ยวชาญและความเป็นเลิศ ค่านิยมของคนไทย ในปัจจุบันไม่เอื้อต่อการไฝ่หาความเป็นเลิศ ถ้ามีคนจำนวนน้อยนิด ที่สร้างและแสวงหาความเป็นเลิศจะไม่เพียงพอต่อการขับเคลื่อน ให้มีความเป็นเลิศในด้านต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ต้องมีการรณรงค์ ปลุกฝังและส่งเสริมค่านิยมที่พึงประสงค์เช่นที่กล่าวมา เพื่อเป็น ฐานรองรับการสร้างศูนย์แห่งความเป็นเลิศ
New Growth Engine	มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักคิดและริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ กล้าทดลอง ต่อสู้ กับความท้าทายต่าง ๆ อย่างไม่หยุดนิ่ง เศรษฐกิจแบบใหม่ที่เน้น ความคิดสร้างสรรค์หรือความเฉพาะเจาะจง (Niche market) และ อื่น ๆ ที่จะช่วยให้คนไทยก้าวข้ามการผลิตแบบเดิม การสร้างสรรค์ ด้านเศรษฐกิจแนวใหม่ย่อมต้องมีค่านิยมแบบใหม่ที่จะช่วยส่งเสริม ให้เติบโตและขยายก้าวต่อไปได้
ระบบโลจิสติกส์	มีสายตากว้างไกล สามารถมองออกไปนอกบริบทของตนเอง เข้าใจ ถึงความเชื่อมโยงและความร่วมมือกันระหว่างประเทศต่าง ๆ โดยเตรียม ความพร้อมภายในประเทศเองด้วย
การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงพื้นที่	พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ความพร้อมทางด้านวิชาการ รวมถึง ความรู้และความเข้าใจและการเข้าถึงพื้นที่เป็นส่วนหนึ่งของปัจจัย ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้พัฒนาเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ได้ การเรียนรู้ รู้ลึก รู้จริง ศึกษาจริงเกี่ยวกับบริบทของพื้นที่จะช่วยให้กำหนดนโยบาย และรูปแบบของการพัฒนาให้สอดคล้องและเหมาะสมกับพื้นที่ อย่างแท้จริง
กลไกใหม่ในการพัฒนาที่ไม่ใช่ภาครัฐ	ยอมรับบทบาทในการทำงานร่วมกันระหว่างรัฐและประชาสังคม ไม่เป็นอำนาจนิยมไม่ว่าจะเป็นจากฝ่ายใดก็ตาม ร่วมกันรับผิดชอบ ในการทำงานเพื่อส่วนรวม ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ในแนวราบ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ด้วยประวัติศาสตร์ของไทยที่เน้นการรวม ศูนย์อำนาจและรัฐเป็นใหญ่ เพราะเป็นฝ่ายมีอำนาจและถือกฎหมาย ในมือ ประชาชนจึงเป็นฝ่ายขาดอำนาจและเป็นเบี้ยล่างของฝ่ายรัฐ มาโดยตลอด ถึงแม้ในหลายทศวรรษที่ผ่านมาจะมีการก่อเกิดของ

วาระการปฏิรูป/การพัฒนา	ความเชื่อมโยงกับ “คน”
	ภาคประชาสังคม แต่ประชาชนและประชาสังคมยังขาดอำนาจต่อรองและยังไม่เป็นหุ้นส่วนของการพัฒนาอย่างแท้จริง ดังนั้น ในภาวะปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจัง ทุกภาคส่วน รัฐ การเมือง ธุรกิจเอกชน และภาคประชาสังคม จึงจำเป็นที่จะหันหน้าเข้าหากัน ร่วมแสวงหารูปแบบความร่วมมือกัน เพื่อให้ได้ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๔.๗ แนวทางการสร้าง “คน” เพื่อการปฏิรูปประเทศ

๔.๗.๑ ค่านิยมและจิตสำนึก : กลไกกำกับพฤติกรรมมนุษย์

กลไกพื้นฐานของสังคมในการกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ ว่าการที่คนในสังคมจะมีพฤติกรรมทำหรือไม่ทำอะไรขึ้นอยู่กับกลไกแต่ละระดับที่มีพลังกำหนดและกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ โดยใช้ตัวแบบบันไดสามขั้น ได้แก่ (จรี วิจิตรวาทการ, ๒๕๕๖)

ขั้นที่ ๑ ขั้นพื้นฐาน เป็นขั้นที่ใช้กฎเกณฑ์ กติกา คำสั่ง การบังคับด้วยอำนาจ กำหนดให้ทำหรือไม่ทำ หากไม่ทำตาม ก็จะมีผลในการลงโทษหรือหากทำตามก็มีข้อกำหนดให้ได้รับรางวัล การปฏิบัติตามคำสั่งในขั้นนี้ จึงเกิดจากการกลัวที่จะถูกลงโทษ แต่ก็ไม่มีสิ่งใดรับประกันว่า หากไม่มีผู้บังคับตามคำสั่ง หรือหากมีการเปลี่ยนพื้นที่จากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่ง พฤติกรรมจะมีความคงเส้นคงวา เพราะการกระทำของบุคคลที่อยู่ในขั้นนี้จะขึ้นอยู่กับคำสั่งอยู่ของคำสั่งและอำนาจที่เหนือกว่า หากเงื่อนไขในข้อนี้หมดไป บุคคลก็ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามดังเช่นที่เคยปฏิบัติมาก่อน โดยจรี (เพ็งอ้าง) ได้ยกตัวอย่างว่า ในบางประเทศที่มีการลงโทษอย่างรุนแรงหากมีการทิ้งขยะในที่สาธารณะ ผู้คนในประเทศนั้นต่างก็ระมัดระวังเพราะไม่ต้องการถูกลงโทษด้วยการปรับเป็นเงินจำนวนมาก แต่เมื่อมีโอกาสเดินทางท่องเที่ยวไปยังอีกประเทศหนึ่ง กลับไม่สนใจที่จะทิ้งขยะให้เป็นที่เป็นทาง เพราะประเทศนั้นไม่ได้บังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง และผู้คนในประเทศนั้นก็ไม่ได้ให้ความสำคัญหรือใส่ใจต่อพฤติกรรมทิ้งขยะ เป็นต้น

ขั้นที่ ๒ ขั้นที่ค่านิยมและวิถีปฏิบัติของสังคมมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของคนในสังคม เนื่องจากค่านิยมเป็นผลผลิตของสังคมที่เป็นการกำหนดว่า คนในสังคมนั้น ๆ ถือเอาว่าอะไรที่สำคัญ อะไรไม่สำคัญ ผู้คนในสังคมจึงปฏิบัติตามข้อกำหนดของสังคม เนื่องจากเหตุผลสองประการ ประการหนึ่งคือเห็นว่าถูกต้อง เพราะได้รับการชี้แนะวิธีการปฏิบัติจนคุ้นเคยและเคยชินเป็นวิถีชีวิตปกติของตนเอง หากไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม ก็จะรู้สึกแปลกแยกแตกต่าง ประการที่สอง โดยธรรมชาติของมนุษย์ต้องการการยอมรับจากกลุ่ม ดังนั้น การปฏิบัติตามเงื่อนไขของกลุ่ม ซึ่งแม้ว่าจะไม่ใช่คำสั่งหรือเป็นกติกาที่เป็นทางการซึ่งมีบทลงโทษหากมีการละเมิด แต่อาจจะมีบทลงโทษทางสังคม (Social Sanction) ที่ทำให้สมาชิกในสังคมที่มีพฤติกรรมไม่สอดคล้องกับค่านิยมวัฒนธรรม และประเพณีของสังคมถูกกีดกันหรือได้รับการปฏิบัติที่เป็นผลจากการไม่ยอมรับจากคนในสังคม เช่น ในสังคมไทยถือว่าการกตัญญูรู้คุณบุพการีด้วยการดูแลเลี้ยงดูท่านเมื่อท่านแก่เฒ่าเป็นสิ่งที่ลูกทุกคนต้องกระทำ ดังนั้น หากมีผู้ที่ทอดทิ้งพ่อแม่ ปฏิเสธการดูแลพ่อแม่ ก็จะถูกประณาม ซึ่งแม้ไม่ประณามซึ่งหน้าก็จะนินทาลับหลังโดยผู้คนในสังคมที่ทราบเรื่องราว โดยเห็นว่าเป็นคนเนรคุณ ขาดความกตัญญูต่อผู้ที่เลี้ยงดูมา ตั้งแต่เล็กจนโตผู้ใหญ่ ในขณะที่บางประเทศเห็นว่าการเลี้ยงดูบุตรเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่ต้องกระทำอยู่แล้ว เมื่อโตขึ้นหากบุตรไม่ได้เลี้ยงดูเพื่อตอบแทนก็ไม่ใช่เรื่องใหญ่ หรือถือว่าเป็นสิทธิโดยชอบธรรมของบุตรที่เลือกว่าจะดูแลพ่อแม่เมื่อแก่เฒ่าหรือไม่ หรือในบางประเทศก็กำหนดให้เป็นกฎหมายและมีบทลงโทษหากบุตรไม่ดูแลพ่อแม่ เป็นต้น

ขั้นที่ ๓ ขั้นที่จิตสำนึกของมนุษย์เป็นตัวกำกับพฤติกรรม จิตสำนึกแห่งความดีงาม (Conscience) หรือคุณธรรมประจำใจ หรือมโนธรรมของมนุษย์ เป็นกลไกกำกับพฤติกรรมของมนุษย์จากภายใน เพราะมนุษย์มีศักยภาพสามารถแยกแยะได้ว่า อะไรผิด อะไรถูก อะไรดี อะไรชั่ว โดยคิดพิจารณาตามระบบเหตุและผล นึกถึงผลกระทบของการตัดสินใจของตนเองที่เกิดขึ้นต่อส่วนรวม หรือกระทบต่อคุณธรรมประจำใจในข้ออื่น ๆ เช่น ความเมตตา กรุณา ความเป็นธรรม ความสุจริตเที่ยงธรรม เป็นต้น ซึ่งการที่สั่งสมบ่มเพาะคุณธรรมในใจมนุษย์นั้น จะเกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น เมื่อเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหวในประเทศเนปาลเมื่อเดือนเมษายน ๒๕๕๘ ประชาชนชาวไทยต่างรู้สึกสงสารและต้องการให้ความช่วยเหลือในฐานะเพื่อนมนุษย์ ได้มีองค์กรสาธารณประโยชน์ ภาคประชาสังคม รัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ได้ระดมทุนและส่งความช่วยเหลือในลักษณะต่าง ๆ เป็นจำนวนมากเพื่อไปยังประเทศเนปาล โดยการกระทำนี้เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยสมัครใจของ “คน” ที่เป็นอิสระจากกลไกจากภายนอกไม่ได้มีการบังคับด้วยคำสั่งหรือกฎเกณฑ์ทางสังคมใดใด เป็นต้น

จากตัวแบบบันไดสามขั้นจะเห็นได้ว่าการกำกับสังคมด้วยกลไกขั้นที่ ๒ และ ๓ เป็นการกำกับพฤติกรรมมนุษย์ด้วยระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม โดยเฉพาะการกำกับด้วยคุณธรรม จริยธรรมเป็นการกำกับตนเองของมนุษย์ เป็นสังคมในอุดมคติที่พึงปรารถนา ที่มนุษย์ต่างปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมสังคมและมีท่าทีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง ปราศจากการเบียดเบียนหรือสร้างความเดือดร้อนเสียหาย มนุษย์จึงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การสร้างจิตสำนึกที่เกิดจากภายใน จึงเป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมได้อย่างเห็นผลตรงจุด และมีความยั่งยืน โดยในหลักการนี้ได้มีการนำมาพัฒนาดำเนินโครงการในทางปฏิบัติเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องต่าง ๆ เช่น การจัดทำหลักสูตร “โตไปไม่โกง” การรณรงค์สร้าง “สำนึกไทย ไม่โกง” การเปลี่ยนแปลงเจตคติเกี่ยวกับความเสมอภาคหญิงชาย เป็นต้น (ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม, ๒๕๕๑, ๒๕๕๓, ๒๕๕๔, ๒๕๕๕ และ ๒๕๕๖)

๔.๗.๒ จิตสำนึกต้องได้รับการปลูกฝัง ฝึกฝน และบ่มเพาะ

จิตสำนึกของมนุษย์ไม่ได้ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด แต่ต้องได้รับการเรียนรู้และฝึกฝน ข้อมูลเชิงประจักษ์จากการทดลองทางจิตวิทยา เช่น การทดสอบขนมมาชเมลโล (Marshmallow Test) ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญที่ต้องมีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในตัวคน โดยเป็นการทดสอบเด็กเล็กในระดับอนุบาลอายุระหว่าง ๓ – ๕ ปี โดยผู้ทดลองจะแจกขนมหวานมาชเมลโลซึ่งเป็นขนมหวานที่เด็ก ๆ ชอบมากให้แก่เด็ก ๆ โดยวางไว้บนโต๊ะจำนวน ๑ ชิ้น โดยนักวิจัยบอกกับเด็ก ๆ ที่เป็นกลุ่มทดลองว่า หากพวกเขาสามารถอดทนรอที่จะไม่รับประทานขนมได้ในระยะเวลาหนึ่ง (ในการทดลองจริงเพียงไม่กี่นาที) เด็ก ๆ จะได้รับประทาน ๒ ชิ้น และนักวิจัยได้สังเกตพฤติกรรมของเด็กจากกระจกที่บิที่สามารถมองเข้ามาได้จากภายนอก โดยสังเกตว่าเด็กทำอย่างไรในการที่จะพยายามอดกลั้นยับยั้งจิตใจไม่รับประทานขนม

ผลของการทดลอง พบว่า เด็กส่วนใหญ่ไม่สามารถรอที่จะรับประทานขนมมาชเมลโล ๒ ชิ้นได้ โดยมีเด็กบางคนก็ลงมือรับประทานทันที ซึ่งเด็กแต่ละคนก็ใช้วิธีการที่หลากหลายเพื่อหักห้ามใจตนเอง เช่น พึมพำกับตัวเอง ปิดตา ตมกลิ้ง เอนตัว โยกตัว ฯลฯ โดยสิ่งที่เด็กทำนั้นคือการจัดการต่อตนเองที่จะชะลอความพอใจที่จะได้รับ (Delayed Gratification) อีกสิบกว่าปีต่อมาเมื่อนักวิจัยได้ติดตามเด็กที่เป็นกลุ่มทดลอง พบว่า เด็กที่สามารถอดทนอดกลั้นได้นานกว่าทุกคนเป็นเด็กที่มีความสามารถในการเรียนที่ดีกว่าเด็กคนอื่น ๆ ที่ไม่สามารถรอได้ และรอได้ไม่นานเท่า มีคะแนนสอบเข้าเรียนต่อมหาวิทยาลัยที่ดี รวมทั้งความสามารถในการปรับตัวเข้ากับผู้อื่น และสามารถควบคุมตนเองไม่ให้ติดใจหรือยอมแพ้ต่อความอยากต่อสิ่งยั่วในบางเรื่อง

การทดลองมาซลโลว์นี้ชี้ให้เห็นว่าหากมนุษย์ได้รับการฝึกฝนด้วยวิธีการใดก็ตาม ให้อัจฉริยะยิ่งซึ้งใจของตนเองตั้งแต่วัยเด็ก การมีความยับยั้งชั่งใจ อดทนอดกลั้น ตามสุภาชิตไทยว่า “อดเปรี้ยวไว้กินหวาน” จะมีผลต่อความสำเร็จต่อความสามารถในการควบคุมตนเองต่อสิ่งยั่วต่างๆที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม เช่น การใช้สิ่งเสพติด การใช้จ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่าย ติดการพนัน การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ความอยากได้ในของที่ไม่ใช่ของตน การไม่ซื่อสัตย์ต่อคู่ครอง รวมถึงการทุจริตคอร์รัปชันที่มีเงินและสิ่งตอบแทนเป็นเครื่องล่อใจ ในทางกลับกันหากคนไม่รู้จักควบคุมตนเอง กระทำตนตามความอยาก ตามสัญชาตญาณที่ยังไม่ได้รับการขัดเกลา ทำทุกอย่างตามใจตนเอง เพราะต้องการความพอใจที่เกิดขึ้นจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า ปัญหาสังคมในลักษณะต่าง ๆ ก็จะมีทวีความรุนแรงเกิดขึ้น ดังนั้น มนุษย์ต้องได้รับการฝึกฝน ศึกษาเรียนรู้ให้รู้จักชะลอความต้องการ รู้เท่าทันตนเอง และสามารถควบคุมตนเองได้

นอกจากนี้ ยังมีการทดลองทางจิตวิทยาในเรื่องเกี่ยวกับอำนาจและยอมทำตามคำสั่งที่ขัดแย้งกับหลักมนุษยธรรมโดยขาดการไตร่ตรองอย่าง การทดลองของมิลแกรม (Milgram's Experiment) และการทดลองสภาพแวดล้อมคุกของมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford Prison Experiment) และพฤติกรรมของกลุ่มคนที่นิ่งเฉยต่อเหตุการณ์ฉุกเฉินตรงหน้าโดยตนเองไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือช่วยเหลือในกลุ่มคนที่มีขนาดใหญ่จำนวนมาก ที่เรียกว่า Bystander effects นี้ ปรากฏการณ์เหล่านี้ที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จจำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพจิตใจของมนุษย์ให้มีสำนึกแห่งคุณธรรมเพื่อที่จะมีพฤติกรรมที่มีมนุษยธรรมโดยเฉพาะในภาวะที่มีแรงกดดันทั้งจากผู้มีอำนาจและจากสภาพแวดล้อมของสังคมที่นิ่งเฉย

๔.๗.๓ การหล่อหลอมกลุ่มเกณฑ์ทางสังคม (Socialization) เพื่อสร้างสำนึกคุณธรรม (Conscientization)

มนุษย์เมื่อเกิดมาประกอบด้วยสัญชาตญาณที่ไม่แตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่น ๆ เมื่อหิวก็ต้องหาอาหาร เมื่อต้องการสิ่งใดก็พยายามทำทุกวิถีทางเพื่อตอบสนองสัญชาตญาณของตนเอง เมื่อเผชิญภัยก็ต่อสู้หรือหลบหลีก ซึ่งเป็นสัญชาตญาณขั้นพื้นฐานที่ไม่แตกต่างจากสัตว์ แต่มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความพิเศษเนื่องจากมีสติปัญญาในการเรียนรู้และพัฒนาสูงกว่าสัตว์ประเภทอื่น ๆ มนุษย์จึงสามารถเรียนรู้และส่งต่อการเรียนรู้ที่เกิดเป็นสติปัญญาจากรุ่นต่อรุ่น โดยมีค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม เป็นเนื้อหาการเรียนรู้ที่ช่วยยกระดับมนุษย์ให้พ้นไปจากสัญชาตญาณของสัตว์

การเรียนรู้เพื่อซึมซับค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมสามารถเกิดขึ้นด้วยกระบวนการหล่อหลอมเกณฑ์ทางสังคม ดังนี้ (จรี วิจิตรวาทการ, ม.ป.ป.)

๑) กระบวนการหล่อหลอมเกณฑ์ทางสังคมในระดับปฐมภูมิ ได้แก่ สถาบันครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมแรกที่ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูสมาชิกในสังคมตั้งแต่แรกเกิด วิธีการอบรมเลี้ยงดูของแต่ละสังคมมีผลต่อลักษณะนิสัยใจคอของเด็กในอนาคต เช่น การเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวไทยในต่างจังหวัด ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการฝึกหย่านมและการขับถ่ายมากนัก ลักษณะคนไทยจึงเป็นคนที่ไม่เข้าสังคมง่าย ไม่เก็บตัว เพราะเด็กได้รับการตอบสนองความพึงพอใจทางปากตามหลักทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ส่วนความไม่เคร่งครัดในการฝึกขับถ่ายของคนไทยก็ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการควบคุมตนเองหรือการมีวินัยเมื่อเด็กโตขึ้น หรือวิธีการอบรมเลี้ยงดูของชนชั้นกลางในเมืองที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยวที่ไม่มีปู่ย่าตายายเป็นตัวแบบพ่อแม่และผู้ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กจึงเป็นตัวอย่างและมียุติพลโดยตรงต่อเด็ก หากเลี้ยงแบบตามใจหรือปล่อยปละละเลยให้ขึ้นอยู่กับสื่อมากเกินไป หรือแสดงแบบอย่างพฤติกรรมในบางเรื่อง เช่น การไม่เคารพกฎจราจร การไม่รักษาคำพูด เด็กก็จะมีพฤติกรรมเลียนแบบและเห็นว่าเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องเล็กน้อย ซึ่งสิ่งละอันพันละน้อยเหล่านี้ก็จะมีผลต่อบุคลิกภาพของเด็กในอนาคต (จรี วิจิตรวาทการ, เพิ่งอ้าง)

๒) กระบวนการหล่อหลอมกลุ่มเกลตาในระดับทุติยภูมิ ได้แก่

- โรงเรียน โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคมแห่งที่ ๒ ที่มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จาก การใช้เวลาในโรงเรียนของเด็กนักเรียนไทยประมาณ ๘ ชั่วโมงต่อวัน และนักเรียนต้องใช้เวลาเรียนในโรงเรียนอย่างน้อยตั้งแต่อนุบาลจนถึงประถมศึกษาตอนปลาย หรือใช้ ๘ ปี จนกว่าจะจบระดับประถมศึกษา และเรียนต่ออีก ๖ ปี จนจบมัธยมศึกษาตอนปลาย บทบาทของครู สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน เนื้อหาในการเรียน และกระบวนการเรียนรู้ในห้องเรียน จะมีผลต่อความคิดของนักเรียน จนกลายเป็นวิถีคิด วิถีชีวิต และอุปนิสัย เช่น จากการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายในโรงเรียนของศูนย์สาธารณสุขประโยชน์และประชาสังคม พบว่า พื้นที่การเรียนรู้ของเด็กหญิงน้อยกว่าเด็กชายอย่างเห็นได้ชัด เช่น พื้นที่ในสนามกีฬาที่ปรากฏว่ามีนักเรียนหญิงไปเล่นเล่นกีฬาน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับนักเรียนชาย โอกาสในการเป็นผู้นำนักเรียนที่ปรากฏว่านักเรียนชายเป็นหัวหน้าห้องมากกว่านักเรียนหญิง ในหลักสูตรที่สอนบทบาทของพ่อและแม่ที่แตกต่างกัน เป็นต้น ผลจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนจึงทำให้นักเรียนซึมซับบทบาทหน้าที่ระหว่างเพศหญิงชาย หรืออาจบ่มเพาะกลายเป็นอคติทางเพศได้ในอนาคต (ศูนย์สาธารณสุขประโยชน์และประชาสังคม, ๒๕๕๖) หรือการหล่อหลอมให้เกิดการยอมรับลักษณะอำนาจนิยมหรือการมีจิตใจแบบประชาธิปไตยก็เกิดขึ้นอย่างมากในโรงเรียน เพราะที่โรงเรียนครูสามารถเป็นผู้สร้างบรรยากาศของการเรียนให้เป็นประชาธิปไตยที่รับฟังแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือเป็นแบบใช้อำนาจที่ครูมีอำนาจสูงสุด ไม่รับฟัง บังคับ และสั่งการ เด็กไทยส่วนหนึ่งจึงเคยชินกับการบังคับ แม้กระทั่งวินัยก็เกิดจากการบังคับ ไม่ได้เกิดจากการยอมรับเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความคิดความเชื่อของตนเอง ที่เห็นว่าสำคัญ จึงเติบโตขึ้นมาแบบ “อำนาจนิยม แต่ขาดวินัย เพราะเคยชินกับการบังคับ” (จรี วิจิตรวาทการ, เฟิ่งอ๋าง)

- กลุ่มเพื่อน บทบาทของกลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลและมีความสำคัญมากขึ้นเมื่อเด็กก้าวเข้าสู่วัยรุ่น ที่ศูนย์กลางของเด็กจะเปลี่ยนจากพ่อแม่ไปสู่เพื่อน เด็กจะเข้าสู่วัยค้นหาเอกลักษณ์ของตัวเอง (Identity) แต่ค้นหาไม่ได้ชัดเจนเพราะยังไม่มีวุฒิภาวะเพียงพอ จึงยังมีความไม่เข้าใจ เด็กจึงต้องอิงกลุ่มเพื่อน (Reference Group) เมื่อหาเอกลักษณ์ไม่ชัดเจนจึงเกิดการคล้อยตามกลุ่มเพื่อน (Conformity) เป็นอย่างมาก กลุ่มเพื่อนในวัยรุ่นนี้ จะรวมตัวเกาะกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น เพราะเพื่อนคือการบ่งบอกถึงความเป็นตัวตน (Extension of Self)

- สื่อมวลชน คนในสังคมได้รับอิทธิพลจากสื่อประเภทต่าง ๆ อย่างไม่รู้ตัว โดยจะดูดซึมซึมซับค่านิยมที่แฝงเข้ามาในสื่อและค่อย ๆ สังสมสังเคราะห์จนกลายเป็นค่านิยมของตนเอง (Internalization) โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ที่สามารถเข้าถึงผู้ชมทุกบ้าน เช่น สื่อโฆษณาที่สื่อถึงความสำคัญและความพิเศษของการมีผิวขาว สื่อได้ตอกย้ำอย่างต่อเนื่องทุกวันจนคนในสังคมเห็นว่าคนสวยต้องมีผิวขาว เกิดเป็นค่านิยมผิวขาว ผู้ชมจึงกลายเป็นผู้บริโภคซื้อสินค้าเพื่อสร้างความสวย และเห็นว่าความสวยและความขาวมีความสำคัญ หรือสื่อละครหลังข่าวที่มักแสดงให้เห็นว่าพระเอกและนางเอกมักไม่มีอาชีพที่เป็นหลักแหล่งแต่หน้าตาฐานะร่ำรวย หรือความสำเร็จในชีวิตคือความสำเร็จในการแย่งชิงพระเอกมาเป็นของตน หรือการที่พระเอกกระทำความรุนแรงทางเพศต่อนางเอกเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ นอกจากนี้ การเติบโตและขยายตัวโซเชียลมีเดียและสื่อออนไลน์ได้ทำให้คนเปิดรับ เข้าถึง และแพร่กระจายสื่อต่อได้อย่างรวดเร็ว พลังของโซเชียลมีเดียยังมีผลต่อการสร้างและตอกย้ำค่านิยมในบางเรื่อง เช่น ความนิยมในการลดน้ำหนักและการรับประทานวิตามินเพื่อความงาม การมีชีวิตที่ดีคือชีวิตที่ได้รับประทานอาหารราคาแพงและได้ท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ การใช้กำลังของวัยรุ่นที่เห็นเป็นความเข้มแข็งกล้าหาญ การพูดคำหยาบบริภาษที่เห็นเป็นของโก้เก๋ การแสดงความรักแบบเสรีกับบุคคลที่แต่งงานแล้วของดาราชื่อดัง เป็นต้น สื่อจึงมีบทบาทสำคัญอย่างมากที่ถ่ายทอดค่านิยมไปสู่คนในสังคมและหล่อหลอมกลุ่มเกลตาให้คนค่อย ๆ ซึมซับวิถีคิดในแต่ละเรื่องจนยอมรับและเห็นว่าเป็นเรื่องปกติที่ใคร ๆ ก็ทำกัน

- **กลุ่มอาชีพ** เมื่อบุคคลเรียนจบ เข้าทำงานในหน่วยงาน สถานที่ทำงานจะทำหน้าที่ในการหล่อหลอมให้บุคคลเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร ผ่านกลไกการกำกับพฤติกรรมหลายด้าน เช่น ค่านิยมและวัฒนธรรมองค์กร ที่ส่งผ่านแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนของสมาชิกองค์กรที่อยู่มาก่อน การเป็นตัวอย่างและนโยบายของผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างาน อิทธิพลจากเพื่อนร่วมงาน กติกาและระเบียบปฏิบัติในองค์กร เป็นต้น ดังจะเห็นได้จากบุคลิกภาพการทำงานของคนทำงานที่แตกต่างกันระหว่างภาคเอกชนกับภาคราชการ โดยในบุคคลในระบบราชการโดยส่วนใหญ่มักจะทำงานโดยยึดระเบียบปฏิบัติมากกว่าผลของงาน งานหลายอย่างจึงมีความล่าช้า ในขณะที่ภาคเอกชนมักจะทำงานโดยมองการบรรลุเป้าหมายผลงาน จึงมีความยืดหยุ่นกับระเบียบปฏิบัติหรือบางอาชีพเฉพาะที่ต้องการค่านิยมเฉพาะบางอย่างที่สูงกว่าคนทั่วไป เช่น ครูอาจารย์ที่ต้องมีจิตใจเมตตา รักการแสวงหาความรู้ ตุลาการที่ต้องยึดมั่นในความสุจริตเที่ยงธรรมและเป็นธรรม เป็นต้น

- **ศาสนา** ในอดีตสถาบันศาสนามีบทบาทเป็นอย่างมากต่อการหล่อหลอมกลมเกลียวความคิดของคนในสังคมไทย โดยเฉพาะบทบาทของวัดในพุทธศาสนาที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิตของคนและชุมชน ปัจจุบันศาสนามีบทบาทน้อยลงในด้านการถ่ายทอดคุณธรรมแก่คนในสังคม แต่กลับมีบทบาทมากขึ้นในการตอกย้ำค่านิยมเกี่ยวกับการพึ่งอำนาจภายนอกของสังคมที่ลึกลับ จึงพบเห็นการทำบุญแต่ไม่ได้รับธรรมะ แต่ทำบุญเพื่อสะเดาะเคราะห์ หรือทำบุญเพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลโชคลาภ การงาน และความรัก ดังปรากฏการณ์ที่สามารถพบเห็นโดยทั่วไปว่าเมื่อทำบุญแล้วมักจะซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาลเพื่อชิงรางวัล หรือถ้าเป็นผู้ใหญ่ในสังคมแม้กระทั่งผู้บริหารประเทศก็จะนิยมทำบุญเพื่อเพิ่มบุญวาสนาของตน หรือทำบุญเพื่อลดปัญหาทางการบริหาร ปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นเพราะหน่วยปฏิบัติทางศาสนาบางแห่งไม่สามารถหรือไม่ได้ทำหน้าที่อย่างถูกต้องเข้มแข็ง หรือในบางกรณีอาจทำให้เกิดค่านิยมที่ผิดแก่คนจำนวนมาก เช่น ทำบุญมากได้บุญมาก หรือทำบุญด้วยการซื้อที่บนสวรรค์เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะได้ไปสู่สุคติเมื่อเสียชีวิต เป็นต้น

๔.๗.๔ หลักทฤษฎีเพื่อสร้างสำนึกคุณธรรม : มุมมองทางพฤติกรรมศาสตร์

ทฤษฎีหลักที่เกี่ยวข้องการสร้างสำนึกคุณธรรมหรือการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในสาขาพฤติกรรมศาสตร์ โดยมีทฤษฎีหลักที่เกี่ยวข้องซึ่งคณะอนุกรรมการได้นำมาพิจารณาเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบค่านิยม และปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ได้แก่

๑) ทฤษฎีพัฒนาการด้านจริยธรรมของเพียเจต์ (Piaget)

เพียเจต์ผู้ศึกษาความแตกต่างของความคิดด้านจริยธรรมของเด็กในแต่ละวัย และได้เริ่มเชื่อมโยงพัฒนาการด้านจริยธรรมเข้ากับความฉลาดในการรับรู้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางสังคม ซึ่งเชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางเขาวนปัญญาของบุคคลนั้น ๆ ด้วย (Crain, W.C. 1985. *Theories of Development : Concepts and Applications*. 2nd ed. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall. Pp.118-136 อ้างใน หลักสูตร “โตไปไม่โกง” ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ หน้า ๒๕-๒๖)

เพียเจต์ได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ตั้งขึ้นก่อนการรับรู้ด้านจริยธรรม (Premoral Stage) เป็นระดับจริยธรรมของเด็กที่มีอายุอยู่ประมาณระหว่างแรกเกิดถึง ๒ ขวบ ซึ่งในขั้นนี้เด็กจะยังไม่มีการรับรู้หรือแยกแยะพฤติกรรมต่าง ๆ จึงเป็นไปตามความต้องการทางร่างกายเป็นหลัก เช่น เด็กจะร้องเมื่อหิวหรือร้องไห้เมื่อเจ็บปวด กลัวหรือตกใจ เป็นต้น จากนั้นเมื่อเด็กโตขึ้นจะเข้าสู่ขั้นปฏิบัติตามคำสั่ง (Heteronomous Stage) โดยในขั้นนี้เด็กเริ่มรับรู้และเข้าใจบทบาททางสังคมได้มากขึ้น เริ่มเข้าใจเรื่องกฎว่าอะไรควรทำหรือไม่ควรทำ ในช่วงนี้จะมีความเกรงกลัวอำนาจของผู้ใหญ่และเห็นว่าคำสั่งของผู้ใหญ่เป็นประกาศิตที่จะต้องทำตาม

เด็กจะเริ่มเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ด้านจริยธรรมจากการปฏิสัมพันธ์กับสังคมรอบข้าง เด็กจะพัฒนาขึ้นตามวัยจนถึงระดับการเป็นตัวของตัวเองมากขึ้นและยึดตนเองเป็นหลัก (Autonomous Stage) เด็กจะสามารถตัดสินใจได้ด้วยเหตุผลของตนเอง และเริ่มสังเกตและเข้าใจถึงความรู้สึกของผู้อื่นมากขึ้น

บทบาทของผู้ปกครองและผู้ดูแลเด็กตั้งแต่เล็กจึงสำคัญต่อการหล่อหลอมกล่อมเกลาและปลูกฝังค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมในตัวเด็ก ทั้งในทางตรงและทางอ้อมจากการสอนสั่ง ส่งเสริม ห้ามปราม จนถึงการปฏิบัติของผู้ใหญ่จะเป็นการบ่มเพาะและสร้างความประทับใจเรียนรู้ในตัวเด็ก

๒) ทฤษฎีพัฒนาการด้านจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg)

โคลเบอร์กทำการวิจัยโดยถามคำถามด้านจริยธรรมให้กลุ่มตัวอย่างตัดสินใจว่าจะทำเช่นไร ทั้งนี้จากกระบวนการทางความคิดและการให้เหตุผลของผู้ตอบ โคลเบอร์กได้ทำการวิจัยอย่างต่อเนื่อง และพัฒนาลำดับขั้นของพัฒนาการด้านจริยธรรมเป็น ๖ ขั้น ดังนี้ (Crain, W.C. 1985. *Theories of Development : Concepts and Applications*. 2nd ed. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall. Pp.118-136 อ้างใน หลีกสูตร “โตไปไม่โกง” ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ หน้า ๒๗-๓๓)

ขั้นที่ ๑ การเชื่อฟังและการลงโทษ (Obedience and Punishment Orientation) ขั้นนี้จะคล้ายกับขั้นของเด็กเล็กที่เพียงเจตระบุไว้ คือ เด็กจะมีความคิดว่ากฎเกณฑ์เป็นสิ่งตายตัว และเป็นประกาศิตที่ผู้ใหญ่กำหนดไว้ หากไม่ทำตามจะต้องถูกลงโทษ การกระทำที่ดีคือทำตามสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกไว้และไม่ถูกลงโทษ การทำตามกฎจึงเป็นผลดีต่อตนเองมากกว่า ในขั้นนี้โคลเบอร์กเห็นว่าเด็กเข้าใจว่าเรื่องจริยธรรมเป็นเรื่องภายนอกเป็นเพียงสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกและเขาต้องทำตามเท่านั้น

ขั้นที่ ๒ ปัจเจกนิยมและการแลกเปลี่ยน (Individualism and Exchange) ในขั้นนี้เด็กเริ่มคิดว่าสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกอาจไม่ถูกที่สุดหรือดีที่สุดสำหรับเขาเสมอไป และเริ่มเรียนรู้ว่าคนแต่ละคนก็มีความคิดต่าง ๆ กัน และมีเหตุผลในการกระทำที่ต่างกันไป เด็กจะพยายามหาเหตุผลของการกระทำ ในขั้นนี้มิใช่คิดว่าเด็กจะไม่รู้ว่าการขโมยเป็นสิ่งที่ไม่ดี เพียงแต่เด็กให้ความสำคัญต่อความเป็นปัจเจกและความเป็นธรรม

ขั้นที่ ๓ ทำในสิ่งที่ผู้อื่นเห็นว่าดี (Good Interpersonal Relationships) ในขั้นนี้โดยปกติจะเกิดขึ้นเมื่อเด็กเข้าสู่ช่วงย่างเข้าวัยรุ่น โดยเด็กจะเริ่มเข้าใจจริยธรรมในทางนามธรรมมากขึ้น ไม่ใช่เพียงการไม่ทำในสิ่งที่ผู้ใหญ่ห้ามเท่านั้น แต่เด็กรับรู้ว่าครอบครัวและสังคมมีความคาดหวังทางจริยธรรมกับเขาอย่างไรบ้าง เข้าใจว่าการเป็นคนดีนั้นประกอบไปด้วยคุณค่าหลายอย่างที่คำนึงถึงทั้งการกระทำและเจตนา เข้าใจเรื่องการเห็นอกเห็นใจคนอื่น

ขั้นที่ ๔ คิดถึงระเบียบของสังคม (Maintaining the Social Order) การตัดสินใจในระดับขั้นที่สี่จะคิดไปไกลกว่าขั้นที่สามที่คิดถึงเฉพาะแค่ครอบครัวหรือเพื่อนฝูง แต่จะคิดถึงชุมชนและสังคมโดยรอบ การตัดสินใจจะคิดถึงส่วนรวม โดยให้ความสำคัญกับการทำหน้าที่ในฐานะสมาชิกของสังคม

ขั้นที่ ๕ คำนึงถึงสัญญาทางสังคมและสิทธิส่วนบุคคล (Social Contract and Individual Rights) ผู้ที่อยู่ในขั้นที่ห้าจะใคร่ครวญถึงสังคมที่ดีในทางทฤษฎีและปรัชญามากขึ้น จึงเกิดมีคำถามเกี่ยวกับสังคม เช่น สังคมที่เป็นระเบียบเรียบร้อยนั้นเป็นสังคมที่ดีแล้วหรือไม่ สังคมที่ดีควรเป็นเช่นไร อะไรคือคุณค่าทางสังคมที่สังคมปัจจุบันของเรากำลังยึดถืออยู่ และคุณค่านั้นเป็นคุณค่าที่ควรยึดถือหรือไม่ และขั้นสุดท้ายขั้นที่ ๖ ยึดถืออุดมคติที่เป็นหลักการสากล (Universal Principles) เป็นอุดมคติที่เป็นหลักสากลที่เป็นมากกว่าเป็นหลักกฎหมายหรือหลักความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางสังคม แต่ที่คำนึงถึงหลักมนุษยธรรมและความเป็นมนุษย์

๓) ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม

ดวงเดือน พันธุนาวิน (อ้างจากดวงเดือน พันธุนาวิน, ๒๕๕๐) ได้พัฒนาทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม ซึ่งเป็นทฤษฎีด้านพฤติกรรมศาสตร์เกี่ยวกับปัจจัยเชิงเหตุของพฤติกรรมการเป็นคนดีคนเก่งหรือพฤติกรรมจริยธรรม โดยเปรียบพฤติกรรมดังกล่าวเสมือนการออกดอกออกผลของต้นไม้ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการมีรากและลำต้นที่แข็งแรง ได้แก่

ส่วนรากหรือจิตลักษณะพื้นฐาน ๓ ประการ ประกอบด้วย ๑) สุขภาพจิต หมายถึง การมีสภาพอารมณ์และจิตใจที่เหมาะสมสอดคล้องกับพัฒนาการทางวัย ๒) สติปัญญา หมายถึง ความสามารถในการรู้จักคิด และ ๓) ความเห็นอกเห็นใจ หรือการรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา

ส่วนลำต้นหรือการพัฒนาที่จิตลักษณะ ๕ ประการ ประกอบด้วย ๑) ทศนคติ ค่านิยม และคุณธรรม หมายถึง การเห็นประโยชน์หรือโทษของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การให้ความสำคัญต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และสิ่งที่สังคมเห็นว่าดีงาม ๒) ความสามารถในการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เจตนาของการกระทำหรือการตัดสินใจของบุคคลที่มีลำดับขั้นตามพัฒนาการทางจริยธรรมจากขั้นแรกคือการคำนึงถึงเฉพาะผลประโยชน์และความอยู่รอดของตนเองขึ้นไปทีละระดับ จนถึงการคำนึงถึงสังคมส่วนรวม และขั้นสุดท้ายการคำนึงถึงอุดมคติของความเป็นมนุษย์ในระดับสากล ๓) ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์ไกล อดทนต่อสภาพในปัจจุบันเพื่อการบรรลุผลที่ยิ่งใหญ่กว่าในอนาคต หรือ “การอดเปรี้ยวไว้กินหวาน” ๔) ความเชื่ออำนาจในตน หมายถึง ความเชื่อในการกระทำของตนเองว่าจะส่งผลในอนาคต ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมภายนอก และ ๕) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หมายถึง ความมานะพยายามบากบั่นที่จะประสบความสำเร็จโดยไม่ย่อท้อ

ตามแนวคิดของทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมระบุว่าหากต้องการให้ต้นไม้ออกดอกออกผล หรือต้องการให้บุคคลมีพฤติกรรมทำความดี ละเว้นความชั่ว และมีพฤติกรรมทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม จะต้องมีการพัฒนาที่จิตลักษณะดังกล่าวของบุคคลตั้งแต่ส่วนรากและส่วนลำต้น โดยพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดจิตลักษณะเช่นนั้น

เมื่อพิจารณาตามหลักของทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมซึ่งเป็นมุมมองด้านพฤติกรรมศาสตร์ จะเห็นได้ว่า หากนำมาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาบุคคลแล้ว ในการจะทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนา การพัฒนาแต่เพียงการบังคับเพื่อควบคุมหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หรือเฉพาะการให้ข้อมูล/ความรู้ไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนาได้ จะต้องพัฒนาองค์ประกอบด้านจิตใจด้วยเพื่อสร้างจิตลักษณะที่ดี ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบรักและสนับสนุนในครอบครัว การพัฒนาการรู้จักคิดด้วยการฝึกฝนพิจารณาใคร่ครวญเพื่อให้เหตุผลเชิงจริยธรรม

๔.๗.๕ การสร้างค่านิยมหลัก : บทเรียนจากต่างประเทศ

๑) แนวทางการส่งเสริมค่านิยมที่พึงประสงค์ในกลุ่มประเทศ Nordic และ Australia

- Norway

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศนอร์เวย์ ได้แก่ ความเสมอภาค (Equality), เสรีภาพ (Freedom/liberty), ความรักชาติ (Nationalism), ประชาธิปไตย (Democracy), ความเป็นคริสต (Christian heritage/culture) และสิทธิมนุษยชน (Rule of law , Human rights)

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศนอร์เวย์ จะเน้นการใช้วาทศิลป์ วาทกรรม, สื่อ, ศิลปะ, กีฬาฟุตบอล (รวมใจคนในชาติ), งานพิธี, เพลง เพื่อสร้างอารมณ์ร่วมของคนในชาติ, การให้การศึกษาเพื่อการปลูกฝังค่านิยม/ประเพณี, การเลี้ยงดูเด็กให้คุ้นเคยกับวัฒนธรรมท้องถิ่น, ให้ความสำคัญต่อบทบาทของพ่อแม่ผู้ปกครองในกิจกรรมของเด็ก, การกำหนดนโยบายที่บ่งบอกค่านิยมที่รัฐให้ความสำคัญ เช่น นโยบายลาคลอดบุตร, การส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร, การเพิ่มจำนวนผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ, การบังคับใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน เป็นต้น

- Denmark

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศเดนมาร์ก ได้แก่ ความเสมอภาค (Equality), เสรีภาพ (Freedom/liberty), ความรักชาติ (Nationalism), สิทธิมนุษยชน (Human rights), เคารพกฎหมาย (Rule of law), ประชาธิปไตยและหน้าที่พลเมือง (Democracy & obligation to civic duty)

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศเดนมาร์กจะใช้ศาสนาคริสต์เป็นหลัก โดยเฉพาะในกลุ่มผู้อพยพย้ายถิ่น, การรับศาสนา, การเรียนรู้จากชุมชนท้องถิ่น, การสอนวิถีคิดและการใช้ชีวิตแบบเดนมาร์กในโรงเรียน. การกำหนดนโยบายที่บ่งบอกค่านิยมที่รัฐให้ความสำคัญ เช่น นโยบายเข้าถึงบริการ, นโยบายลดความเหลื่อมล้ำ (โดยเฉพาะการศึกษาและการรักษาพยาบาล), บทบาทการเป็นตัวอย่าง (Role model) ในโรงเรียนและสังคม เป็นต้น

- Sweden

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศสวีเดน คือ ความเสมอภาค (Equality), เสรีภาพ (Freedom/liberty), ความรักชาติ (Nationalism), เคารพกฎหมาย (Rule of law), ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human dignity), สิทธิมนุษยชน (Human rights)

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศสวีเดน จะใช้การสื่อสารถึงความเป็นสวีเดน Nation branding, การประกวด Miss Sweden, การส่งเสริมให้กลุ่มผู้อพยพเรียนภาษาสวีเดน, การส่งเสริมบทบาทชุมชน/องค์กรส่วนท้องถิ่น, การกำหนดนโยบายที่บ่งบอกค่านิยมที่รัฐให้ความสำคัญ เช่น นโยบายกระจายรายได้ (ภาษี) การให้เงินเดือนและการจ้างงานแบบเน้นความเป็นมนุษย์ เป็นต้น

- Finland

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศฟินแลนด์ คือ ความเสมอภาค (Equality), เสรีภาพ (Freedom/liberty), ความรักชาติ (Nationalism), ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human dignity), ความยุติธรรม (Justice), สิทธิของบุคคล (Rights of the individual), ประชาธิปไตย (Democracy), ความสุจริตเที่ยงธรรม (Integrity), การเคารพกฎหมาย ความยุติธรรม (Rule of law/legality)

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศฟินแลนด์ คือการใช้วาทศิลป์ วาทกรรม, การสนทนาแลกเปลี่ยน, การสร้างกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ของสังคม, การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมของคนในชาติ (New vision for society), ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม, การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น, การอบรมความหลากหลายทางวัฒนธรรมแก่ผู้อพยพ, การกำหนดนโยบายที่บ่งบอกค่านิยมที่รัฐให้ความสำคัญ เช่น นโยบายจ้างงานผู้พิการ เป็นต้น

- Australia

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศออสเตรเลีย คือ ความเสมอภาค (Equality), เสรีภาพ (Freedom/liberty), ความรักชาติ (Nationalism), การไม่เลือกปฏิบัติ (Non-discrimination), การเคารพกฎหมาย (Rule of law)

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศออสเตรเลีย คือการใช้สื่อเพื่อการสนทนา Debate และจดจำ, การรณรงค์ทางการเมือง, การกำหนดนโยบายที่ปกป้องค่านิยมที่รัฐให้ความสำคัญ เช่น นโยบายที่อยู่อาศัย นโยบายจ้างงานแม่เลี้ยงเดี่ยว (Single mother), การเรียนประวัติศาสตร์และวรรณกรรม, National Sorry Day เพื่อรำลึกและขอโทษต่อการกระทำที่ไม่ดีของชาวตะวันตกที่ได้เข้ามาทำเรื่องที่ไม่ดีต่าง ๆ ไว้กับชาวพื้นเมือง เป็นต้น

๒) แนวทางการส่งเสริมค่านิยมที่พึงประสงค์ในประเทศแถบเอเชีย

- ไต้หวัน

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศไทย ไต้หวัน ได้แก่ เป็นคนจริงจัง ความเพียร ทำงานหนัก, ความอดทน อ่อนน้อมถ่อมตน, ความสามารถในการตัดสินใจและการจัดการ, การช่วยเหลือร่วมมือ แบ่งปัน และทำเพื่อส่วนรวม, ความเชื่อมั่นต่อความยุติธรรมและความซื่อสัตย์

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศไทย ไต้หวัน ภาคส่วนที่มีความสำคัญในการปลูกฝังค่านิยมและความดีของไต้หวันจะเน้นไปที่ความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม (องค์กรศาสนา) ร่วมกันทำงานด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม จนกลายเป็น “นวัตกรรมคุณธรรม” โดยที่รัฐทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน ซึ่งชุดความคิดและแนวคิดของไต้หวันส่วนใหญ่เป็นพุทธมหายาน ซึ่งมีแนวคิด คือ ๑) ความสุข คือการได้ช่วยเหลือผู้อื่น “ยิ่งให้ไป ยิ่งได้มา” ๒) การทำดี ควรทำเป็นหมู่คณะ นอกจากนี้ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาสื่อการสอนให้มีความน่าสนใจ ทั้งด้านเนื้อหาและการนำเสนอ โดยเฉพาะสื่อทางธรรม จนกล่าวได้ว่าทัดเทียมกับสื่อทางโลก มีความน่าสนใจและสามารถโน้มน้าวคนรุ่นใหม่ได้

- ศรีลังกา

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศไทย ศรีลังกา ได้แก่ อ่อนน้อม เคารพผู้อาวุโส, กตัญญู กตเวที, ซื่อสัตย์ ไม่ลักขโมย, รับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น, ชีวิตที่พอเพียงและเรียบง่าย

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศไทย ศรีลังกาจะใช้กลไกศาสนาเป็นหลัก โดยมีโครงการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดการเรียนการสอนครั้งวัน ทุกวันอาทิตย์ โดยรัฐเป็นผู้สนับสนุนและรับผิดชอบในเรื่องหลักสูตรและการผลิตตำรา ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีระหว่างบ้าน โรงเรียน วัด ชุมชน และรัฐ รัฐเป็นผู้สร้างมาตรฐานองค์ความรู้เดียวกัน และเป็นผู้ออกประกาศนียบัตร สื่อการเรียนการสอนและหนังสือเรียนที่น่าสนใจ มีหน้า ๔ สี ประกอบ มีการบูรณาการพุทธประวัติ ประวัติพุทธศาสนา และวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ครูผู้สอนเป็นครูอาสาสมัครที่ได้รับประกาศนียบัตรจากสมาคม ๗๑,๐๐๐ คน การสอนใช้หลักจิตวิทยา การให้แรงจูงใจ ยกย่องชมเชยผู้ที่ทำตามคำสอน และพยายามจัดกิจกรรมให้เด็กมีส่วนร่วม และมีโอกาสแสดงออก รัฐสร้างระบบแรงจูงใจโดยผู้ที่ผ่านการเรียนจะได้คะแนนพิเศษเพื่อเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัย หรือสมัครงาน นอกจากนี้ บทบาทของสื่อมวลชน ช่วยให้ประชาชนผูกพันกับพุทธศาสนา โดยจะมีการกระจายเสียงผ่านวิทยุทุกวัน

- เกาหลี

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศเกาหลี ได้แก่ การเคารพผู้อาวุโส, ความขยันและมีวินัยในตนเอง, การรู้จักหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่อย่างเข้มแข็ง, ความรักในหมู่เหล่า รักชาติ รักองค์กร

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศเกาหลี ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสถาบันครอบครัวให้เข้มแข็ง การปฏิรูปการศึกษาโดยการให้ความรู้ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรให้มีคุณภาพดีขึ้น นโยบายของรัฐ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยรณรงค์เรื่องการประหยัดและการออม และตัวอย่างโครงการพัฒนาชนบทโดยกระตุ้นให้ประชาชนเชื่อมั่นว่า “สามารถอยู่ดีกินดีได้ถ้าขยันและร่วมมือกัน” โดยได้รับความร่วมมือจากผู้นำในทุกระดับ และใช้กระบวนการอบรมกระตุ้นให้ชาวบ้านร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน ด้านระบบการศึกษา การจัดหลักสูตรใหม่เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตั้งแต่เด็ก - ผู้ใหญ่ ระดับอนุบาล - ประถม ปลูกฝังเรื่องระเบียบในสังคม กฎจราจร จิตสำนึกการอยู่ร่วมกันในสังคม ระดับ ป.๔ - ม.ต้น ปลูกฝังเรื่องสิทธิและหน้าที่ของตนในระบอบประชาธิปไตย การเคารพกฎหมาย การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ระดับ ม.ปลาย - อุดมศึกษา ปลูกฝังเรื่องสิทธิและหน้าที่การเป็นพลเมืองโลก สันติภาพ ความเป็นสากล

- เวียดนาม

ค่านิยมที่พึงประสงค์ของประเทศเวียดนาม ได้แก่ ขยัน อดทน, รักชาติ, รักการศึกษา เล่าเรียน, ยึดถือความกตัญญู

แนวทางการส่งเสริมค่านิยมของประเทศเวียดนามจะเน้นที่การปฏิรูปการศึกษา โดยเตรียมคนให้พร้อมรับกับโลกสมัยใหม่และรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชาติไว้ โดยใช้ยุทธศาสตร์ต่อไปนี้ ๑) การใช้ความศรัทธาในผู้นำ ในการศึกษาทุกระดับจะตอกย้ำหลักคำสอนของโฮจิมินห์ ๕ ประการ คือ รักประเทศชาติ รักประชาชน เรียนเก่ง ทำงานเก่ง รักษาอนามัยดี วินัยดี ซื่อสัตย์ กล้าหาญ ๒) การสอนวิชาประวัติศาสตร์สู้กับชาติตะวันตก เพื่อเรียนรู้ถึงวีรบุรุษของชาติและการเสียสละ ความกล้าหาญ และความอดทน นอกจากนี้ การใช้สื่อมวลชน ช่วยสนับสนุนทางการศึกษา โดยในทุกวันจะมีข่าวเกี่ยวกับการศึกษา ๔ หน้า เพื่อตอกย้ำและให้ประชาชนเข้าใจถึงความสำคัญของการศึกษา

- จีน

จีนจะเริ่มหล่อหลอมคนตั้งแต่ยังเด็ก โดยมีกฎสำหรับการจัดการอนุบาลศึกษา คือ “ส่งเสริมสุขภาพ, พัฒนาสติปัญญา, พุ่มพักบ่มเพาะคุณธรรม และปลูกฝังค่านิยมแห่งความดีงาม ที่จะต้องพัฒนาต่อไปในระดับประถมศึกษา, ช่วยแบ่งเบาภาระแม่เพื่อให้แม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเมืองและกิจกรรมสังคมอย่างสร้างสรรค์”

แนวทางการจัดการศึกษา การให้การศึกษาทางการเมืองแก่เด็กอนุบาล เพื่อเป็นเครื่องมือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นการให้การศึกษาเพื่อสร้างวัฒนธรรมของจีนให้เป็นวัฒนธรรมแห่งชาติ ความเป็นวิทยาศาสตร์ และเข้าถึงมวลชน โดยในเนื้อหาหลักสูตรจะเกี่ยวข้องกับวีรบุรุษของชาติ (The nobility of labor), ความสำคัญของชนชั้นกรรมาชีพ (Heroic soldiers), การต่อสู้ของประชาชน (Tiananmen Square), Mao Zedong, Enemies

วิธีการสอน จะใช้การต่อยอดผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลาย ทั้งการละเล่นและเกม การใช้เพลง การเล่านิทานและเรื่องเล่าต่าง ๆ เป็นต้น ตัวอย่างกิจกรรม ได้แก่

- เกมและกิจกรรมการละเล่น
 - การอยู่ร่วมกัน (Sense of togetherness) เช่น โยนลูกบอล เป็นต้น
 - การเชื่อมโยงกับสำนึกแห่งชนชั้นและความรักชาติ เช่น เกมเกี่ยวกับขบวนการในโรงงาน ทหารของกองทัพประชาชนเพื่อการปลดแอก เป็นต้น
- ร้องเพลง
 - เพลงที่ร้องร่วมกันแสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวของชาติ เช่น เพลง July 1
- การเล่าเรื่อง เล่านิทาน เป็นต้น
 - ไม่เล่าเรื่องที่บ่มเพาะความฟุ้งเฟ้อ เพื่อฝัน แต่เล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของประเทศที่ย้ำเตือนจุดยืนและคุณธรรม เช่น สงครามกองทัพประชาชน การยืนหยัดเสียสละต่อสู้ (ภาพและการ์ตูนมีผลต่อเด็กมาก) เป็นต้น
- Site visits/field trips
 - สร้างสำนึกทางการเมืองและความรักชาติ ไม่ได้ไปสนุกอย่างเดียว เช่น สวนสาธารณะ Beihai, Tiananmen square, ดูขบวนพาเหรดในวันชาติ เป็นต้น

๕. ข้อเสนอปฏิรูปและแนวทางดำเนินการ

๕.๑ ครอบครัวยุคใหม่ : ศูนย์กลางและพื้นฐานในการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม

บทบาทหน้าที่ของครอบครัวในการพัฒนา “คน”

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นสถาบันที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์โดยตรงในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมตั้งแต่เกิดจนเติบโตขึ้นมา บทบาทหน้าที่ของครอบครัวจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการพัฒนาคุณภาพของ “คน” ในสังคม ซึ่งการที่ได้คนหนึ่งจะสามารถเติบโตมีพัฒนาการที่สมวัย มีความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจ มีสติปัญญา และเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมได้นั้นขึ้นอยู่กับบทบาทการเลี้ยงดูและการให้ความรักความอบอุ่นภายในครอบครัวโดยเฉพาะในวัยเด็ก ซึ่งเป็นช่วงต้นของชีวิตของทุกคน ครอบครัวจึงเป็นจุดแรกที่มีบทบาทในการพัฒนาคน กล่าวคือ หากครอบครัวทำหน้าที่ได้เป็นอย่างดี คุณภาพของคนก็จะดี สังคมก็จะไม่มีปัญหา โดยเฉพาะบทบาทและการทำหน้าที่ในเรื่องสำคัญต่อไปนี้

๑) หน้าที่ให้สิทธิและความชอบธรรมทางกฎหมายและทางสังคมแก่บุคคลในฐานะสมาชิกของครอบครัวและสมาชิกของสังคม

เมื่อบุคคลหนึ่งเกิดมาในครอบครัวใด สังคมจะให้การยอมรับและถือว่าบุคคลนั้นเป็นสมาชิกของครอบครัวนั้น และนับเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมโดยทันที หากมีปัญหาหรือข้อสงสัยจึงต้องมีการพิสูจน์หรือให้การยินยอม เช่น พิสูจน์ความเกี่ยวข้องทางสายเลือด พิสูจน์สัญชาติ ให้การยินยอมรับว่าเป็นบุตร เพื่อยืนยันและรับรองสถานภาพการเป็นสมาชิกของครอบครัวอย่างถูกต้องเหมาะสม โดยมีความชอบธรรมที่จะได้รับสถานภาพทางกฎหมายและสถานภาพทางสังคมอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นจากครอบครัว เช่น การถือว่าเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขหรือ

คนภายในครอบครัวเดียวกัน การมีสถานภาพเป็นลูก หรือการเกี่ยวข้องในฐานะเป็นหลานและเป็นญาติกับสมาชิกของครอบครัวคนอื่น ๆ ซึ่งสมาชิกใหม่มีสิทธิอย่างถูกต้องที่จะได้รับการดูแลและปกป้อง ตลอดจนการได้รับประโยชน์จากครอบครัวนั้น ๆ เช่น การครอบครองทรัพย์สิน การได้รับมรดก หรือการใช้สัญลักษณ์ร่วมที่มีผลทางกฎหมาย เช่น การใช้นามสกุลเดียวกัน รวมทั้งการได้รับสิทธิทางกฎหมายที่เกิดขึ้นจากการเป็นสมาชิกของสังคมนั้น เช่น การได้รับสัญชาติ เป็นต้น

๒) หน้าที่ในการดูแลเลี้ยงดูด้านกายภาพให้เจริญเติบโต

มนุษย์เมื่อแรกเกิดไม่สามารถพึ่งตนเองได้ และอาจต้องเสียชีวิตหากถูกทอดทิ้งและไม่ได้รับการดูแล ครอบครัวจึงมีหน้าที่ดูแลและเลี้ยงดูเด็กให้อยู่รอดอย่างปลอดภัย โดยให้รับประทานอาหารที่มีคุณภาพเพื่อสร้างพัฒนาการและการเจริญเติบโตทางร่างกาย ดูแลปกป้องเด็กจากสิ่งแวดล้อมที่อาจเป็นอันตรายเพราะเด็กยังดูแลตนเองไม่ได้ ให้ที่อยู่อาศัยพักพิง และรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งกว่าเด็กจะเติบโตเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ที่สามารถพึ่งตนเองได้ก็ต้องใช้ระยะเวลายาวนานเป็นเวลากว่าสิบปีที่ต้องอยู่ในความดูแลของครอบครัวอย่างใกล้ชิด

๓) หน้าที่ถ่ายทอดภาษาและสร้างพัฒนาการทางอารมณ์และจิตใจ

ภาษาเป็นเครื่องมือการสื่อสารของมนุษย์ที่มีครอบครัวเป็นผู้ถ่ายทอดความเข้าใจและพัฒนาทักษะการใช้ภาษาแก่สมาชิกใหม่ ความใกล้ชิดระหว่างผู้เลี้ยงดูกับเด็กทำให้เด็กได้เรียนรู้ด้านภาษาที่ใช้ในสังคมนั้น ด้วยการฟัง ฟีกพูด เลียนแบบ เลียนเสียง ฟีกสื่อสาร และตีความ นอกจากนี้ ภาษายังมีความสลับซับซ้อนเพราะขึ้นอยู่กับว่าผู้พูดเป็นใคร พูดกับใคร พูดอย่างไร การเรียนรู้ภาษาจึงเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความเข้าใจเกี่ยวกับสถานภาพและการปฏิบัติต่อกันระหว่างคนในสังคม ดังนั้น หากพ่อแม่พูดด้วยคำพูดที่ไพเราะ เด็กก็จะเติบโตด้วยความคุ้นเคยกับคำพูดที่ไพเราะ หรือหากให้ผู้เลี้ยงดูเด็กสัญญาดีอื่นทำหน้าที่เลี้ยงดูโดยที่แม่และพ่อไม่ใช้เวลาแก่เด็ก เด็กก็อาจพูดภาษาไม่คล่อง หรือหากไม่พูดคุยกับเด็กเลย เด็กก็จะมีพัฒนาการทางการพูดช้ากว่าปกติ ไม่สามารถและแสดงความต้องการผ่านการใช้ภาษาได้ หรือหากแม่และพ่อใช้ภาษาไทยที่ถูกต้องกับลูก ลูกก็จะมีทักษะการใช้ภาษาได้อย่างถูกต้อง

ประการสำคัญครอบครัวยังเป็นพื้นฐานการสร้างความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจแก่เด็ก และสร้างความเป็นตัวตนแก่เด็ก เพราะการก่อเกิดตัวตนและบุคลิกภาพของบุคคลจะเกิดขึ้นในช่วงปีแรกของชีวิต ดังนั้น หากเด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิดด้วยความรัก ความอบอุ่น และเอาใจใส่ก็จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีสภาวะจิตใจที่มั่นคง มีสุขภาพจิตที่ดี และมีพัฒนาการทางอารมณ์ เป็นบุคคลที่มีความสุขสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ในทางกลับกันหากเด็กไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ทางจิตใจอย่างเพียงพอก็จะเติบโตเป็นบุคคลที่มีจิตใจไม่เข้มแข็ง อารมณ์ไม่มั่นคง ขาดความสุข มีความทุกข์ ไม่พอใจในตนเอง ไม่พอใจสังคมรอบข้าง มีปัญหาสุขภาพจิตและความเปราะบางทางอารมณ์ที่จะรับมือต่อสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงและปัญหาต่าง ๆ ขาดความมั่นใจในตนเองและอาจก่อปัญหาความเดือดร้อนแก่ตนเองและต่อสังคมได้

๔) หน้าที่การหล่อหลอมกล่อมเกลาทางสังคม

บทบาทหน้าที่ในการหล่อหลอมกล่อมเกลาเป็นเป็นบทบาทสำคัญของครอบครัวและเป็นบทบาทที่สำคัญที่สุดในการทำนุบำรุงการอยู่ร่วมกันของสมาชิกของสังคมใดสังคมหนึ่ง ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มากจำเป็นต้องถูกกำหนดโดยกฎระเบียบ กติกา และบรรทัดฐานทางสังคม เพื่อให้มวลสมาชิกของสังคมนั้นประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อมิให้เกิดความขัดแย้งหรือเกิดปัญหาต่าง ๆ ทางสังคม ความสันติสุขจะเกิดขึ้นเมื่อสมาชิกของสังคมถูกหล่อหลอมกล่อมเกลาให้มีพฤติกรรมสอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคมตรงกัน ดังนั้น

ครอบครัวจึงมีหน้าที่ “อบรมสั่งสอน” และเป็นแม่แบบให้สมาชิกใหม่ของสังคมเข้าใจและเรียนรู้คุณค่าหลักที่สังคมยึดถือ กล่าวคือ อะไรที่สังคมถือร่วมกันว่าควรทำและสังคมให้การยกย่อง และอะไรที่ถือว่าไม่ควรทำและสังคมไม่ให้การยอมรับ พัฒนาความสามารถในการแยกแยะของบุคคลว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรดี อะไรชั่ว ครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่ถ่ายทอดคุณค่าของสังคม และสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ และกติกาศังคม รวมทั้งเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นอีกรุ่นหนึ่ง ดังนั้น หากครอบครัวไม่ทำหน้าที่หรือล้มเหลวในการทำหน้าที่หรือไม่ถ่ายทอดคุณค่าความดีแต่ผลิตซ้ำคุณค่าที่เป็นอันตรายต่อสังคมก็จะยิ่งเป็นปัญหาความเสื่อมถอยทางคุณธรรม จริยธรรม

ครอบครัวจึงมีภารกิจหลักที่จะหล่อหลอมกล่อมเกลาค่านิยมมนุษย์ ให้คุณค่าและความหมายของความเป็นมนุษย์แก่สมาชิกใหม่ เพราะมนุษย์มีความสามารถพิเศษในการเรียนรู้ซึ่งหากได้รับการฝึกฝนที่ถูกต้อง ก็จะมีค่านิยมมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีจิตใจและอุดมการณ์แห่งความเป็นมนุษย์ รู้จักแบ่งปัน เสียสละ คำนึงถึงหลักการและความถูกต้อง มีสติปัญญาสร้างสรรค์ผลงาน ประดิษฐ์คิดค้น สร้างนวัตกรรม ซึ่งเป็นความก้าวหน้าของมนุษยชาติ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่มากกว่าการใช้สัญชาตญาณการเอาตัวรอดแบบสัตว์อื่น ๆ รวมทั้งการมีสุนทรียภาพ สร้างสรรค์และเข้าใจความงดงามทางศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งมีมิติต่าง ๆ ของความเป็นมนุษย์เหล่านี้จะอยู่ที่การทำหน้าที่อย่างถูกต้องครบถ้วนของสถาบันครอบครัว

ด้วยบทบาทการหล่อหลอมกล่อมเกลาทิศทางสังคมของครอบครัวยังทำให้ครอบครัวสามารถถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ เกี่ยวกับสัมพันธภาพของตนเองและความเป็นไปของสรรพสิ่ง ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตให้แก่สมาชิกใหม่ ด้วยการอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นตามหลักศาสนาหรือความคิดความเชื่อที่ครอบครัวยึดถือ การวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยใช้เหตุผลหรือไม่ใช้เหตุผล การจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและธรรมชาติว่าเป็นไปในทิศทางเกื้อกูลหรือทำลายล้าง ความคิดและแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับสรรพสิ่งต่าง ๆ จึงล้วนมีจุดกำเนิดจากครอบครัวทั้งสิ้น

๕) หน้าที่ของครอบครัวในการค้ำจุนสังคมและชีวิตมนุษย์

หากปราศจากครอบครัวแล้ว มนุษย์ย่อมขาดราก ขาดหลักยึดที่พึ่งพิงทั้งทางจิตใจและทางสังคม เพราะครอบครัวเป็นที่โอบอุ้มให้กำลังใจ เป็นที่พักพิงทางใจในเวลาที่มีมนุษย์ต้องการบรรเทาความทุกข์เพื่อไม่ให้รู้สึกแปลกแยกหรือโดดเดี่ยว เป็นที่พักพิงพักผ่อนเมื่อมนุษย์อ่อนแอหรือเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นที่ที่ให้ความช่วยเหลือเมื่อมนุษย์เผชิญกับวิกฤตหรือเมื่อต้องการการสนับสนุน ให้การสนับสนุนการเงินและเศรษฐกิจ เป็นแหล่งที่ให้สวัสดิการสังคมที่ใกล้ตัวมนุษย์มากที่สุด รวมทั้งยังเป็นตาข่ายทางสังคม (Safety net) ที่ช่วยรองรับและลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากวิกฤตต่าง ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตของมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่า ครอบครัวเป็นเสาหลักที่ค้ำจุนชีวิตของมนุษย์

เมื่อครอบครัวแต่ละครอบครัวสามารถค้ำจุนชีวิตของสมาชิกครอบครัว ในภาพรวมครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัวก็จะประสานกำลังกลายเป็นเสาหลักค้ำจุนสังคม ทำให้เกิดการส่งต่อและสืบเนื่องของวิถีชีวิตของคนและสืบทอดวัฒนธรรมของสังคม เป็นสัญลักษณ์ของการมีชีวิตและดำรงอยู่ของสังคม ทำให้สมาชิกของสังคมมีความเป็นตัวตน สร้างความหมายและความภาคภูมิใจต่อการเป็นสมาชิกของสังคม ไม่รังเกียจหรือต่อต้านสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ ความรู้สึกเชิงสัญลักษณ์เหล่านี้ทำให้เกิดพื้นที่ทางสังคมที่มีเอกลักษณ์และสมาชิกทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม ที่จะช่วยค้ำยันและป้องกันไม่ให้สังคมถึงกาลสิ้นสุดหรือล่มสลายไม่ว่าจะมีสาเหตุจากสิ่งใดหรือเรื่องใดก็ตาม

ตัวอย่าง ความอ่อนแอและเสื่อมถอยของครอบครัวในสังคมตะวันตกจัดว่าเป็นปัญหาใหญ่และเป็นปัจจัยที่บั่นทอนการพัฒนาของสังคมอย่างก้าวหน้าและมั่นคง ความอ่อนแอของครอบครัวจึงก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ของปัจเจกบุคคล เช่น ความแปลกแยกทางสังคม (social alienation) หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนที่ว่าเหว่โดดเดี่ยว ขาดกำลังใจในการเผชิญและต่อสู้กับชีวิต เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงของครอบครัวไทยในสังคมสมัยใหม่

ครอบครัวเป็นหน่วยเล็กของสังคมขนาดใหญ่ ย่อมได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เกิดขึ้นจากสังคมในภาพใหญ่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบทบาทและการทำหน้าที่ของสถาบันครอบครัว โดยมีประเด็นการเปลี่ยนแปลงสำคัญ ได้แก่

๑) การอพยพย้ายถิ่นฐานที่เกิดจากนโยบายการพัฒนาประเทศที่เน้นความเจริญเติบโตด้านอุตสาหกรรม และมีผลทำให้ความเจริญกระจุกตัวอยู่ในเมือง ทำให้พื้นฐานของครอบครัวไทยที่มีเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรมต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากเกษตรกรที่ใช้ชีวิตในเรือนสวนไร่นาในชนบทย้ายถิ่นมาเป็นแรงงานภาคอุตสาหกรรมในเขตเมือง ทำให้ครอบครัวต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมแบบใหม่ที่ไม่ได้คุ้นเคยมาตั้งแต่เกิด เช่น จากพื้นที่อยู่อาศัยที่กว้างขวางมีต้นไม้และพื้นที่ทำกิจกรรม มาเป็นพื้นที่ห้องแบ่งเช่าทั้งแนวราบและแนวตั้ง สภาพแวดล้อมในชุมชนที่ไม่ใช่คนคุ้นเคยหรือเครือญาติที่รู้จักมักคุ้นหรือที่ให้ความไว้วางใจ ครอบครัวที่เคยอยู่ร่วมกันในลักษณะครอบครัวขยายซึ่งมีญาติผู้ใหญ่ฝ่ายพ่อหรือแม่อยู่ร่วมชายคาเดียวกันกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวในเมืองที่ต้องพึ่งตนเอง หรือพึ่งการให้บริการทางสังคมในการดูแลครอบครัว เช่น ความจำเป็นที่ต้องมีพี่เลี้ยงเด็กทดแทนและแบ่งบาภาระหน้าที่ของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย การซื้ออาหารปรุงสำเร็จเพื่อทดแทนการเข้าครัวปรุงอาหาร กิจกรรมครัวเรือนจึงไม่ได้เป็นศูนย์กลางของสมาชิกครอบครัวอีกต่อไป รวมทั้งการมีข้อจำกัดในเมืองที่ไม่สามารถนำลูกมาเลี้ยงดูด้วยตนเอง ทำให้พ่อแม่จำนวนมากที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาในเมืองต้องฝากลูกให้ปู่ย่าตายายดูแลที่บ้านเกิดของตนเองในช่วงต้นของชีวิตเด็ก ภาวะของครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์จึงเกิดขึ้นและทำให้มีปัญหาตามมาเหมือนเงาตามตัว

๒) สภาวะเศรษฐกิจบีบรัดตัวและสังคมสมัยใหม่ที่สลับซับซ้อนทำให้ทั้งแม่และพ่อต้องทำงานหาเลี้ยงชีพ ทำให้การใช้เวลาร่วมกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป พ่อแม่ และลูกต้องออกจากบ้านเพื่อมาทำงานแต่เช้า และเมื่อลูกกลับมาจากโรงเรียนก็จะใช้เวลาตามลำพัง เพราะพ่อกับแม่ยังต้องทำงาน กิจกรรมร่วมกันของสมาชิก เช่น การรับประทานอาหารร่วมกันระหว่างสมาชิกที่เคยเป็นกิจกรรมการใช้เวลาร่วมกันของครอบครัวในอดีตก็เกิดขึ้นได้ยาก ครอบครัวเจอกันน้อยลง ใช้เวลาร่วมกันน้อยลง

๓) ลักษณะและขนาดของครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลง เมื่อเปรียบเทียบกับครอบครัวในอดีต ครอบครัวไทยสมัยใหม่มีลูกจำนวนน้อยลง พ่อแม่จำนวนมากนิยมมีลูกคนเดียว ส่งผลต่อสภาพแวดล้อมภายในครอบครัวที่ลูกคนเดียวอาจไม่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นเมื่อเปรียบเทียบกับคนที่อยู่ร่วมกับพี่น้องคนอื่น ซึ่งวิถีปฏิบัติของพ่อแม่ที่มีลูกคนเดียวย่อมแตกต่างจากครอบครัวที่มีลูกหลายคน นอกจากนี้ ปัจจุบันลักษณะของครอบครัวยังมีรูปแบบที่หลากหลายกว่าเดิม การมีโอกาสและทางเลือกในชีวิตที่มากขึ้น คนในยุคปัจจุบัน ทำให้คู่สมรสเป็นจำนวนมากที่เลือกยุติความสัมพันธ์ด้วยการหย่าร้างกัน หรือการเลือกใช้ชีวิตเป็นครอบครัวของคนรักเพศเดียวกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเหล่านี้ทำให้เกิดรูปแบบครอบครัวแบบใหม่มากยิ่งขึ้น เช่น ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวหรือพ่อเลี้ยงเดี่ยว (Single parent home) ครอบครัวที่มีลูกติดจากฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่ (Blended family) ครอบครัวของพ่อหรือแม่ที่เป็นเพศเดียวกัน (Single sex parents) เป็นต้น

การสร้างเสริมความเข้มแข็งแก่สถาบันครอบครัวท่ามกลางสภาพการเปลี่ยนแปลงข้างต้น จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะสังคมจะอยู่รอดปลอดภัยและก้าวหน้าในทางสร้างสรรค์ได้ ก็ด้วยการทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ของครอบครัว โดยเฉพาะการทำหน้าที่บ่มเพาะค่านิยมและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้แก่สมาชิกของสังคม ซึ่งหากครอบครัวมีความเข้มแข็งก็จะเป็นเสมือนการสร้างเกราะภูมิคุ้มกันให้เด็กก็จะเติบโตด้วยความรักความอบอุ่น เป็นคนที่มีความคิดเชิงบวกต่อสังคม เป็นคนดีที่มีความสุข

๕.๒ ยุทธศาสตร์การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงและการปรับเปลี่ยนกระบวนการบริหารทรัพยากรบุคคลเพื่อการเรียนรู้

๑) การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อการขับเคลื่อนระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม

การขับเคลื่อนเพื่อสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์ จำเป็นต้องกำหนด กลไก วิธีการ บริหารการเปลี่ยนแปลง เพื่อปรับเปลี่ยน วิถีคิด วิถีปฏิบัติ ซึ่งผลการศึกษาด้านการพฤติกรรมของมนุษย์ ล้วนแล้วแต่ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า มนุษย์ทุกคนล้วนสามารถที่จะเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ สามารถจะรู้ดีรู้ชั่ว มีความคิดสร้างสรรค์ได้มากมายหากได้รับโอกาสกระตุ้น ส่งเสริมให้นำสมองทั้งสองข้าง ออกมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ “ People already have power through their knowledge and motivation. Empowerment is letting this power out” (Kenneth H Blanchard)

ผลงานวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า การสนับสนุนให้เกิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในแนวราบเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้รับการส่งเสริม สนับสนุนจากผู้นำที่มีอำนาจสั่งการ ในทุกระดับขององค์กร “Unless empowerment starts at the top it's going nowhere” (Ken Blanchard) อีกทั้งยังชี้ให้เห็นชัดเจนว่า องค์กรที่สามารถบริหารประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ล้วนแล้วแต่ขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำที่ดี เป็นที่น่าเชื่อถือศรัทธา เป็นทั้งผู้มีความรู้ความสามารถ และยึดมั่นยืนหยัดในหลักการความถูกต้อง

ด้วยเหตุผลดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การขับเคลื่อนเพื่อสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์ คุณธรรมและจริยธรรม จึงมีเป้าหมายสำคัญในการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง เพื่อบริหารการเปลี่ยนแปลง ให้เกิดการเรียนรู้ วิถีคิดและวิถีการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคม ให้สอดคล้องกับค่านิยมที่พึงประสงค์ และมีคุณธรรมและจริยธรรม

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงาน หรือผู้ตาม ผ่านองค์ประกอบพฤติกรรมเฉพาะ ๔ ประการ หรือเรียกว่า Four I's ได้แก่

- การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ด้วยการทำให้เป็นแบบอย่างที่น่าเชื่อถือศรัทธา น่าไว้วางใจ มีวิสัยทัศน์ (Idealized Influence)

- การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration Motivation) การจูงใจให้เกิดความท้าทาย กระตุ้นจิตวิญญาณของทีมให้มีชีวิตชีวา กระตือรือร้น ฮึกเหิม

- การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation) กระตุ้นให้ผู้ร่วมงาน มองปัญหาในมุมมองใหม่ ๆ คิดริเริ่มแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

- การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individual Consideration) สร้างความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับแต่ละบุคคล ให้การดูแล เป็นทั้งผู้ฝึกสอน เป็นทั้งที่ปรึกษาของผู้ตามเป็นรายคน

๒) กระบวนการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง

การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เป็นตัวนำหรือขับเคลื่อนให้เกิดการจัดการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์ คุณธรรมและจริยธรรม ในลักษณะที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จำเป็นต้องดำเนินการตามแนวทางดังต่อไปนี้

ภาคราชการ

- ปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาฝึกอบรมในสถาบันวิทยาลัยการฝึกอบรมนักบริหารภาครัฐทุกระดับ ที่มีลักษณะการบรรยาย ถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ เฉพาะทางมาเป็นการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแบบ บูรณาการ ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ปฏิบัติจริง สามารถวัดผลในแง่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ได้อย่างเป็นรูปธรรม มิใช่แค่รับรู้ให้สอบผ่านหรือการฝึกอบรมเพื่อเลื่อนวิทยฐานะเท่านั้น
- สนับสนุนให้สถาบันการฝึกอบรม และสถานศึกษาของรัฐ จัดหลักสูตร “การบริหารการเปลี่ยนแปลง” ให้แก่ผู้บริหารส่วนราชการต่าง ๆ ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และท้องถิ่นเพื่อปรับบทบาทของผู้บริหารให้เกิด สภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งมีทักษะในการทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการ
- ให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกกับการส่งผู้บริหารระดับกลางเข้ารับการฝึกอบรมในหลักสูตรการบริหาร การเปลี่ยนแปลง และทักษะการทำหน้าที่วิทยากรกระบวนการให้ครอบคลุมทุกองค์กรของภาครัฐ ทั้งใน ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น เนื่องจากผู้บริหารระดับกลาง เป็นผู้เชื่อมต่อที่สำคัญในการถ่ายทอดนโยบาย จากผู้บังคับบัญชาระดับสูงมาสู่การวางแผนปฏิบัติการ ร่วมกับผู้ใต้บังคับบัญชาระดับล่าง และจะเลื่อนขั้นขึ้นไป เป็นผู้บังคับบัญชาระดับสูงที่มีสภาวะผู้นำที่ดีต่อไปในอนาคตได้
- ควรมอบให้สำนักงานพัฒนาระบบราชการ ร่วมกับ สำนักงาน ก.พ. ร่วมนำแนวทางและหลักการ ดังที่ได้เสนอไว้ข้างต้น ไปจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อนำเสนอคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบต่อไป

ภาคศึกษา

- ครูมีศักยภาพในเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง เพราะมีหน้าที่โดยตรงในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ สำหรับเด็ก การปฏิรูประบบการเรียนรู้และกระบวนการเรียนการสอนจึงต้องเน้นที่ครูผู้สอน ให้ครูทำหน้าที่เป็น ผู้นำหรือผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดค่านิยมที่พึงประสงค์ และคุณธรรมจริยธรรมในตัวเด็ก ครูผู้สอน ต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงเพื่อเพื่อการขับเคลื่อนค่านิยมที่พึงประสงค์
- การพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อเปลี่ยนแปลงสำหรับครู ต้องทำให้ครูมีความตระหนัก ความรู้ ความเข้าใจ ถึงความสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และมีความตระหนักในตนเองถึงบทบาท สำคัญในการหล่อหลอมกลมกล่อมเด็กให้เป็นพลเมืองดีและเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ไม่ใช่มีหน้าที่เพียงสอนให้อ่านออกเขียนได้หรือบวกลบคูณหารเท่านั้น จึงต้องมีหลักสูตรพัฒนาครูในเรื่องนี้โดยตรงในทุกระดับ และครูทุกคน ต้องเข้าการพัฒนาเพื่อสร้างภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ก่อนเข้าสู่วิชาชีพ และในขณะที่ ประกอบวิชาชีพเป็นระยะ เพื่อต่อยอดและสร้างแรงบันดาลใจในการเป็นครูผู้มุ่งเพาะคุณธรรมจริยธรรม
- นอกจากนี้ จำเป็นต้องสร้างสภาวะแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง การประเมินผลงานของครูและของโรงเรียนต้องคำนึงถึงหลักการความเป็นครูผู้สร้างการเรียนรู้ ความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยเฉพาะเพื่อการสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์และคุณธรรมจริยธรรม มากกว่า การให้ความสำคัญต่อวิทยฐานะของครู และผลการเรียนของเด็ก ซึ่งไม่ควรพิจารณาจากความสามารถในการ สอบผ่านหรือไม่ผ่านเพียงอย่างเดียวแต่ควรพิจารณาจากความสามารถของเด็กในการเรียนรู้ และมีพฤติกรรม ที่สอดคล้องตามค่านิยมที่พึงประสงค์และคุณธรรมจริยธรรม

ผู้นำในระดับท้องถิ่น

- ในทางปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันทั่วประเทศอาจมีความยาก เมื่อเปรียบเทียบกับ การสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่น จึงควรมุ่งเป้าหมายเฉพาะไปยังองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ด้วยการพัฒนา ภาวะผู้นำองค์กรส่วนท้องถิ่นในแต่ละระดับทั้งภาคราชการและภาคการเมือง ให้เกิดความตระหนักถึง

ความสำคัญของการปลูกฝังจิตสำนึกคุณธรรม จริยธรรมแก่ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ และวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง (มิใช่เฉพาะการสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างเพื่อการเรียนรู้เท่านั้น) ซึ่งสามารถทำได้ด้วยการจัดหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับสร้างภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง

- เมื่อผู้นำในระดับท้องถิ่นมีความเข้าใจถึงความสำคัญของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่แล้ว ผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่นนี้จะทำให้เกิดนโยบายและลงมือปฏิบัติเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ค่านิยมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย

- กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะที่เป็นหน่วยงานส่วนกลางจึงต้องทำหน้าที่อำนวยความสะดวกสร้างสภาพแวดล้อมทางนโยบายที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงนี้ เช่น กระตุ้นบรรยากาศการเรียนรู้เพื่อขับเคลื่อนค่านิยมที่พึงประสงค์และสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรมด้วยการจัดแลกเปลี่ยนระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้รางวัลเพื่อเป็นกำลังใจแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีแนวทางปฏิบัติที่ดีในการสร้าง

การใช้สื่อสร้างผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง

- สื่อคือห้องเรียนของสังคม ดังนั้น ต้องมีการพัฒนาสื่อสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้และขับเคลื่อนคุณธรรม จริยธรรม เพราะสื่อเป็นเครื่องมือสำคัญที่สร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับกว้าง ครอบคลุมทั้งสังคม สื่อที่ดีต้องช่วยกระตุ้นความคิดในเชิงจริยธรรมแบบไม่ยัดเยียด และมีลักษณะที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย และต้องมีการรณรงค์ในระยะยาวด้วยการใช้สื่อเพื่อสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์ และสร้างให้เกิดผู้นำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการพัฒนาสื่อในลักษณะนี้อาจใช้การสนับสนุนจากกองทุนสื่อสาธารณะเพื่อส่งเสริมให้เกิดการผลิตและเผยแพร่สื่อที่มีลักษณะดังกล่าว และถือเป็นหน้าที่ของรัฐโดยตรงที่จะรับผิดชอบด้านการรณรงค์ในภาพกว้างนี้

ภาคประชาสังคม เป็นอีกภาคส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญ ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของผู้ที่ห่วงใยใส่ใจส่วนรวมแล้ว การทำงานประสานกันระหว่างรัฐและภาคประชาสังคม และภาคส่วนอื่น ๆ จะทำให้การทำงานร่วมกันเกิดผลมากยิ่งขึ้น ภาคประชาสังคมจึงสามารถเป็นผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงได้ จึงควรส่งเสริมให้มีการดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้

- การสนับสนุนการทำงานของภาคประชาสังคมในฐานะที่เป็นกลไกขับเคลื่อนอุดมการณ์เพื่อสังคม
- การส่งเสริมภาคประชาชนรวมตัวกันและสร้างเครือข่ายอุดมการณ์ทำความดีเพื่อขับเคลื่อนสังคม เช่น ตัวอย่างองค์กรมือจีของไต้หวัน ที่มีการรวมตัวและขยายเครือข่ายในการทำความดี ฯลฯ

ภาคธุรกิจเอกชน เป็นภาคส่วนที่มีพลังในการขับเคลื่อนสังคม โดยแต่เดิมธุรกิจเอกชนถูกหล่อหลอมให้คิดถึงแค่ประโยชน์ของธุรกิจ แต่การสร้างความสำเร็จที่ถูกต้องว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม หากสังคมอยู่ไม่ได้ ประชาชนอยู่ไม่ได้ ธุรกิจย่อมอยู่ไม่ได้ และการรับผิดชอบต่อสังคมเป็นหน้าที่ของธุรกิจเอกชนด้วยเช่นกัน ภาคธุรกิจเอกชนจึงสามารถเป็นผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงได้ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้เกิดธุรกิจเพื่อสังคม

- ธุรกิจเพื่อสังคม หรือ Social enterprises คือการทำธุรกิจโดยคำนึงถึงสังคมส่วนรวม บนพื้นฐานความถูกต้อง ไม่เอารัดเอาเปรียบ ไม่ค้ำกำไรเกินควร ใส่ใจสิ่งแวดล้อม ชุมชน และสังคมที่ธุรกิจมีส่วนร่วม หากสามารถปลูกฝังแนวคิดดังกล่าวไปยังธุรกิจต่าง ๆ ประเทศไทยและสังคมไทยย่อมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ถ้อยทีถ้อยอาศัย และเป็นสังคมแห่งการพึ่งพาเอื้ออาทรกัน โดยภาคธุรกิจจะมีส่วนร่วมเป็นผู้ขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ค่านิยมที่พึงประสงค์และการมีคุณธรรม จริยธรรม

๕.๓ มาตรการการหล่อหลอมกล่อมเกลาร่างค่านิยมและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

การหล่อหลอมกล่อมเกลาร่างสังคม (Agents of socialization) นับเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งในการสร้างคนให้เติบโตมามีค่านิยมอย่างไร และมีคุณธรรมจริยธรรมประจำใจหรือไม่ ซึ่งการหล่อหลอมกล่อมเกลาร่างสังคมประกอบด้วยสถาบันทางสังคมที่สำคัญ ได้แก่ โรงเรียน/สถาบันการศึกษา ครอบครัวและระบบการเลี้ยงดู สถาบันศาสนา ชุมชนท้องถิ่น สื่อมวลชน/สื่อสาธารณะ เป็นต้น ซึ่งทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันและรวมพลังขับเคลื่อนไปด้วยกัน

๕.๓.๑ โรงเรียน/สถาบันการศึกษา

โรงเรียนเป็นสถาบันที่สำคัญมากในการหล่อหลอมกล่อมเกลาร่างคนโดยเฉพาะตั้งแต่ในวัยเด็ก ซึ่งต้องมีการให้ความสำคัญทั้งระบบการศึกษา หลักสูตรการศึกษา และวิธีการเรียนการสอน รวมทั้งครูผู้สอนซึ่งมีส่วนสำคัญมากในกระบวนการหล่อหลอมนี้ รวมถึงตัวนักเรียนเองซึ่งต้องได้รับการกระตุ้นและสร้างค่านิยมที่เหมาะสมที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาประเทศต่อไป โดยมีมาตรการดังนี้

● ระบบ/หลักสูตร

- ปฏิรูประบบการศึกษา ทั้งระบบความคิดเกี่ยวกับการศึกษาและระบบการจัดการเรียนการสอน ความหมายของการศึกษาที่แท้จริง ระบบการศึกษาที่ไม่ได้เน้นเฉพาะการสอบและการแข่งขันเท่านั้น แต่ต้องมุ่งในการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม สร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม และต้องนำไปสู่วิถีปฏิบัติให้ได้
- การปรับปรุง/ปฏิรูปหลักสูตร เพื่อสอนคุณธรรมจริยธรรม เช่น การสอนประวัติศาสตร์ การเรียนรู้ประสบการณ์บทเรียนจากอดีต การเรียนรู้ประวัติของผู้ที่ทำความดีให้บ้านเมือง (Local heroes) การประกวดการเขียนตำราประวัติศาสตร์
- การให้ความสำคัญต่อการสร้างและถ่ายทอดค่านิยมที่พึงประสงค์หลัก (Core values) ในระบบการศึกษา (เช่น ความเอาใจจริงเอาใจ ไม่ฉาบฉวย) สอนอย่างจริงจังไม่ได้เป็นเพียงรูปแบบ (ป๊อพง ลงลึก)
- การจัดให้มี Liberal Arts Education เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ซึมซับสุนทรียภาพและความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ การรู้จักผ่อนคลายเป็นไม่ตึงเครียดเกินไป ซึ่งจะเป็นการรักษาสมดุลของชีวิต และจรรโลงสังคมให้น่าอยู่และสมบูรณ์อย่างแท้จริง โดยให้ผู้ศึกษามีโลกทัศน์ที่เปิดกว้าง เรียนรู้ถึงความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่รอบรู้และมีความสมดุลทางอารมณ์และจิตใจด้วย
- การเชื่อมโยงกิจกรรมในหลักสูตรและกิจกรรมนอกหลักสูตร เช่น ให้เด็กไปดูแลผู้สูงอายุ, สร้างบ้านให้คนจน, ทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมลูกเสือ – เนตรนารี – ยุวกาชาด ทั้งนี้ จะทำให้เด็กเข้าใจสังคม มีจิตใจเอื้ออารีต่อผู้อื่น เข้าใจความแตกต่างหลากหลายของสังคม และรู้จักลงมือปฏิบัติจริงเพื่อช่วยสังคม
- การปรับปรุงวิธีการประเมินผลงานของครูและโรงเรียน โดยคำนึงถึงเป้าหมายของการศึกษาอย่างแท้จริงและวัตถุประสงค์ที่ตรงจุด เช่น การวัดผลครูควรอยู่ที่การสอนให้เด็กรู้จักคิดและได้พัฒนาตนเอง การนำค่านิยมที่พึงประสงค์มาใช้ในการวัดผลการเรียนด้วย โดยไม่ได้วัดด้านความรู้เท่านั้นและต้องวัดถึงพฤติกรรม นิสัย และจิตสำนึก

- การส่งเสริม การให้การยอมรับ และการให้คุณค่าแก่คนที่ทำดี มีค่านิยมที่พึงประสงค์ และมีคุณธรรม จริยธรรม เพื่อสร้างบรรยากาศและแรงจูงใจในการทำมาดี ประเด็นนี้มีความสำคัญยิ่ง เพราะจะสร้างรากฐานของการยอมรับ ส่งเสริม และยกย่องการทำมาดี และคนดี ซึ่งจำเป็นยิ่งต่อการปรับเปลี่ยนสังคมไทยที่อ่อนแอทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม

- กระบวนการเรียนรู้

- กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน การได้ฝึกปฏิบัติและซึมซับผ่านประสบการณ์ เป็นกระบวนการสอนที่让孩子ได้รู้ได้คิด โดยไม่ใช่ใช้การท่องจำหรือบังคับ โดยเฉพาะให้มีการพิจารณา ทบทวนการกระทำของตนเองในเชิงจริยธรรมจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างคนและพลเมืองที่ดี
- การสอนที่ไม่เน้นชั่วโมงการสอน/รายหัวข้อของวิชาแต่เปิดพื้นที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้ เพราะการเรียนรู้ของเด็กสามารถทำได้ตลอดเวลา ไม่ใช่เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น การสอนให้เด็กรู้จักเรียนรู้และใฝ่หาความรู้ด้วยตนเองจึงเป็นการสำคัญกว่าการที่ครูเป็นฝ่ายให้ความรู้เพียงทางเดียว เช่น การรวมกลุ่มกันแลกเปลี่ยนเพื่อตรวจสอบและพัฒนาตนเอง การรวมกลุ่มเพื่อเล่าสถานการณ์ในบ้านเมือง เป็นต้น
- การสอนโดยใช้กิจกรรมที่เป็นกิจวัตรประจำวัน กิจกรรมที่ทำเป็นประจำ ต้องบูรณาการลงในพฤติกรรมในทุกขั้นตอนทุกเวลาของผู้เรียน และกิจกรรมการเรียนรู้อื่น ๆ เช่น การบูรณาการกับสถาบันศาสนา เป็นต้น
- การกระตุ้นให้เด็ก/นักเรียน ได้คิดและตั้งคำถาม เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม เพื่อกระตุ้นกระบวนการคิดของเด็ก เกิดความคิดสร้างสรรค์ และการต่อยอดทางความคิด กระบวนการสอนต้องส่งเสริมและไม่ปิดกั้นความคิดของเด็ก เด็กได้คิดได้ตั้งคำถาม ได้ตอบโต้ ได้หาคำตอบเอง เป็นการประเทืองปัญญาของเด็กได้ดียิ่ง

- ครูผู้สอน

- ครูผู้สอน เข้าใจถึงคุณค่าที่แท้จริงของการเรียนรู้ รู้จักประยุกต์เพื่อถ่ายทอดบทเรียนและถ่ายทอดค่านิยมที่ถูกต้อง รวมถึงการสอนในวิชาต่าง ๆ ที่ครูต้องเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าที่แท้จริงของวิชานั้น ไม่ใช่สอนตามตัวอักษร ครูต้องสามารถบูรณาการค่านิยมที่พึงประสงค์ไปในการสอนวิชาต่าง ๆ และวิถีชีวิตประจำวันได้
- การทดสอบทัศนคติ/คุณลักษณะของผู้จะมาเป็นครู นั่นคือต้องมีความเป็นครู หรืออุดมการณ์ความเป็นครู เพราะครูเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในการหล่อหลอมนักเรียน จึงต้องคัดสรรคนที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง รักในการสอนและทุ่มเทให้กับนักเรียนอย่างแท้จริง
- การปรับทัศนคติ/ปลูกจิตสำนึกและจิตวิญญาณความเป็นครูให้เข้าใจถึงบทบาทในการปลูกฝังค่านิยม บ่มเพาะความเป็นครู
- การจัดให้มีหลักสูตรอบรมครูผู้สอนเพื่อให้ถ่ายทอดคุณธรรมจริยธรรมได้อย่างร่วมสมัยและมีประสิทธิภาพ
- การส่งเสริม สร้างแรงจูงใจและให้กำลังใจครูที่มีผลงานดีเด่นด้านการสอนคุณธรรม จริยธรรม

- มาตรการฟื้นฟูศักดิ์ศรีความเป็นครู ซึ่งต้องทำให้ครูเกิดความภาคภูมิใจและรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเอง โดยการปฏิบัติหน้าที่ให้สมกับความเป็นครูในฐานะ “แม่พิมพ์ของชาติ”

- นักเรียน

- กลไกการสร้างแรงจูงใจแก่นักเรียนเรื่องคุณธรรมจริยธรรม เช่น การเรียนต่อการจบการศึกษา โดยนำค่านิยมที่พึงประสงค์มาเป็นส่วนหนึ่งของการคัดเลือก เป็นต้น
- การเรียนรู้ของนักเรียนที่ช่วยสร้างแรงบันดาลใจในการมีค่านิยมที่ดี เช่น การใช้วิธีการ “การบ้านห้าข้อ” ของประเทศเวียดนาม เป็นต้น
- ส่งเสริมการสร้าง Intellectual curiosity เช่น การสร้างสถานการณ์จำลองหรือให้เด็กเรียนรู้จากกรณีศึกษา หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม ในชุมชน โดยอาจเป็นหัวข้อข่าว หรือการส่งเสริมให้เด็กเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม โดยการเข้าไปทำกิจกรรมและเรียนรู้จากชุมชน เป็นต้น

๕.๓.๒ ครอบครัวและการหล่อหลอมกล่อมเกลาเด็ก

ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่เริ่มหล่อหลอมกล่อมเกลาคนในช่วงแรกของชีวิต การหล่อหลอมของสถาบันการศึกษาและสถาบันครอบครัวควรจะไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะทำให้เกิดพลังและการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง ครอบครัวจะมีส่วนช่วยต่อยอดอย่างมาก และยังสามารถส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อื่น ๆ ภายนอกห้องเรียนได้เหมือนกับในโรงเรียน ซึ่งพ่อแม่/ผู้ปกครองเองจึงจำเป็นต้องมีความรู้ทั้งในเรื่องของค่านิยมที่พึงประสงค์ และการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ของเด็ก รวมทั้งต้องมีการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวสามารถทำหน้าที่หล่อหลอมกล่อมเกลาทางสังคมแก่เด็ก เป็นศูนย์กลางแห่งความรักความผูกพันและความอบอุ่น โดยคณะอนุกรรมการเห็นว่ามาตรการสำคัญที่จะส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวได้แก่

๑) มาตรการเชิงนโยบายเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวสมัยใหม่ ได้แก่

- มาตรการทางภาษีที่สนับสนุนและจูงใจให้ครอบครัวดูแลสมาชิกในครอบครัว เช่น
 - การลดหย่อนภาษีสำหรับผู้ที่มีบุตรในวัยพึ่งพิงโดยเฉพาะในช่วงแรกของชีวิต การดูแลบุพการีเมื่อชราภาพ การดูแลกันเองระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งปัจจุบันมีการใช้อยู่แล้วแต่ควรเพิ่มประเภทและเพดานการลดหย่อนเพื่อสร้างแรงจูงใจ เช่น มาตรการลดหย่อนเป็นพิเศษสำหรับครอบครัวที่มีเด็กแรกเกิด สำหรับครอบครัวที่ต้องดูแลสมาชิกในครอบครัวที่ดูแลตนเองไม่ได้ สำหรับผู้ที่ให้เงินสนับสนุนหรือมีภาระในการดูแลสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว เป็นต้น
- มาตรการสนับสนุนการสร้างศูนย์ดูแลเด็กภายในสถานที่ทำงาน เพื่อเป็นมาตรการพิเศษใช้กับสถานที่ทำงานเพื่อให้ครอบครัวได้ใกล้ชิดและสร้างความรักความอบอุ่นในครอบครัว เช่น
 - การจัดให้มีศูนย์เลี้ยงดูเด็กเล็กในสถานที่ทำงาน
 - การจัดให้มีพื้นที่และกิจกรรมดูแลเด็กของสถานที่ทำงานในช่วงปิดเทอม โดยอาจเริ่มอย่างจริงจังในภาคราชการก่อนแล้วจึงขยายไปยังภาคเอกชน

- การมีมาตรการจูงใจให้ธุรกิจมีการให้ความสำคัญต่อบทบาทการเลี้ยงดูและใกล้ชิดเด็กของครอบครัวพนักงาน เช่น มาตรการด้านภาษีสำหรับธุรกิจที่จัดให้มีศูนย์เลี้ยงดูและดูแลเด็กในสถานที่ทำงาน การเชิดชูเกียรติและให้ความสำคัญสถานประกอบการดีเด่นที่คำนึงถึงความเข้มแข็งของครอบครัว เป็นต้น
- มาตรการสร้างความเข้าใจแก่นายจ้างเกี่ยวกับการสร้างเงื่อนไขสภาพแวดล้อมของสถานที่ทำงาน เพื่อให้พนักงานมีครอบครัวเข้มแข็งที่จะส่งผลต่อคุณภาพในการทำงานของพนักงานและคุณภาพของคนในสังคมภาพรวม เช่น
 - การกำกับให้สถานประกอบการปฏิบัติตามและบังคับใช้ตามพระราชบัญญัติสิทธิการลาหลังคลอดบุตร
 - การจัดเวลาทำงานอย่างยืดหยุ่นเพื่อให้สอดคล้องกับการใช้เวลาของครอบครัว
 - การสนับสนุนให้ใช้เวลาลาพักร้อนกับครอบครัว
 - การให้ความสำคัญในด้านความก้าวหน้าในงานต่อพนักงานที่มีครอบครัว
 - การส่งเสริมกิจกรรมวันครอบครัวของพนักงาน (Family day)
- มาตรการด้านสวัสดิการสังคมอื่น ๆ เช่น
 - การสนับสนุนค่าเลี้ยงดูแก่ครอบครัวที่มีเด็กก่อนที่จะช่วยแบ่งเบาภาระการเลี้ยงดูซึ่งขณะนี้ได้เริ่มดำเนินการแล้ว
 - การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุที่เกษียณอายุแต่รักที่จะทำงานเพื่อสังคมมาทำหน้าที่เป็นครอบครัวทดแทนแก่ครอบครัวที่พ่อแม่ผู้ปกครองอาจไม่มีเวลา เพื่อสร้างความรักความอบอุ่นแก่เด็ก ให้เด็กใช้เวลาอย่างมีประโยชน์ เช่น จัดให้มีกิจกรรมสิ่งประดิษฐ์หลังเลิกเรียน กิจกรรมการประกอบอาหารแก่เด็ก เป็นต้น
 - การสนับสนุนกิจกรรมขององค์กรภาคประชาสังคมที่ทำงานด้านการส่งเสริมสวัสดิการและความเข้มแข็งของครอบครัว

๒) มาตรการใช้สื่อเพื่อส่งเสริมการให้คุณค่าต่อครอบครัว

- การใช้สื่อรณรงค์เพื่อกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของครอบครัวและใช้เวลาาร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว เช่น
 - การใช้การประชาสัมพันธ์รณรงค์
 - การมีคอลัมน์ในนิตยสารและหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับครอบครัว
 - รายการวิทยุและโทรทัศน์เกี่ยวกับครอบครัว
 - ละครโทรทัศน์ที่แสดงให้เห็นคุณค่าของครอบครัว
 - กิจกรรมประชาสัมพันธ์แนวปฏิบัติที่ดีในการใช้เวลาแก่ครอบครัวซึ่งมีหลายรูปแบบ
 - การมอบรางวัลครอบครัวดีเด่น
 - การคัดเลือกบุคคลต้นแบบที่เป็นที่รู้จักให้เป็นต้นแบบเกี่ยวกับการให้ความสำคัญต่อครอบครัว

- การใช้เทคโนโลยีสื่อสารเพื่อการใช้เวลาร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว ปัจจุบันเทคโนโลยีทำให้สมาชิกครอบครัวสามารถใกล้ชิดและใช้เวลาด้วยการใช้เครื่องมือสื่อสาร โดยอาจมีมาตรการบางประการ เช่น
 - ลดราคาค่าโทรศัพท์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว
 - ลดราคาอุปกรณ์โทรศัพท์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว
 - ส่งเสริมช่วงเวลาพิเศษ Happy Hour ของครอบครัวโดยให้เป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมการขาย
 - ให้ความรู้ผู้สูงอายุ (ปู่ย่า ตายาย เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยี)
 - การพัฒนา App. ที่ช่วยติดตามและสื่อสารระหว่างสมาชิกของครอบครัว

๓) มาตรการการศึกษาเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กให้กับพ่อแม่และผู้ปกครอง

มาตรการนี้เป็นการให้ความรู้ความเข้าใจและเพิ่มพูนทักษะแก่พ่อแม่ผู้ปกครองในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เป็นคนดีของสังคมด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น การอบรมสัมมนา การประชุมกลุ่มย่อย การใช้สื่อเผยแพร่ในลักษณะต่าง ๆ โดยคำนึงถึงประเด็นสำคัญต่อไปนี้

- ความครอบคลุมพัฒนาการในทุกช่วงของการใช้ชีวิตครอบครัว ตั้งแต่เมื่อคู่แต่งงานตกลงใจที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ช่วงการตั้งครรภ์ หลังคลอด และการออกแบบแผนงานให้ความรู้ที่สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กในแต่ละระยะ เช่น การดูแลใส่ใจเพื่อปลูกฝังคุณธรรมในเด็กเล็ก วิธีเล่นกับลูก การเป็นตัวแบบและฝึกการตัดสินใจทางจริยธรรมให้ลูกในวัยเรียนรู้ การฝึกให้ลูกมีวินัยและรับผิดชอบ วิธีการพูดคุยกับลูกเพื่อกระตุ้นเหตุผลเชิงจริยธรรม การคิดวิเคราะห์ที่ให้เหตุผลรวมทั้งการเป็นเพื่อนและที่ปรึกษาเมื่อลูกก้าวเข้าสู่วัยรุ่นและหนุ่มสาว การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและลดความเครียด เป็นต้น
- เนื้อหาควรคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่าง เช่น กลุ่มพ่อหรือกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยว (Single parents) ครอบครัวที่ย่ำรุ่ง ครอบครัวที่ปู่ย่า ตายาย เป็นผู้เลี้ยงดู ครอบครัวพ่อแม่ทำงาน เป็นต้น

๔) มาตรการเพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพและความรักความเข้าใจกันในครอบครัว เช่น

- กิจกรรมปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของสมาชิกครอบครัว โดยอาจจัดเป็นแผนงานเฉพาะเรื่อง เช่น การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างบทบาทของพ่อและแม่ การควบคุมอารมณ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว กิจกรรมพิเศษเพื่อเข้าใจความต้องการของสมาชิกในครอบครัว การรู้จักรับฟังซึ่งกันและกัน การจัดความสมดุลในชีวิตและงาน รวมถึงการจัดให้มีที่ปรึกษาการแก้ไขปัญหาครอบครัว เป็นต้น
- กิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ เช่น
 - การจัดให้มีพื้นที่หรือสถานที่เพื่อการใช้เวลาร่วมกันของครอบครัว
 - การลดราคาบัตรเข้าชมสถานที่/กิจกรรม/บัตรโดยสาร/บัตรชมภาพยนตร์เป็นพิเศษในกรณีที่มาเป็นครอบครัว
 - การจัดกิจกรรมพิเศษเพื่อการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกในครอบครัว เช่น กิจกรรมวันครอบครัว การจัดเดิน-วิ่ง Family run กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสาธารณะของครอบครัว Family sport day การเข้าค่ายกิจกรรมครอบครัว Family rally และกิจกรรมศิลปะ วัฒนธรรมอื่น ๆ ที่ครอบครัวสามารถใช้เวลาร่วมกันอย่างสนุกสนานและมีความสุข

๕) มาตรการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างบ้านและโรงเรียน เช่น

- การสร้างเครือข่ายพ่อแม่ เพื่อเป็นพื้นที่สนับสนุนให้กำลังใจ แลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์ในการเลี้ยงดูเด็ก โดยอาจเป็นเครือข่ายออนไลน์ หรือเครือข่ายในพื้นที่ การจัดกิจกรรมพูดคุย (Peer group) และจัดให้มีผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษา
- การส่งเสริมบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในโรงเรียน โดยใช้พื้นที่โรงเรียนเป็นศูนย์กลาง ด้วยการจัดกิจกรรมเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก - ครู - ผู้ปกครอง และกิจกรรมเชิงรุกอื่น ๆ เช่น
 - การเยี่ยมบ้าน
 - การสร้างจิตอาสาของผู้ปกครองให้ช่วยดูแลเด็กอื่น ๆ ที่พ่อแม่อาจไม่มีเวลา การสร้างเครือข่ายพ่อแม่ผู้ปกครองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร
 - การเล่นละครของโรงเรียน
 - กิจกรรมกีฬาสำหรับผู้ปกครองและนักเรียน
 - กิจกรรมการประกวดและแข่งขันอื่น ๆ เช่น การประกอบอาหาร การวาดภาพ เป็นต้น
- การส่งเสริมบทบาทของสมาคมผู้ปกครองและครู
- การใช้พื้นที่โรงเรียนในวันหยุดให้เกิดประโยชน์สร้างสรรค์ต่อโรงเรียนและชุมชน เช่น เปิดให้ใช้ห้องสมุดและสนามกีฬาในวันหยุดเพื่อนักเรียนจะได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การใช้พื้นที่โรงเรียนจัดกิจกรรม

๕.๓.๓ สถาบันศาสนา

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่มีความผูกพันกับสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต ในท้องถิ่นวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจและศูนย์รวมแหล่งความรู้ภูมิปัญญาต่าง ๆ โดยต้องให้วัดและสถาบันทางศาสนาอื่น ๆ ส่งเสริมและให้ความรู้และค่านิยมต่าง ๆ และเป็นแบบอย่างของชุมชนอย่างถูกต้องตรงตามแก่นแท้ของแต่ละศาสนา และชักนำให้นำหลักศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน

- การใช้ศาสนาเป็นตัวนำ เช่น ให้มีหลักสูตรพุทธศาสนาในวันอาทิตย์ หรือวันใดวันหนึ่ง/การให้ในวันหยุดในวันพระหรือวันโกน เพื่อให้ทั้งครอบครัวพากันไปเข้าวัด
- การเชื่อมโยงระหว่างสถาบันศาสนากับโรงเรียน รวมถึงชุมชน โดยการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งนอกเหนือจากกิจกรรมของวัดก็ได้ โดยเฉพาะกิจกรรมที่ส่งเสริมและให้ความรู้เรื่องค่านิยมและความดีแก่เด็ก เยาวชน และคนในชุมชน

๕.๓.๔ ชุมชนท้องถิ่น

ปัจจุบันการให้ความสำคัญกับท้องถิ่นและการเห็นถึงศักยภาพของท้องถิ่นมีมากขึ้นอย่างมาก การรวมพลังของคนในชุมชนและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมช่วยรับผิดชอบถึงความเป็นไปของชุมชน รวมถึงเด็กและเยาวชนในชุมชนเองจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก

- ห้องเรียนชุมชน เปิดพื้นที่การเรียนรู้ค่านิยมให้คนในชุมชน ประชาชนทั่วไป ได้เข้ามาทำกิจกรรมเสริมสร้างค่านิยมฯ
- การสนับสนุนให้ชุมชนหรือองค์กรท้องถิ่นจัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมฯ เพื่อให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกระดับทุกช่วงวัย

๕.๓.๕ สื่อมวลชน/สื่อสาธารณะ

สื่อมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อสังคมและประชาชนในปัจจุบัน การใช้ประโยชน์จากช่องทางดังกล่าว โดยการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์โดยการส่งเสริมรณรงค์ค่านิยมที่พึงประสงค์ คุณธรรมและจริยธรรม และความดี เพื่อให้ประชาชนเห็นถึงความสำคัญของเรื่องเหล่านี้จะทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว

- การสื่อสารเพื่อกระตุ้นความคิด เช่น การมีวันนี้เพราะพี่ให้ ไม่ยอมรับคนโกง เป็นต้น ทำให้ประชาชนได้ฉุกคิด
- การเผยแพร่คุณงามความดี และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เป็นการหล่อหลอมจิตใจให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน รู้จักนึกถึงส่วนรวม
- การกระจายเสียงเกี่ยวกับธรรมชาติ หรือเรื่องราวที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ความพยายามและความสำเร็จของบุคคลธรรมดา
- สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ให้ความสำคัญกับข่าวด้านการศึกษาที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม
- ผลิตรายการที่สร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ละคร สปอตโฆษณา สารคดี หรือวาไรตี้ที่เป็นประโยชน์
- การสร้างวัฒนธรรมและบรรยากาศในสังคมและในองค์กรต่าง ๆ ในการส่งเสริมรณรงค์ค่านิยมที่พึงประสงค์ คุณธรรมและจริยธรรม และการให้พื้นที่และการยกย่องคนดี

๕.๔ กลไกขับเคลื่อนวาระการพัฒนา ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม เพื่อความเป็นพลเมืองที่ดีและมนุษย์ที่สมบูรณ์

ในการขับเคลื่อนให้เห็นผล จะต้องมียกลไกที่ออกแบบเฉพาะสำหรับการผลักดันให้เกิดการพัฒนา ระบบค่านิยมและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งคณะอนุกรรมการมีความเห็นว่ากลไกที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีลักษณะเบื้องต้น ดังนี้

๕.๔.๑ ผู้นำและนโยบาย (Leadership and top policy level)

๑) ด้าน Political will และ Political commitment

ผู้นำประเทศในฐานะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องแสดงจุดยืน ทิศทาง และเจตจำนงที่แรงกล้า เพื่อสื่อสารถึงวิสัยทัศน์และเป็นการวางพันธกิจร่วมกันของคนในชาติ โดยสามารถทำได้ ดังนี้

- วาระทางนโยบายของประเทศในการขับเคลื่อนค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยแถลงเป็นนโยบายรัฐบาลที่จะพัฒนา ค่านิยมที่พึงประสงค์ และส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม
- รัฐบาลต้องมีกลไกในระดับชาติในลักษณะคณะกรรมการแห่งชาติที่จะประสานการทำงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนา ค่านิยมที่พึงประสงค์และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม
- การระบุ/กำหนดถึงความสำคัญของค่านิยม/คุณธรรมจริยธรรมไว้ในรัฐธรรมนูญ
- การกำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

๒) ด้านการสื่อสารทางนโยบาย

ต้องมีการสื่อสารที่ชัดเจน และมีการต่อยอดอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการทำงานที่สอดรับและสอดประสานกันของหน่วยงานรัฐ และหน่วยงานภายนอกอื่น ๆ โดยเฉพาะการเป็นแบบอย่างแห่งการปฏิบัติตามค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยมีแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

- การสร้างวาทกรรมและต่อยอดของผู้นำสูงสุดของประเทศ เพื่อเป็นการจุดประกายและต่อยอดเจตจำนงไปสู่ประชาชนในทุกภาคส่วนและสาธารณะ

- การสร้างภาพลักษณ์ของประเทศ (Nation branding) ให้สอดคล้องกับค่านิยมที่พึงประสงค์ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ซึ่งรัฐเองอาจเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนแต่การจะทำให้ประสบความสำเร็จต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันของประชาชนทุกคน เช่น การสร้าง brand “ประเทศที่โปร่งใส” “ประเทศที่ใสสะอาด” เป็นต้น
- การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้นำในสังคม (Role model) รวมถึงบุคคลสาธารณะในระดับต่าง ๆ การเชื่อและปฏิบัติจริงโดยมิใช่เพียงการสร้างภาพลักษณ์เท่านั้น
- เวที Dialogue ของผู้นำในแต่ละภาคเกี่ยวกับค่านิยมที่พึงประสงค์ เพื่อเป็นการต่อย้ำและแลกเปลี่ยนทัศนคติกันในสังคม

๓) ด้านเนื้อหา นโยบาย หน่วยงานรัฐจะต้องคำนึงหรืออยู่บนพื้นฐานของค่านิยมที่พึงประสงค์ มีการบูรณาการแนวคิดอยู่ในแผนงานและนโยบายต่าง ๆ

- การมีนโยบายของรัฐที่สอดคล้องและสนับสนุนค่านิยมที่พึงประสงค์ เช่น นโยบายที่คำนึงถึงสิทธิมนุษยชน หรือเรื่องของความเป็นมนุษย์ การออกนโยบายโดยคำนึงถึงค่านิยมของสากล และการยอมรับจากนานาชาติ
- การมีนโยบายสนับสนุนการขับเคลื่อน เช่น การมีกลไกหรือมาตรการที่เตรียมคนของรัฐ เพื่อเรียนรู้และซึมซับค่านิยมที่พึงประสงค์ การมีแรงจูงใจในการปฏิบัติตามค่านิยมที่พึงประสงค์
- การมีนโยบายที่ช่วยสร้างสิ่งแวดล้อมทางสังคมให้เอื้อต่อการปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ คุณธรรม และจริยธรรม รวมถึงการสร้างแรงบันดาลใจในการทำความดีให้เกิดขึ้นแก่คนในสังคม

๕.๔.๒ กลไกเชิงสถาบันเพื่อการขับเคลื่อนในระดับชาติ

คณะอนุกรรมการเสนอให้มีการจัดตั้งให้มีคณะกรรมการระดับชาติเพื่อการขับเคลื่อนวาระการพัฒนา ค่านิยม และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อความเป็นพลเมืองที่ดีและความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพื่อทำหน้าที่ขับเคลื่อนเรื่องการพัฒนา ค่านิยมที่พึงประสงค์ คุณธรรมและจริยธรรมอย่างจริงจัง โดยมีภารกิจดังต่อไปนี้

แนวทางนโยบายและภารกิจ

- การสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมให้เอื้อต่อการเรียนรู้
- การเปิดพื้นที่/กิจกรรมการเรียนรู้และสร้างเครื่องมือเพื่อการเรียนรู้
- การสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันที่ทำหน้าที่หล่อหลอมกล่อมเกลாத่างสังคม
- มีอำนาจในการกำกับ/ประสาน/บูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนวาระการพัฒนา

คณะกรรมการชุดนี้จะมีความเชื่อมโยงกับกลไกการทำงานในพื้นที่ทั้งในระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น

ตัวอย่างนโยบาย/โครงการ/กิจกรรมที่ควรดำเนินการ โดยคณะกรรมการระดับชาติ

- กำหนดแนวนโยบายและมาตรการสร้างความเข้มแข็งแก่สถาบันครอบครัว โรงเรียน รวมทั้งมาตรการสำหรับภาคส่วนอื่น ๆ ตามที่เสนอใน ๕.๓
- การใช้สื่อรณรงค์ด้านกว้างเพื่อสร้างกระแสสังคม กระตุ้นให้คนคิด/เรียนรู้ต่อประเด็นค่านิยมที่พึงประสงค์ คุณธรรมและจริยธรรม
- การเปิดพื้นที่/กิจกรรมการเรียนรู้และสร้างเครื่องมือเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งเป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่แท้จริงในทุกด้าน ทั้งวิชาการ ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และส่งเสริมความเป็นมนุษย์ เช่น

- การจัดให้มีพื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรม เช่น พิพิธภัณฑ์ สวนสาธารณะ การแสดงนิทรรศการงานศิลปะ เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็น และต้องสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมให้คนในท้องถิ่นนั้นรู้สึกเป็นเจ้าของสถานที่และองค์ความรู้กันอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดการธำรงรักษาองค์ความรู้เหล่านั้นไว้
 - การพัฒนาตำราและสื่อการเรียนรู้ด้านคุณธรรมให้มีความน่าสนใจ และทันสมัย โดยการผลิตสื่อที่หลากหลายในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งหนังสือนิทาน หนังสืออ่านนอกเวลา หนังสือภาพ วิดิทัศน์ animation รวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ การเผยแพร่ในโลกดิจิทัลผ่านอินเทอร์เน็ต โซเชียลมีเดีย เป็นต้น
- การประสานและบริหารจัดการ ในปัจจุบันมีผู้ที่ใส่ใจในการทำความดีและพร้อมจะเสียสละเพื่อส่วนรวมอยู่มาก แต่แยกกันทำแยกกันอยู่อย่างกระจัดกระจาย ทำให้ไม่เกิดพลังและการเชื่อมโยง การจะทำให้การทำความดีเห็นผลต้องมีการรวมกลุ่มรวมพลังกันของคนที่ดี เพื่อให้เกิดเป็นกระแสธารใหญ่ที่จะพัดพาความเลวร้ายออกไป เช่น
 - การสร้างและประสานเครือข่ายคุณธรรม รัฐต้องสนับสนุนและส่งเสริมให้มีกลไกการประสานงานของเครือข่ายคุณธรรมและผู้ทำความดีจากทุกภาคส่วน โดยที่ไม่จำเป็นต้องเป็นรัฐต้องเป็นตัวจักรสำคัญแต่คอยช่วยเหลือสนับสนุน และเป็นภาคีที่ดีของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งนี้ รัฐอาจทำหน้าที่ช่วยประสานงานและเปิดพื้นที่สื่อและเปิดพื้นที่สาธารณะให้ภาคส่วนต่าง ๆ จะทำให้บรรลุผลได้ง่ายขึ้น

๕.๔.๓ เครื่องมือสนับสนุนการบริหารจัดการ

กลไกตามพระราชบัญญัติกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ พ.ศ. ๒๕๕๘

ตามพระราชบัญญัติกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ พ.ศ. ๒๕๕๘ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับการพัฒนาระบบค่านิยมและคุณธรรม จริยธรรม ดังนั้น คณะอนุกรรมการการปฏิรูปค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม จึงมีความเห็นว่ากลไกตามพระราชบัญญัติกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยฯ สามารถเป็นกลไกขับเคลื่อนในการจัดการ ประสาน และสนับสนุนวาระการพัฒนา ระบบค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม เพื่อความเป็นพลเมืองที่ดีและมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้เป็นอย่างดี โดยเสนอให้ดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้

- ให้มีคณะอนุกรรมการฯ คณะหนึ่งในคณะกรรมการกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยฯ เพื่อทำหน้าที่ขับเคลื่อนการกำหนดนโยบาย แผน และยุทธศาสตร์ที่มุ่งเฉพาะด้านการใช้สื่อธรรมรงค์เพื่อพัฒนาระบบค่านิยมและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ในประชาชนกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ
- ให้กำหนดวัตถุประสงค์และเนื้อหาของการรณรงค์โดยระบุค่านิยมที่พึงประสงค์ให้ชัดเจนตามที่อนุกรรมการเสนอ ได้แก่
 - การตระหนักและส่งเสริมจิตสาธารณะและผลประโยชน์ของส่วนรวม (Public mind/interest)
 - การยืนหยัดในความถูกต้องเที่ยงธรรม (Integrity)
 - ความตั้งใจมุ่งมั่นใฝ่เรียนรู้ กล้าทำจริง (Commitment to and pursuit of learning and practicing)
 - การแบ่งปันและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (Caring and sharing)

- การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต (Moderation, sufficiency and reasonableness)
 - ค่านิยมที่ให้ความสำคัญต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human rights and human dignity)
 - ค่านิยมที่ให้ความสำคัญและจรรโลงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ (Humanistic values)
 - การเข้าถึงและเคารพค่านิยมสากลต่าง ๆ (Universal values)
- กลยุทธ์ที่สื่อรณรงค์ควรมีความหลากหลายโดยคำนึงถึงการเข้าถึงและสอดคล้องกับรสนิยม การรับสื่อของกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน เช่น ในภูมิภาค ความเป็นเมือง-ชนบท กลุ่มอายุ หรือ กลุ่มอาชีพ และกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น

กลไกการจัดสรรเวลาเพื่อการใช้สื่อรณรงค์

คณะอนุกรรมการเห็นว่ารัฐบาลหรือกลไกอื่นของรัฐที่ทำหน้าที่กำกับกระจายเสียงและวิทยุ โทรทัศน์ต้องกำหนดโควตาการจัดสรรเวลาและพื้นที่การออกอากาศให้สื่อที่ทำหน้าที่รณรงค์ปลุกจิตสำนึกและ สร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

๕.๔.๔ กลไกสามประสานเชื่อมโยงในระดับพื้นที่ : ครอบครั - โรงเรียน - ชุมชน

กลไกระดับท้องถิ่น

ในระดับพื้นที่ ครอบครั โรงเรียน และชุมชน (ซึ่งรวมถึงวัด/องค์กรศาสนาในพื้นที่) ต้องทำหน้าที่เป็น ศูนย์กลางการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนา ค่านิยม ปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม โดยมีเด็กและเยาวชนเป็นจุดร่วม ในการพัฒนา ซึ่งการขับเคลื่อนในระดับพื้นที่จะต้องมีกลไกการประสานพลังการขับเคลื่อนที่มีองค์ประกอบ จากทั้งสามหน่วยพื้นฐานของสังคมและองค์กรบริหารจัดการในพื้นที่ ได้แก่

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ผู้นำชุมชน
- ผู้แทนหน่วยงานราชการในพื้นที่ที่สนับสนุนการขับเคลื่อนในแต่ละกิจกรรม เช่น พัฒนาการ ปลัดอำเภอ เกษตรอำเภอหรือตำบล สาธารณสุขอำเภอ
- โรงเรียน
- ผู้นำองค์กรศาสนา เช่น วัด มัสยิด เป็นต้น
- องค์กรภาคประชาสังคมที่ทำงานในพื้นที่

ตัวอย่างโครงการ/กิจกรรมที่สามารถดำเนินการร่วมกัน :

- การใช้พื้นที่โรงเรียนเพื่อสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ของสมาชิกในครอบครัว สมาชิกในชุมชน และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและผู้ปกครอง
- การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนโดยครู นักเรียน และครอบครัว เช่น กิจกรรมที่ส่งเสริม จิตสาธารณะทำความสะอาดคูคลอง กิจกรรมปลูกต้นไม้ภายในบริเวณวัด กิจกรรมวาดภาพ บนกำแพง
- การส่งเสริมกิจกรรมเรียนรู้ค่านิยมอื่น ๆ ร่วมกัน เช่น กิจกรรมเล่านิทานคุณธรรมโดยผู้สูงอายุ ในชุมชน กิจกรรมชมภาพยนตร์ร่วมกันและอภิปรายพูดคุยหลังจากชมภาพยนตร์แล้ว กิจกรรม ทางศาสนาที่มีโรงเรียนและสมาชิกครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วม

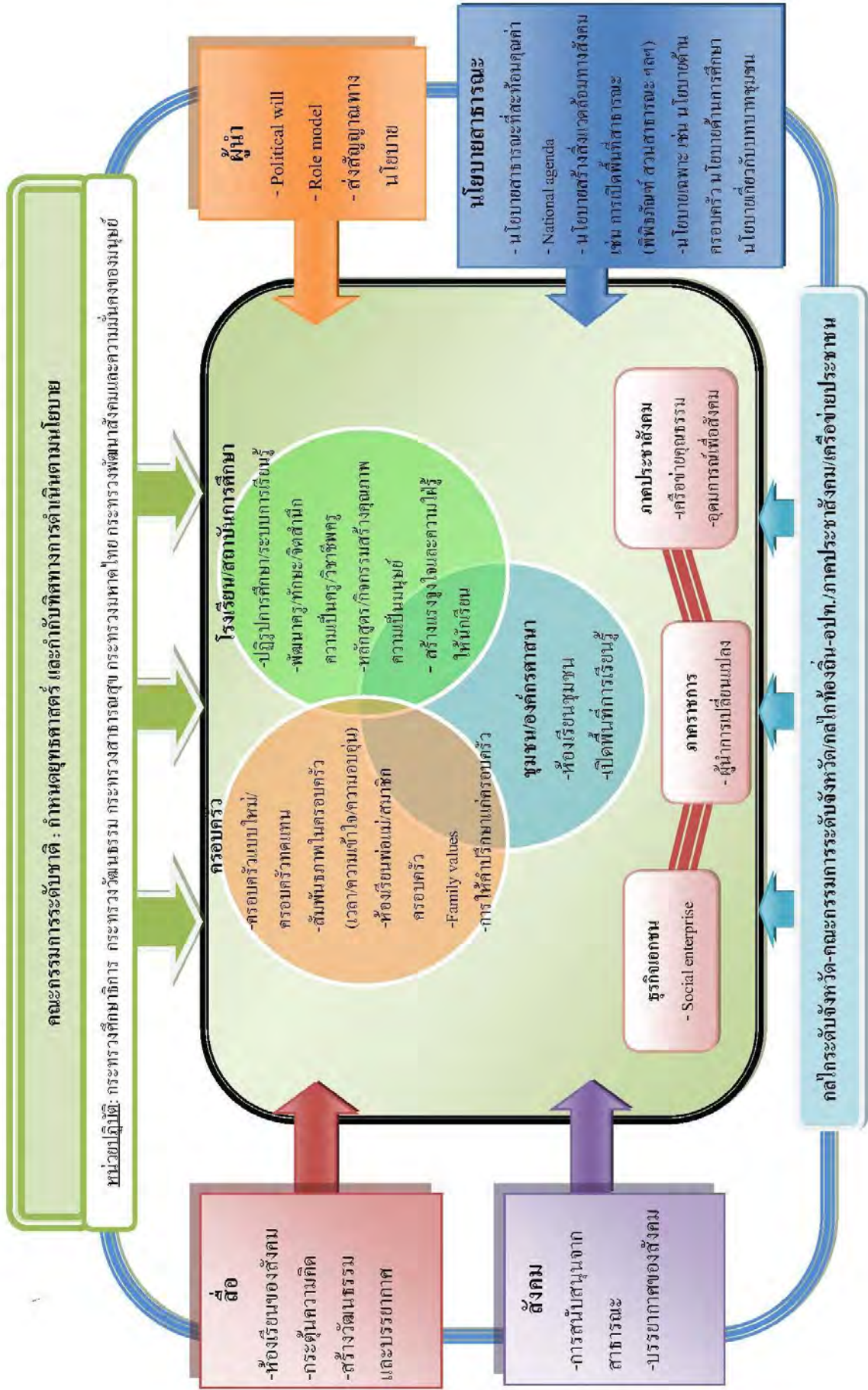
- กิจกรรมด้านศิลปะ วัฒนธรรม เช่น การประกวดร้องเพลงที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมที่พึงประสงค์ การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อสร้างสำนึกร่วมของคนในพื้นที่

กลไกระดับจังหวัด

การขับเคลื่อนในระดับพื้นที่ไม่ควรมีสูตรตายตัว ควรมีความยืดหยุ่นตามความพร้อมของแต่ละพื้นที่ แต่ให้มีกลไกกำกับทิศทางจากกรรมการระดับจังหวัดที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานและมีองค์ประกอบจากหน่วยงานในระดับภูมิภาคที่ร่วมขับเคลื่อน และผู้ทรงคุณวุฒิที่มาจากฝ่ายวิชาการ ภาคประชาสังคม และสื่อมวลชน โดยระดับจังหวัดนี้จะขับเคลื่อนวาระการพัฒนาตามทิศทางของคณะกรรมการที่ในระดับชาติ เป็นกลไกการปฏิบัติที่มีความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่กับระดับชาติ

(ความสัมพันธ์ระหว่างกลไกและมาตรการขับเคลื่อนในภาคส่วนต่าง ๆ แสดงให้เห็นดังแผนภาพต่อไป)

แผนภาพแสดงกลไกการขับเคลื่อนวาระพัฒนาท้องถิ่น คุณธรรมและจริยธรรมเพื่อความเป็นปึกแผ่นเมืองดีและชุมชนที่ดีสมบูรณ์

๖. ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้

- ๖.๑ คนในสังคมมีค่านิยมที่พึงประสงค์ และพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม
- ๖.๒ เกิดกลไกการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น
- ๖.๓ ในระบบการศึกษามีการจัดให้มีกิจกรรม/หลักสูตรในลักษณะต่าง ๆ ที่มุ่งพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม
- ๖.๔ มีการรณรงค์เกี่ยวกับการเสริมสร้างค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง
- ๖.๕ ทุกภาคส่วนของสังคมต่างให้ความสำคัญต่อคุณค่าของครอบครัว ที่จะช่วยเสริมสร้างระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม

๗. ตัวชี้วัดความสำเร็จตามผลลัพธ์

- ๗.๑ ผลการสำรวจความคิดเห็นของคนไทยเกี่ยวกับค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม เป็นไปทิศทางที่ดีขึ้น
- ๗.๒ เกิดบุคคลต้นแบบและ/หรือกิจกรรมที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดีในการส่งเสริมค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมเพิ่มขึ้น
- ๗.๓ เกิดรูปธรรมความร่วมมือในการขับเคลื่อนการพัฒนาระบบค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม

บรรณานุกรม

- กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง. ๒๕๔๕. พัฒนาการของสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย. ศูนย์ศึกษาการพัฒนา
ประชากรปีโตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กรมวิชาการ. ๒๕๓๙. คู่มือการพัฒนาโรงเรียนเข้าสู่มาตรฐานการศึกษา ใฝ่รู้-ใฝ่เรียน. กรุงเทพฯ:
กระทรวงการต่างประเทศ. ๒๕๕๑. ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน. กรมองค์การระหว่างประเทศ
กระทรวงการต่างประเทศ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๕๒. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
- เกียรติศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ๒๕๔๕. การคิดสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมิเดีย.
- เกษม วัฒนชัย. ๒๕๕๕. ความซื่อตรงกับค่านิยมสังคมไทย. นนทบุรี : บริษัท อินฟินิท โกลบอลเทรต จำกัด.
- คณะรักษาความสงบแห่งชาติ. ๒๕๕๗. ค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการ ตามนโยบายของ คสช.
ค่านิยมหลัก ๙ ประการตามประมวลจริยธรรม ค่านิยมพื้นฐาน. ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร.
- จินตนา พุทธิเมตตะ. ๒๕๔๘. คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศเกาหลี.
ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). กรุงเทพฯ.
- จური วิจิตรวาทการ. ๒๕๕๖. การบรรยายหัวข้อ “บัณฑิตกับคุณค่าความเป็นมนุษย์”. เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม
๒๕๕๖. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- จური วิจิตรวาทการ. ม.ป.ป. การบรรยายหัวข้อ “การหล่อหลอมกล่อมเกลாதองศาสังคม” ในวิชา ระบบสังคมและ
วัฒนธรรมไทย หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และรุ่งเรือง สุขาภิรมย์. ๒๕๕๐. รายงานการสังเคราะห์งานวิจัย คุณลักษณะและ
กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศต่างๆ. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิง
คุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). กรุงเทพฯ.
- ดุจเดือน พันธุนาวิน. ๒๕๕๐. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทยและ
ต่างประเทศ. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้
(องค์กรมหาชน).
- เดิมแท้ ชาวหินฟ้า. ๒๕๕๓. คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศไต้หวัน.
ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). กรุงเทพฯ.

ทิพมาศ เศวตโชติ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย www.taamkru.com/th/4/5/2558
 ธานินทร์ กรัยวิเชียร. ๒๕๕๑. **ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง จริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และ**

เจ้าหน้าที่ของรัฐ. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมมาตรฐานจริยธรรม สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน.

นิติภูมิ นวรัตน์. ๒๕๔๙. **คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศเวียดนาม.**

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). กรุงเทพฯ.

ประนอม เดชชัย. ๒๕๓๖. **เสริมทักษะการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา**. เชียงใหม่: ภาควิชามัธยมศึกษา
 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระบรมราชาบาทคุณธรรม ๔ ประการ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). ๒๕๓๙. **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. มูลนิธิพุทธธรรม. กรุงเทพฯ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). ๒๕๕๒. **การศึกษาทั่วไปเพื่อพัฒนามนุษย์**. หนังสืออ่านประกอบวิชา
 ศึกษาทั่วไป. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). ๒๕๕๓. **ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. พิมพ์เพื่อแจก
 เป็นธรรมทาน. ม.ป.ท.

พระมหาพยุหศักดิ์ ธมฺมวิสุทฺธิเมธี (โสภาสาย). ๒๕๕๔. **การศึกษาวิเคราะห์มนุษย์ที่สมบูรณ์ตามแนวพุทธ
 ปรัชญา**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.

พระราชวรมนี (ประยูรต์ ประยูตโต). ๒๕๓๐. **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ :
 อัมรินทร์ พรินตติ้ง กรู๊ป จำกัด.

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (๒๕๕๒) **ปาฐกถา “เกิดมาต้องตอบแทนบุญคุณแผ่นดิน” ณ มหาวิทยาลัยสงขลา
 นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ในงานวัน “ถือประโยชน์เพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง” ในวันที่ ๒๔
 กันยายน ๒๕๕๒** <http://pr.pn.psu.ac.th/speech.html>

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (๒๕๕๒) **ปาฐกถา “เกิดมาต้องตอบแทนบุญคุณแผ่นดิน” ณ มหาวิทยาลัยสงขลา
 นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ในงานวัน “ถือประโยชน์เพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง” ในวันที่ 24
 กันยายน 2552** <http://pr.pn.psu.ac.th/speech.html>

พุทธทาสภิกขุ.ม.ป.ป. **คู่มือมนุษย์ ฉบับเรียนรู้ลึกลับ**. แสดงธรรม ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม ไชยา
 เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๒๑. ธรรมสภาจัดพิมพ์เพื่อเป็นการฉลอง ๘๖ ปี.

พุทธทาสภิกขุ. ๒๕๒๑. **รากฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์**. แสดงธรรม ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม
 ไชยา เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๒๑. ธรรมสภาจัดพิมพ์เพื่อเป็นการฉลอง ๘๖ ปี.

พุทธทาสภิกขุ. ๒๕๔๙. **การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-
 สฤษดิ์วงศ์.

พุทธทาสภิกขุ. ใน **“ธรรมะเพื่อชีวิต”**. มูลนิธิจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๖. **มติหญิงชายกับระบบการศึกษาไทย**. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๓. **หลักสูตรโตไปไม่โกง ประถมศึกษาปีที่ ๑**. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๓. **หลักสูตรโตไปไม่โกง ประถมศึกษาปีที่ ๒**. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๓. **หลักสูตรโตไปไม่โกง ประถมศึกษาปีที่ ๓**. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๓. **หลักสูตรโตไปไม่โกง อนุบาลชั้นศึกษาปีที่ ๑**. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๓. **หลักสูตรโตไปไม่โกง อนุบาลชั้นศึกษาปีที่ ๒**. กรุงเทพฯ.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๔, **หลักสูตรโตไปไม่โกง ประถมศึกษาปีที่ ๔**. กรุงเทพฯ.
 ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๔, **หลักสูตรโตไปไม่โกง ประถมศึกษาปีที่ ๕**. กรุงเทพฯ.
 ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๔, **หลักสูตรโตไปไม่โกง ประถมศึกษาปีที่ ๖**. กรุงเทพฯ.
 ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๕, **หลักสูตรโตไปไม่โกง มัธยมศึกษาปีที่ ๑**. กรุงเทพฯ.
 ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๕, **หลักสูตรโตไปไม่โกง มัธยมศึกษาปีที่ ๒**. กรุงเทพฯ.
 ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๕, **หลักสูตรโตไปไม่โกง มัธยมศึกษาปีที่ ๓**. กรุงเทพฯ.
 ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๖, **หลักสูตรโตไปไม่โกง มัธยมศึกษาปีที่ ๔**. กรุงเทพฯ.
 ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๖, **หลักสูตรโตไปไม่โกง มัธยมศึกษาปีที่ ๕**. กรุงเทพฯ.
 ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ๒๕๕๖, **หลักสูตรโตไปไม่โกง มัธยมศึกษาปีที่ ๖**. กรุงเทพฯ.
 ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. **ผลการจัดประชุมระดมสมองนักศึกษา วิชาบัณฑิตและ**

คุณค่าความเป็นมนุษย์. วันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๗ ณ ห้องประชุมจรัส บุญมาก.

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม. **ผลการสำรวจความคิดเห็นประชาชน ในงาน “คนไทย
 ขอมือหน่อย”**. วันที่ ๑๗-๑๘ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๘ ณ ห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลเวิลด์.

สนิท สมัครการ , ชิตยา สุวรรณชะภู และสุนทร โคมิน. 2520. **มานุษยวิทยา จิตวิทยา สังคม สังคมวิทยา
 พัฒนาการแนวคิด และทฤษฎี**. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก. ม.ป.ป. ๑๐๐ **คำสอนสมเด็จพระสังฆราช**.

สมยศ เชื้อไชย.๒๕๔๐. **หลักกฎหมายมหาชนเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

สายชล สัตยานุรักษ์. ๒๕๕๑. “ประวัติศาสตร์การสร้างความเป็นไทยกระแสหลัก” ใน กฤติยา อาชวนิจกุล
 และคณะ. **จินตนาการความเป็นไทย**. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. นครปฐม.

สำนักงานคณะกรรมการการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๐. **จิตพิสัยมิติสำคัญของการพัฒนาคน**. กรุงเทพฯ :
 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. ๒๕๔๔. **ค่านิยมสร้างสรรคของเจ้าหน้าที่ของรัฐ**. กรุงเทพฯ :
 ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม.

สุพัตรา สุภาพ. ๒๕๓๔. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช

ไสว มาลาทอง. ๒๕๔๒. **คู่มือการศึกษาจริยธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา

หลวงวิจิตรวาทการ อ่างจาก สายชล สัตยานุรักษ์. ๒๕๕๕. **ชาติไทยและความเป็นไทย**

โดยหลวงวิจิตรวาทการ. สำนักพิมพ์มติชน. กรุงเทพฯ

หลวงวิจิตรวาทการ อ่างจาก สายชล สัตยานุรักษ์. ๒๕๕๕. **ชาติไทยและความเป็นไทย**

โดยหลวงวิจิตรวาทการ. สำนักพิมพ์มติชน. กรุงเทพฯ

อคิน ทรัพย์พัฒน์. ๒๕๓๙. **ชีวิตและจุดจบของสลัมกรุงเทพฯ แห่งหนึ่ง**. กรุงเทพฯ. สมาคมวิจัยเชิงคุณภาพ.

อำไพ สุจริตกุลและคณะ. ๒๕๔๐. **ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพและลักษณะนิสัย: การฝึกฝนกาย
 วาจา ใจ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

Benedict, Ruth. 1952. Thai Culture and behavior: An unpublished war-time study dated

September, 1943, Ithaca, NY: Data Paper no.4, Southeast Asia Program. Cornell Univ.

Embree J.F. 1950. **Thailand : a loosely structured social system** (American Anthropologist,

52. 1950 p.181 – 193)

- Heikkila – Horn, Marja-Leena. ๒๕๔๘. **คุณธรรมและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศไทยฟินแลนด์**. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). กรุงเทพฯ.
- Herbert P. Phillips.. 1965. **Thai Peasant Personality : The Patterning of Interpersonal Behavior in the Village of Bang Chan**. Berkeley: University of California Press.
- Holmes, H. and S. Tangtongtavy (2000). **Working with the Thais: A Guide to Managing in Thailand**. Bangkok, White Lotus Press.
- Hung, Chang Tai (2014). *Turning a Chinese Kid Red: Kindergartens in the Early People's Republic*. *Journal of Contemporary China*. 23:89, 841-863.
- Kingshill Konrad 1976. **A Village Study in Northern Thailand**. Bangkok. Suriyaban Publisher.
- Klausner W. J. 1987. **Reflection on Thai Culture**. Bangkok. The Siam Society.
- Knutson, Thomas J. 2004. **“Thai Cultural Values : Smiles and Swasdee as Implications for Inter cultural Communication Effectiveness”** in *Journal of Intercultural Communication Research*. Vol. 33 No.3 September.
- Komin. 1991. **Psychology of the Thai people: Values and behavioral patterns** .National Institute of Development Administration, Bangkok.
- Mmbali, Oscar. (2015). **Nationalism, Freedom and Equality: A Comparative Study of Nordic Countries and Australia**. เอกสารนำเสนอที่ประชุมคณะอนุกรรมการปฏิรูปค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม ในคณะกรรมการปฏิรูปค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรม และการศาสนา สภาปฏิรูปแห่งชาติ.
- Thai Civic Education. มปป. **คุณลักษณะของพลเมืองในระบบประชาธิปไตย**. ค้นวันที่ 21 ธันวาคม 2557 จาก <http://www.thaiciviceducation.org/index.php/aboutus/common-principle/characteristics>
- Vichit-Vadakan. 2001. **Public Ethics and Corruption in Thailand**. Center for Philanthropy and Civil Society. Reprint from *Public Administration in Southeast Asia*. CRC Press, Taylor and Francis Group,2001.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หลักสูตร “โตไปไม่โกง”

ภาคผนวก ก หลักสูตร “โตไปไม่โกง”*

ความเป็นมาและลักษณะของหลักสูตร “โตไปไม่โกง”

การทุจริตคอร์รัปชันเป็นปัญหาที่ทำลายสังคมอย่างรุนแรงและฝังรากลึก และเป็นปัญหาที่สะท้อนวิกฤตการณ์ด้านคุณธรรม จริยธรรมของคนในสังคม ซึ่งการที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างยั่งยืนนั้น คนในสังคมต้องมีค่านิยมในการรักความดีและรู้สึกไม่ยอมรับพฤติกรรมทุจริตคอร์รัปชันและการโกงทุกรูปแบบ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน ทั้งนี้การสร้างค่านิยมที่ถูกต้องนี้จะเป็นรากฐานสำคัญเพื่อทำให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาทุจริตคอร์รัปชันที่ได้ผลที่สุด

ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และมูลนิธิองค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย โดยการสนับสนุนจากกรุงเทพมหานคร จึงได้ออกแบบและพัฒนาหลักสูตร “โตไปไม่โกง” สำหรับใช้จัดการเรียนการสอนในโรงเรียนในแต่ละระดับชั้นเรียนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ โดยได้เริ่มต้นจากการออกแบบหลักสูตรสำหรับอนุบาลและประถมศึกษาตอนต้น และได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนออกแบบแล้วเสร็จสำหรับทุกระดับจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลายในปี พ.ศ. ๒๕๕๗

เนื้อหาของหลักสูตรเป็นการปลูกฝังคุณค่าความดีห้าประการ ได้แก่ ๑) ความซื่อสัตย์สุจริต ๒) การมีจิตสาธารณะ ๓) ความเป็นธรรมทางสังคม ๔) การกระทำอย่างรับผิดชอบ และ ๕) การเป็นอยู่อย่างพอเพียง เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องตั้งแต่วัยเด็ก เสมือนเป็นการฉีดวัคซีนหรือสร้างภูมิคุ้มกันต่อโรคร้ายหรือการทุจริตคอร์รัปชัน

ปัจจุบันได้มีการนำหลักสูตร “โตไปไม่โกง” ไปใช้ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน ๔๓๕ แห่ง และเครือข่ายโรงเรียนในเครือข่ายการศึกษาภาคทอลิกทั่วประเทศ และในขณะนี้รัฐบาลโดยคณะกรรมการต่อต้านการทุจริตแห่งชาติ (ค.ต.ช.) ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ จึงได้มีนโยบายกำหนดให้โรงเรียนในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศจัดการเรียนการสอนหลักสูตร “โตไปไม่โกง” โดยให้เริ่มต้นในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๘ นี้ และมีการจัดอบรมครูผู้สอนเพื่อเป็นการนำร่องการขยายผลในขั้นต้นจากการสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อสร้างความร่วมมือและสร้างความตระหนักแก่โรงเรียนและครูผู้สอนให้เห็นถึงความสำคัญของการนำหลักสูตร “โตไปไม่โกง” ไปใช้เพื่อปลูกจิตสำนึกของนักเรียนในโรงเรียน และเป็นพลังสำคัญที่ร่วมขับเคลื่อนการปลูกจิตสำนึกเพื่อสร้างคนดีเพื่อการปฏิรูปประเทศที่แท้จริง

การอบรมครูผู้สอน คู่มือหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน

หลักสูตร “โตไปไม่โกง” เน้นการเรียนรู้ของเด็กผ่านกิจกรรมต่าง ๆ มิได้เป็นการเรียนแบบทางเดียว กิจกรรมการเรียนรู้เป็นกิจกรรมสนุกและสร้างสรรค์ เพื่อให้เด็กดูดซับคุณค่าความดีตามเนื้อหาสาระของหลักสูตรได้อย่างเป็นธรรมชาติ โดยใช้สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลายและเหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กในแต่ละระดับชั้นเรียน ซึ่งคณะผู้จัดทำหลักสูตรได้ออกแบบสื่อประเภทต่าง ๆ ได้แก่

- หนังสือนิทาน จำนวน ๘๐ เรื่อง
- หนังสืออ่านประกอบหลักสูตร จำนวน ๒๗ เรื่อง
- ภาพยนตร์สั้น จำนวน ๑๓ เรื่อง

* โดยศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และมูลนิธิองค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย

- เพลงประกอบหลักสูตร จำนวน ๑๐๒ เพลง
- ชุดภาพ ๑๔ ชุด เช่น ชุด “คนดี ทำดี”, หลอดยาสีพระทนต์, ขยะ, โลกร้อน ฯลฯ
- อุปกรณ์อื่น ๆ เช่น หุ่นมือ, บทละคร, ทัศนศึกษา, แบบฝึกหัดการวิเคราะห์และให้เหตุผล, เกมบันไดงู ฯลฯ ซึ่งคู่มือหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนเหล่านี้จะมอบให้แก่ครูผู้สอนในแต่ละระดับชั้นด้วย

ตัวอย่างสื่อการเรียนการสอน

ในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตร “โตไปไม่โกง” ครูผู้สอนจะต้องมีความพร้อมและความเข้าใจในเนื้อหาหลักสูตร จึงต้องมีการฝึกอบรมครูผู้สอน “โตไปไม่โกง” เพื่อให้ครูเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาและกิจกรรมในหลักสูตร ซึ่งจะทำให้ครูใช้หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างความภูมิใจแก่ครูในการทำหน้าที่ถ่ายทอดคุณค่าแห่งความดี เข้าใจวิธีการใช้คู่มือหลักสูตรและสื่อการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ โดยมีวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิจากหลากหลายสาขาร่วมถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้ และเป็นกรอบแนวคิดใหม่ที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจและการมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการอบรมด้วยเทคนิคการอบรมที่หลากหลาย เช่น การใช้ละครและบทบาทสมมติ การชมและวิเคราะห์ภาพยนตร์สั้น การเล่นเกมบทบาทสมมติ การใช้คลิปวิดีโอ และการจัด Workshop เครื่องมือและสื่อการเรียนการสอน

เนื้อหาการอบรมประกอบด้วย

- การอบรมภาคทฤษฎี ได้แก่ ความเข้าใจในสาระหลักสูตรเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้เด็กและเยาวชน ด้วยคุณค่าความดี ๕ ประการ ชื่อสัตย์สุจริต การมีจิตสาธารณะ ความเป็นธรรมทางสังคม กระทำอย่างรับผิดชอบ และเป็นอยู่อย่างพอเพียง บทบาทครูผู้สอนและวิธีการถ่ายทอดคุณค่าความดี โดยวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ และวิทยากรผู้ดำเนินการจัดทำหลักสูตร
- การอบรมภาคปฏิบัติใน Workshop การใช้สื่อและเทคนิคการเรียนการสอนของหลักสูตร “โตไปไม่โกง” ของแต่ละระดับชั้นเรียน ได้แก่ การเล่านิทาน การใช้ละคร/บทบาทสมมติ กิจกรรมการเล่น กิจกรรมการเรียนรู้

การใช้ศิลปะ การสอนให้คิดเชิงวิเคราะห์และสร้างสรรค์ การใช้หนังสือประกอบหลักสูตร การใช้ดนตรีและบทเพลง การจัดทำและใช้สื่อภาพยนตร์ การใช้โซเชียลมีเดีย โดย คณะวิทยากรผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายวิชาชีพสาธิต เทคนิคการสอนในหลักสูตร และสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้เข้ารับการอบรม ให้ลงมือปฏิบัติจริง

ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตร

๑. กระแสการตอบรับการปลูกจิตสำนึกด้วยหลักสูตร “โตไปไม่โกง”

เมื่อมีการนำหลักสูตร “โตไปไม่โกง” มาใช้จัดการเรียนการสอนเป็นครั้งแรกในกรุงเทพมหานคร เด็กนักเรียนที่ได้เรียนรู้กิจกรรมในหลักสูตรได้แสดงความรู้สึกรักชอบและนำกลับไปถ่ายทอดให้ผู้ปกครอง เช่น การร้องและแสดงท่าเต้นประกอบเพลง ที่มีเนื้อหากล่าวถึงการรักษาคุณความดีที่ป้องกันการโกงแบบง่าย ๆ และการให้สัญญาว่าจะ “โตไปไม่โกง” ส่วนครูผู้สอนก็เห็นว่าการนำหลักสูตรไปใช้ไม่ยากจนเกินไป ลักษณะกิจกรรมเหมาะสมกับวัยของนักเรียน มีความสนุกและสร้างสรรค์ และโรงเรียนก็ได้ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ สำหรับนักเรียน กระแสการตอบรับหลักสูตรจึงเกิดขึ้นในกลุ่มผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และนักเรียน และได้ขยายการตอบรับไปยังครอบครัวของนักเรียนและสังคมในวงกว้าง ดังจะเห็นได้จากผลสำรวจความคิดเห็นประชาชนในกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างมากกว่าร้อยละ ๙๐ จากจำนวน ๑,๐๐๐ คน ที่ดำเนินการสำรวจสนับสนุนให้มีการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตร “โตไปไม่โกง” เพื่อปลูกจิตสำนึกของเด็กในโรงเรียน

๒. การขยายวงการขับเคลื่อนการใช้หลักสูตร

หลักสูตร “โตไปไม่โกง” เริ่มใช้สอนครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ๔๓๘ แห่ง หลังจากมีการอบรมและเผยแพร่ผ่านการรณรงค์ในสื่อสาธารณะมีครูและองค์กรต่าง ๆ ให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมและรับการอบรมเป็นจำนวนมาก ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (ป.ป.ท.) ได้ให้การสนับสนุนให้มีการอบรมครูที่เล็งระดับอนุบาลในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน ๖๐๐ คน และ พ.ศ. ๒๕๕๕ สภาการศึกษาคาทอลิกแห่งประเทศไทย ได้ส่งครูในสังกัดโรงเรียนเครือคาทอลิกเข้ารับการอบรม จำนวน ๔๕๑ คน และจัดให้มีการอบรมเพิ่มเติมในปีถัดมา นอกจากนี้ ยังมีมูลนิธิและภาคเอกชนที่เห็นถึงความสำคัญ ได้แก่ มูลนิธิเรวดี เทียนประภาส มูลนิธิยุวพัฒน์ สนับสนุนงบประมาณให้ทุนครูในวงภูมิภาคได้เข้ารับการอบรม ทั้งครูในสังกัด ส.พ.ฐ. ครูโรงเรียน ต.ช.ด. และบางส่วนของหน่วยงาน เช่น โรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่ง โรงเรียนศรีวิกรม์ เอสแอนด์พี เป็นต้น และในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ คณะทำงานได้พยายามผลักดันหลักสูตร “โตไปไม่โกง” เข้าสู่การปฏิรูปประเทศผ่านสภาปฏิรูปแห่งชาติ และคณะกรรมการต่อต้านการทุจริตแห่งชาติ (คตช.) โดยนายกรัฐมนตรีเห็นชอบในหลักการและจะมีการสั่งการให้โรงเรียนต่าง ๆ นำหลักสูตร “โตไปไม่โกง” ไปใช้ทั่วประเทศในปีการศึกษา ๒๕๕๘ นี้

๓. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

จากการลงพื้นที่เพื่อประเมินผลโดยผู้เชี่ยวชาญด้วยการสอบถามจากนักเรียนและครูพบว่า นักเรียนที่ผ่านการเรียนหลักสูตร “โตไปไม่โกง” มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นตามคุณค่าทั้ง ๕ ประการ ได้แก่ ขอบข่ายลดลง เด็กที่มีพฤติกรรมลักขโมยเปลี่ยนพฤติกรรมและนำของมาคืน มีการเก็บของได้และส่งคืนมากขึ้น การลอกข้อสอบและพูดปลดลด นักเรียนเคารพกฎกติกาและรักษาระเบียบวินัยมากขึ้น เช่น การไม่เดินลัดสนาม การเข้าเรียนและมาเคารพธงชาติตรงเวลา พฤติกรรมการแข่งคิวลดลง ครูไม่ต้องคอยมาคุมและจัดการอย่างแต่ก่อน มีการประหยัดและเห็นคุณค่าของสาธารณะและของส่วนรวม มีการช่วยกันปิดน้ำปิดไฟหลังออก

จากห้องหรือทำธุระเสร็จ การช่วยกันรักษาความสะอาดและเก็บขยะโดยที่ครูไม่ต้องคอยบอกหรือสั่งให้ทำ การใช้กระดาษทั้งสองหน้า และรับประทานอาหารจนหมดจาน มีความรับผิดชอบมากขึ้น ครูไม่ต้องคอยตามให้ส่งการบ้าน นักเรียนจะรวบรวมมาส่งตรงเวลา มีการทำเวรตามหน้าที่ของตนไม่เกียจงานกันอย่างแต่ก่อน เป็นต้น

ผลการศึกษเกี่ยวกับค่านิยมของคนไทย

<p>John F. Embree (1950) “Thailand: A Loosely Structured Social System”</p> <ul style="list-style-type: none"> - รักอิสระ เป็นตัวของตัวเอง - ไม่เคร่งครัดต่อระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์กีดกันหรือพันธะหน้าที่ใดชาตินิยม - เอาแน่นอนไม่ได้ สามารถโกหกเอาตัวรอดได้สำเร็จ - ชอบสนุกสนาน 	<p>Ruth Benedict (1952) “Thai Culture and Behavior”</p> <ul style="list-style-type: none"> - นิยมการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขปราศจากข้อขัดแย้งในใจ (The enjoyment of life) - ใจเย็น ไม่คิดมาก รักสงบ ไม่หาเรื่องใส่ตัว (The cool heart) - ให้ความสำคัญต่อเพศชาย (Male dominance) 	<p>Herbert P. Phillips (1965) “Thai Peasants Personalities”</p> <ul style="list-style-type: none"> - ที่คนคิดถึงผู้มีอำนาจเป็นความสัมพันธ์แบบแนวตั้ง ผู้ใหญ่ - ผู้น้อย ลูกพี่-ลูกน้อง ผู้อาวุโส-ผู้เยาว์ (Hierarchical view) - นิยมการพบปะสังสรรค์ สนุกสนาน ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ “คนดีคือคนที่ดีต่อเรา” (Pleasure of social contact) - รักษาความสัมพันธ์ ไม่แสดงความรู้สึกที่แท้จริง หลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ไม่แสดงความก้าวร้าว (Social cosmetics) - รักอิสระ ไม่อยู่ใต้การบังคับของใคร หรือใต้กฎเกณฑ์กีดกันใด ไม่คิดจะพึ่งพิงใคร (Psychic independence) - คำนึงถึงความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทน (Sense of reciprocity) ยืดหยุ่น สบาย ๆ ไม่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์หรือพันธะหน้าที่ (Flexibility, dynamic of loose structure)
<p>สนิท สัมตรการ (2520)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ให้ความสำคัญต่อการนับถือบุคคล (Personalism) - รักความสนุกสนาน รื่นเริง (Fun loving) 	<p>William Klausner (1987) “Reflections on Thai Culture”</p> <ul style="list-style-type: none"> - หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า ไม่ชอบความขัดแย้ง - เกรงใจ - โลกทัศน์แบบชาวพุทธและลัทธิความเชื่อทางวิญญาณ 	<p>Konrad Kingshill (1976). “Ku Daeng: The Red Tomb”</p> <ul style="list-style-type: none"> - ถือประโยชน์ชนเป็นสำคัญ (Utility) - การได้รับผลตอบแทนจากการลงทุน (Profit) - ชอบสนุกสนาน รื่นเริง เพลิดเพลิน (Fun) - มีความเป็นปัจเจกบุคคล เป็นตัวของตัวเอง (Individuality) - ร่วมรับผิดชอบกิจกรรมของชุมชน (Communal responsibility)

<ul style="list-style-type: none"> - นิยามการวางเฉย ใจเย็น - เพื่อเพื่อพ่อแม่ ไม่นิยมความมั่งคั่ง - เชื้อเรื่องบุญกรรม (Merit accumulation) 	<ul style="list-style-type: none"> - ความสัมพันธ์ในระบอบอุปถัมภ์/ การเอื้อประโยชน์และหนี้บุญคุณ - ขอบสนุก 	<ul style="list-style-type: none"> - เชื้อบุญกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว (Do good, Receive Good)ปลอดภัยไว้ก่อน ไม่เสี่ยง ไม่สุดซัว (Playing it safe)
<p>Suntaree Komin (1991) National Character in The Thai Nine Values Orientation.</p> <ul style="list-style-type: none"> - หยิ่งในศักดิ์ศรี รักขนานตา เป็นตัวของตัวเอง ใครบังคับไม่ได้ (Ego Orientation) - ถือเรื่องความกตัญญูและตอบแทนบุญคุณ (Grateful Relationship Orientation) - นิยมความสัมพันธ์ที่ราบรื่น ไม่นิยมความขัดแย้งซึ่งหน้า สุภาพ (Smooth Interpersonal Relationship Orientation) - ยืดหยุ่น ปรับตัวง่าย จนอาจไม่คำนึงถึงหลักการ (Flexibility and Adjustment Orientation) - ใช้พิธีกรรมความเชื่อศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ (Religio-Psychical Orientation) - ใช้การศึกษาเป็นหนทางสู่ความก้าวหน้าในชีวิต (Education and Competence Orientation) - พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูล (Interdependence Orientation) - ขอบสนุก ไม่ชอบเบื่อ ไม่ชอบเครียด สร้างความพอใจให้ตนเอง (Fun-Pleasure Orientation Easy-going, enjoying) - ความสำเร้ใจในชีวิตขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์มากกว่าการทำงานหนัก (Achievement-Task Orientation) 	<p>Henry Holmes and Suchada Tongtavy (1997) “Working with Thai”</p> <ul style="list-style-type: none"> - ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล - หลีกเลี่ยงความขัดแย้ง (Conflict avoidance) การแสดงอารมณ์โกรธ/ไม่ชอบใจถือเป็นเรื่องที่ยอมรับไม่ได้ - ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์แบบแนวตั้ง (Power, rank, wealth, age, education, birth) - ขาดการคิดเชิงวิเคราะห์ - ไม่นิยมการแสดงความคิดเห็นในที่สาธารณะ เกรงใจผู้บังคับบัญชา รอให้ถามแล้วจึงตอบ 	<p>ภาวดี สายสุวรรณ (2551)</p> <p>“การศึกษาค่านิยมคนไทยจากมุขตลกในการ์ตูนช่อง”</p> <ul style="list-style-type: none"> - ให้ความสำคัญต่ออุปลักษณ์ภายนอก - ใช้กำลังตัดสินปัญหา - เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว - ยึดติดกับกรอบ - ตามกระแสสังคม - พึ่งพาสีงเหนือธรรมชาติ - แสดงตัวเหนือผู้อื่น - ให้ความสำคัญต่ออัตรา

ค่านิยมที่พึงประสงค์

พระบรมราชาโฆวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คุณธรรม ๔ ประการ	ค่านิยมพื้นฐานที่พึงประสงค์ ๕ ประการ (๒๕๒๕)	ค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ ตามนโยบาย ค.ส.ช. (๒๕๕๗)
<p>“ประการแรก คือ การรักความดี ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติ แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นธรรม ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจ ตนเอง มีใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติ อยู่ในความดีความดีนั้น ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดอ้อมที่จะไม่ประพฤติล่วง ความดีสุดจริต ไม่ว่าด้วยเหตุประการใด ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวาง ความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายาม ปฏิบัติและบำรุ้งให้เจริญงอกงามขึ้น โดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศไทย บังเกิดความสุข ความร่มเย็น และ มีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคง ก้าวหน้าต่อไปได้ตั้งประสงค์...”</p>	<p>๑. การพึ่งพาตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีควมรับผิดชอบ ๒. การประหยัดและออม ๓. การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย ๔. การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา ๕. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์</p>	<p>๑. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ๒. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม ๓. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ ๔. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม ๕. รักชาติวัฒนธรรมประเทศไทยอันงดงาม ๖. มีศีลธรรม รักความดีดีหวังดีต่อผู้อื่น พ่อแม่และแบ่งปัน ๗. เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ที่ถูกต้อง ๘. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่ ๙. มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๑๐. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่ายจำหน่าย และพร้อมที่จะขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม เมื่อมีภูมิคุ้มกันที่ดี ๑๑. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ หรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา ๑๒. คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม และของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง</p>

<p>คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ๘ ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ๒. ซื่อสัตย์สุจริต ๓. มีวินัย ๔. ใฝ่เรียนรู้ ๕. อยู่อย่างพอเพียง ๖. มุ่งมั่นในการทำงาน ๗. รักความเป็นไทย ๘. มีจิตสาธารณะ 	<p>คุณค่าความดี ๕ ประการ หลักสูตร “โตไปไม่โกง” (๒๕๕๓ - ๒๕๕๗)</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ความซื่อสัตย์สุจริต (Integrity and honesty) ๒. การมีจิตสาธารณะ (Greater good and public spirit) ๓. ความเป็นธรรมทางสังคม (Fairness and Justice) ๔. การกระทำอย่างรับผิดชอบ (Responsibility and accountability) ๕. เป็นอยู่อย่างพอเพียง (Sufficiency and moderation) 	<p>คุณธรรมที่ควรปลูกฝังแก่เด็กและบุคคลทั่วไปในสังคมไทย (จานินทร์ กรัยวิเชียร, ๒๕๕๑)</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. สัจจะ พูดความจริง (Truth) ๒. ความซื่อสัตย์ (Honesty) ๓. ความระลึกในหน้าที่ (Sense of duty) ๔. ความอดทนอดกลั้น (Patience) ๕. ความเป็นธรรม (Fair play) ๖. ความเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Consideration for others) ๗. เมตตาธรรม (Kindness) ๘. ความกตัญญูทเวที (Gratitude) ๙. ความสุภาพนุ่มนวล (Politeness) ๑๐. การมีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโส (Respect for elders) ๑๑. การรักษาคำพูด (Promise) ๑๒. จิตสำนึกสาธารณะและการเสียสละเพื่อส่วนรวม (Public conscience) 	<p>การศึกษาที่สร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทย (Thai Civic Education retrieved on Dec ๒๑, ๒๐๑๔)</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. รักความเป็นธรรมและ ความเสมอภาค ๒. ใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม ใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่ ๓. มีภาคีรภาพและเคารพ ความแตกต่าง ๔. มีส่วนร่วมทางการเมือง ๕. เคารพกฎหมายและกฎกติกา ๖. คิดอย่างมีวิจารณญาณ ๗. เห็นความสำคัญของประเทศ ๘. ประโยชน์ส่วนรวม
--	---	---	--

<p>คุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์ (เกียรติกิต์ เจริญวงศ์ศักดิ์, ๒๕๔๕)</p> <p><u>มิติด้านลักษณะชีวิต</u></p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ขยัน อดทน และทุ่มเททำงานหนัก ๒. มีระเบียบวินัย ๓. ความซื่อสัตย์ ๔. มีสัจจะ ๕. ทำสิ่งต่างๆ อย่างดีเลิศ ๖. รักการเรียนรู้ตลอดชีวิต ๗. มีจิตสำนึกประชาธิปไตย ๘. เห็นคุณค่าในเอกลักษณ์ความเป็นไทย ๙. มีจิตสำนึกเพื่อผู้อื่นและส่วนรวม ๑๐. ประหยัดอดออม 	<p>คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ ตามนโยบายเร่งรัดปฏิรูปการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ , ๒๕๕๐)</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ขยัน ๒. ประหยัด ๓. ซื่อสัตย์ ๔. มีวินัย ๕. สุภาพ ๖. สะอาด ๗. สามัคคี ๘. มีน้ำใจ 	<p>โรงเรียนคุณธรรม (เกษม วัฒนชัย, ๒๕๕๗)</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ความซื่อสัตย์ ๒. ความรับผิดชอบ ๓. จิตอาสา 	<p>คุณสมบัติการเป็นพลเมือง ที่คนไทยเห็นว่าสำคัญสูงสุด (ถาวรดี บุรีกุล และคณะ, ๒๕๕๕)</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การทำงานแบบสุจริต ๒. การภูมิใจในความเป็นคนไทย ๓. การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ๔. การเต็มใจที่จะเสียภาษี ๕. การปฏิบัติตามกฎหมาย
--	---	---	--

ผลการสำรวจของมูลนิธิ “คนไทย” ในรายงานการวิจัย “คนไทย” มอนิเตอร์

๒๕๕๔	๒๕๕๕	๒๕๕๗
<p>คุณลักษณะที่คนไทยส่วนใหญ่เห็นด้วยมี ๗ ลักษณะ คือ</p> <ul style="list-style-type: none"> ๘๗% ชอบความมีหน้ามีตา ๘๕% การรักความสนุก ๘๕% ความเชื่อในพิธีกรรม เครื่องรางของขลัง - ความมีน้ำใจ ๘๑% การพึ่งพาโชคชะตา - การมีจิตใจเอื้อเฟื้อ <p>ค่านิยมที่คนไทยให้ความสำคัญอยู่เพียงระดับปานกลางจนถึงระดับต่ำ ตามลำดับ</p> <ul style="list-style-type: none"> ๑. ความพอเพียง ๒. การทุจริต ๓. ความเห็นแก่ตัว ๔. การมีวินัย ๕. การให้ความสำคัญต่อสิ่งรอบข้าง 	<p>การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนชาวไทยเกี่ยวกับคุณลักษณะที่เด่นของประชาชนชาวไทยแบ่งเป็นคุณลักษณะด้านบวกและด้านลบ ดังนี้</p> <p>ด้านบวก</p> <ul style="list-style-type: none"> ๕๔% มีน้ำใจ/ใจกว้าง/มีจิตใจชอบช่วยเหลือผู้อื่นและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ๓๕% ยิ้มง่าย/ยิ้มเก่ง ๒๘% มีความอบอุ่นและเป็นมิตร <p>ด้านลบ</p> <ul style="list-style-type: none"> ๔๔% เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว/พวกพ้อง ไม่สิ่งเลที่จะตัดดวงผลประโยชน์ตนเอง/พวกพ้อง ๓๕% ขาดความสามัคคี ๓๓% มักทุจริต/ไม่ซื่อตรง 	<p>จากการสำรวจเยาวชนจำนวน ๔,๐๐๐ คน</p> <p>มูลนิธิฯ พว Active Youth จำนวน ๑๔.๙๒% (๕๘๗ คน) โดยเยาวชนเหล่านี้ส่วนใหญ่มีลักษณะดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> ๑. มีจิตสาธารณะ ทำประโยชน์เพื่อสังคม ๒. เคารพสิทธิส่วนบุคคล กฎระเบียบ กติกาทางสังคม ๓. ต้องการพัฒนาชุมชนให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้นและมีสิ่งแวดล้อมดี ๔. ก้าวคิด กล้าแสดงออก ติดตามสถานการณ์ข่าวสารบ้านเมืองรอบด้าน ๕. ไม่หาการทำกิจกรรมควบคู่การเรียน <p>พฤติกรรมการ/ความคิดที่ยังเป็นปัญหา</p> <ul style="list-style-type: none"> ๘๑ % ทุจริตโดยให้เพื่อนลอกข้อสอบ/ลอกข้อสอบเพื่อน ๓๕ % เห็นว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดีดีมาก/ไม่ผิดเลย ๓๓ % เห็นว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดีดีมาก/ไม่ผิดเลย ๖๓ % เห็นข้อเข้าเรียนแทนเพื่อน/ให้เพื่อนเซ็นชื่อเข้าเรียนให้

๒๕๕๔	๒๕๕๕	๒๕๕๗
<p>ค่านิยมที่ควรปลูกฝังให้แก่เด็กและเยาวชน</p> <p>๔๓% การรักเรียน</p> <p>๔๑% การห่างไกลยาเสพติด</p> <p>๓๑% การมีคุณธรรม/ศีลธรรม/จริยธรรม</p> <p>๒๒% การประหยัด การออม การรู้จักค่าของเงิน</p> <p>๒๑% ความซื่อสัตย์ สุจริต</p>	<p>คุณลักษณะที่ควรส่งเสริม</p> <p>๔๕% มีน้ำใจ/ใจกว้าง/มีจิตใจชอบช่วยเหลือผู้อื่นและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น</p> <p>๔๐% มีความสามัคคี</p> <p>๒๖% เสียสละ/เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม</p> <p>ค่านิยมที่ควรปลูกฝังให้แก่เด็กและเยาวชน</p> <p>๔๖% การห่างไกลจากยาเสพติด</p> <p>๓๙% การรักการเรียน</p> <p>๒๔% คุณธรรม/ศีลธรรม/จริยธรรม</p> <p>๒๐% การประหยัด/อดออม/รู้จักค่าของเงิน</p> <p>๑๘% ความซื่อสัตย์/สุจริต</p>	<p>๒๕% เห็นว่าการให้เงินตำรวจเพื่อหลีกเลี่ยงใบสั่งเป็นการกระทำที่ผิดมาก/ไม่ผิดเลย</p> <p>การให้นิยมของความเป็นดี</p> <p>๕๓% มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อต่อแม่</p> <p>๒๘% ซื่อสัตย์สุจริต</p> <p>๑๗% ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน</p> <p>๑๓% มองโลกในแง่ดี</p> <p>ค่านิยมที่ควรปลูกฝังให้แก่เด็กและเยาวชน</p> <p>๖๓% เรียนให้เก่ง/ใส่ใจในการเรียน/ทำที่บ้าน</p> <p>๓๕% ไม่ทำให้ครอบครัว/คนอื่นเดือดร้อน/เป็นคนดี</p> <p>๒๔% มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อต่อแม่</p> <p>๒๓% ประหยัดอดออม/รู้จักเก็บเงิน</p> <p>๑๖% เชื้อพังกำสั่งสอน/ไม่ดื้อ</p> <p>๑๖% ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด</p> <p>๑๖% ให้เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต</p> <p>๑๖% มีความรับผิดชอบ เอาใจใส่/ทำหน้าที่ของตัวเอง</p>

ภาคผนวก ข

คณะกรรมการการปฏิรูปค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรม
จริยธรรมและการศาสนา

ภาคผนวก ข
รายนามคณะผู้จัดทำ

คณะกรรมการปฏิรูปค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรมและการศาสนา

๑. นายเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์	ประธานกรรมการ
๒. พลเอก เอกชัย ศรีวิลาศ	รองประธานกรรมการ คนที่หนึ่ง
๓. พลเอก วิชิต ยาทิพย์	รองประธานกรรมการ คนที่สอง
๔. ศาสตราจารย์กิตติคุณสุกัญญา สุตบรรทัด	รองประธานกรรมการ คนที่สาม
๕. รองศาสตราจารย์กอบกุล พันธุ์เจริญวรกุล	รองประธานกรรมการ คนที่สี่
๖. ศาสตราจารย์เกียรติคุณปรีชา เกาทอง	รองประธานกรรมการ คนที่ห้า
๗. นายวินัย ตะห์ลัน	รองประธานกรรมการ คนที่หก
๘. ศาสตราจารย์เกียรติคุณตรึงใจ บุรณสมภพ	ประธานที่ปรึกษากรรมการ และโฆษกกรรมการ
๙. นายจำลอง โพธิ์สุข	ที่ปรึกษากรรมการ
๑๐. นางจุรี วิจิตรวาทการ	ที่ปรึกษากรรมการ
๑๑. นายเทียนชัย ปิ่นวิเศษ	ที่ปรึกษากรรมการ
๑๒. นายธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์	ที่ปรึกษากรรมการ
๑๓. พลเอก ภูติศ ทัดติยโชติ	ที่ปรึกษากรรมการ
๑๔. พลเรือเอก ศุภกร บุรณติลก	ที่ปรึกษากรรมการ
๑๕. นายสนธิรัตน์ สนธิจิรวงศ์	โฆษกกรรมการ
๑๖. นางสาวอ่อนอุษา ลำเลียงพล	โฆษกกรรมการ
๑๗. นายชูชาติ อินสว่าง	กรรมการ
๑๘. นางเตือนใจ สิ้นธุวนิก	กรรมการ
๑๙. นายนิรันดร์ พันทรกิจ	กรรมการ
๒๐. นายนิอาแซ ซ็อูเซ็ง	กรรมการ
๒๑. นางเบญจวรรณ สร้างนิทร	กรรมการ
๒๒. รองศาสตราจารย์ประภาภัทร นิยม	กรรมการ
๒๓. นางพรรณวีรินทร์ รัตนาวิช	กรรมการ
๒๔. นางพรรณณี จารุสมบัติ	กรรมการ
๒๕. นายประสาร มฤคพิทักษ์	กรรมการ
๒๖. รองศาสตราจารย์สีบพงศ์ ธรรมชาติ	เลขานุการคณะกรรมการ
๒๗. นางกอบแก้ว จันทร์ดี	ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการ

พิมพ์ที่ : สำนักงานพิมพ์
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร